

ISSN 1563-0226
eISSN 2617-1864

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Шығыстану сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия востоковедения

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

JOURNAL

of Oriental Studies

№1 (116)

Алматы
«Қазақ университеті»
2026

ХАБАРШЫ

ШЫҒЫСТАНУ СЕРИЯСЫ № 1 (116) наурыз

04.05.2017 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Күәлік №16506-Ж.

*Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)*

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Туар А.С., PhD докторант (Қазақстан)

Телефон: +7 778 527 3341,

E-mail: aidanaturar1995@gmail.com

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Мустафаева А.А., PhD докторы, қауымдастырылған профессор – ғылыми редактор (Қазақстан)

Рамазанов А.А., э.ғ.д., проф. – ғылыми редактордың орынбасары (Қазақстан)

Алдабек Н.Ә., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Ким Г.Н., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Шадкам З., ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Кокеева Д.М., ф.ғ.к., қауымд. профессор (Қазақстан)

Ерекешова Л.Г., доктор (Қырғызстан)

Жасмин Далл Аньола, т.ғ.д., доцент (Қазақстан)

Нуреттин Демир (Nurettin Demir), профессор (Түркия)

Мевлют Эрдем (Mevlut Erdem), профессор (Түркия)

Мустафа Изуддин (Mustafa Izuddin), PhD (Малайзия)

Чжао Цюань-шэн (Zhao Quan-sheng), профессор (АҚШ)

Масару Тономура, профессор (Жапония)

Мехмет Нажи Онал (Mehmet Naci Onal), профессор, доктор (Түркия)

ТЕХНИКАЛЫҚ РЕДАКТОР:

Ерланова А.Е., магистрант (Қазақстан)

Шығыстану сериясы Шығыс елдері тарихы, саясаты, экономикасы, мәдениеті, тіл білімі мен әдебиеті, тіл оқыту әдістемелері бағыттарын қамтиды.

Жоба менеджері

Гульмира Шаққозова

Телефон: +7 701 724 2911

E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 5,8 б.т. Тапсырыс № 3518.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, Әл-Фараби даңғылы, 71.

1-бөлім
ШЫҒЫС ФИЛОЛОГИЯСЫ

Section 1
ORIENTAL PHILOLOGY

Раздел 1
ВОСТОЧНАЯ ФИЛОЛОГИЯ

Р.С. Мухитдинов* , **Е. Берікболұлы**

Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com

ӘЛ-ФАРАБИДІҢ «КИТАБ МАҚАЛАТ ӘР-РАФИҒА ФИ УСУЛ ИЛМ ӘТ-ТАБИҒА» ТРАКТАТЫНА ТЕОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ («НӘФС» БӨЛІМІ НЕГІЗІНДЕ)

Бұл мақалада Әбу Насыр әл-Фарабидің «Китаб мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» атты еңбегінің «Нәфс» атты үшінші бөліміне теолингвистикалық талдау жасалады. Зерттеу жұмысы әл-Фарабидің рух, ақыл және нәпсі ұғымдарын Құран аяттары, Мұхаммед пайғамбардың хадистері және ислами басқа да ілімдердің негізінде талдауға, түсіндіруге және ерекшеліктерін анықтауға бағытталған. Алдымен Қазақ елі тәуелсіздік алғаннан кейінгі дінтану, исламтану, шығыстану салаларында әл-Фарабидің еңбектерін зерттеу бағыттары айтылады.

Әл-Фарабидің нәфс туралы діни және философиялық түсіндірмелеріне, анықтамаларына теолингвистикалық талдау жүргізу, оның ойларын ислам ғалымдарының және Абай, Шәкәрім секілді қазақ ойшыларының көзқарастарымен салыстыру зерттеудің басты мақсаты саналады. Мақаланың негізгі бағыты – «нәфс» ұғымының мағыналық өрісін айқындау, оның араб және қазақ тілдеріндегі семантикалық айырмашылықтарын көрсету және Құран аяттары мен хадистерде жатқан әл-Фараби талдауларының исламдық негіздерін анықтау, оның ойларын ислами дүниетаным мәнмәтінінде түсіндіру.

Әл-Фарабидің діни-философиялық көзқарастарын тілдік және герменевтикалық тұрғыдан түсіндіру арқылы оның трактаттарындағы теолингвистика мен ислам философиясының тоғысқан тұсын ашу мақаланың ғылыми-практикалық маңыздылығы саналады. Бұл еңбектің нәтижелері арабтану, дінтану, деректану және тіл мамандарының ортағасырлық діни, діни-философиялық мәтіндерді талдау тәжірибелеріне қосымша көмек болады. Мақалада сипаттау, салыстыру, жекелеу, жалпылау, герменевтикалық және синхронды-диахронды талдау әдістері қолданылады.

Зерттеу нәтижесінде әл-Фарабидің нәпсіні рух пен денені байланыстырушы қуат ретінде сипаттағаны, оның материалдық емес, бірақ өмірлік энергия көзі ретінде қарастыратындығы анықталды. Әл-Фарабидің «Рух әл-құдус» ұғымын танымал тәпсірші ғалымдар секілді емес, басқаша түсіндіргені баяндалды. Бұл әл-Фарабидің тәпсір жасаудағы ерекшелігі ретінде қаралды. Сонымен қатар «нәпсі» ұғымының араб тіліндегі мағыналары мен қазақ тіліндегі мағынасы арасындағы айырмашылық көрсетілді. Бұл мақаланың қорытындысы әл-Фарабидің еңбектерін теологиялық және араб лингвистикалық тұрғыдан бірге қарастырудың маңыздылығын көрсетеді. Мақала авторлары ортағасырлық діни мазмұндағы мәтіндерді зерттеудің теолингвистикалық талдау үлгісін ұсынады.

Түйін сөздер: әл-Фараби, араб тілі, дін, нәфс (нәпсі), теолингвистика, рух, ислам философиясы.

R.S. Mukhitdinov*, E. Berikboluly

Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com

The theolinguistic analysis of al-Farabi's «Kitab maqalat ar-rafi'a fi usul at-tabi'a» (based on the «Nafs» section)

This article offers a theolinguistic analysis of the third section, “Nafs”, from al-Farabi’s *Kitab Maqalat ar-Rafi'a fi Usul at-Tabi'a*. The study focuses on examining and interpreting al-Farabi’s understanding of ruh (spirit), ‘aql (intellect), and nafs (soul) within the framework of Qur’anic verses, prophetic hadiths, and classical Islamic scholarly traditions. The introduction outlines the main directions of al-Farabi studies in the fields of religious studies, Islamic studies, and Oriental studies in Kazakhstan since the country gained independence.

The primary objective of the research is to conduct a theolinguistic examination of al-Farabi's philosophical and religious explanations of *nafs*, comparing his views with those of classical Muslim scholars and prominent Kazakh thinkers such as Abai and Shakarim. The main focus of the article is to clarify the semantic field of the term *nafs*, identify its linguistic nuances in both Arabic and Kazakh, and determine the Islamic foundations underlying al-Farabi's interpretation through Qur'anic and prophetic sources.

The scientific and practical significance of the study lies in revealing the intersection between theolinguistics and Islamic philosophy in al-Farabi's treatises by interpreting his theological and philosophical ideas through linguistic and hermeneutic approaches. The methodology includes descriptive, comparative, generalization, specification, hermeneutic, and synchronic–diachronic methods.

The findings demonstrate that al-Farabi conceptualized *nafs* as a non-material yet vital energetic force that connects the body and the soul. In addition, his interpretation of *Ruh al-Qudus* differs from that of mainstream Qur'anic exegetes, reflecting a distinctive philosophical position within his theological framework. The study also identifies a semantic narrowing of the concept *nafs* in the Kazakh language compared to its broader Arabic meanings.

In conclusion, the article emphasizes the importance of integrating theological and Arabic linguistic perspectives in the study of al-Farabi's works and proposes a comprehensive model for the theolinguistic analysis of medieval Islamic philosophical texts.

Keywords: al-Farabi, Arabic, religion, *nafs* (soul), theolinguistics, spirit, Islamic philosophy.

Р.С. Мухитдинов*, Е. Берикболулы

Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Казахстан

*e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com

Теолингвистический анализ трактата аль-Фараби «Китаб макалат ар-рафиға фи усул илм ат-табига» (на основе раздела «нафс»)

В данной статье представлен теолингвистический анализ третьего раздела «Нафс» трактата Абу Насра аль-Фараби «Китаб макалат ар-рафиға фи усул илм ат-табига». Исследование направлено на осмысление понятий «рух», «'акль» и «нафс» в свете коранических аятов, хадисов Пророка Мухаммеда (с.а.с.) и других исламских учений. Введение раскрывает развитие направлений изучения трудов аль-Фараби в области исламоведения, религиоведения и востоковедения в Казахстане после обретения независимости.

Целью исследования является проведение теолингвистического анализа философских и религиозных объяснений аль-Фараби понятия «нафс», а также сопоставление его воззрений с мнениями классических исламских ученых и казахских мыслителей – Абая и Шакарима. Основное направление работы заключается в определении смыслового поля термина «нафс», выявлении его семантических различий в арабском и казахском языках и анализе исламских основ интерпретации аль-Фараби Корана и хадисов.

Научно-практическая значимость исследования состоит в раскрытии пересечения теолингвистики и исламской философии в трудах аль-Фараби. Результаты работы могут быть полезны для специалистов по арабистике, религиоведению, исламоведению и филологии при анализе средневековых философско-богословских текстов. В статье применяются методы описания, сопоставления, конкретизации, обобщения, герменевтики и синхронно-диахронного анализа.

Основные результаты показали, что аль-Фараби рассматривал «нафс» как нематериальную, но жизненно важную энергию, соединяющую тело и дух. Установлено, что его толкование понятия «Рух аль-Кудус» отличается от подхода большинства традиционных муфассиров, что подчеркивает оригинальность его богословско-философского мышления. Также выявлено, что в казахском языке понятие «нафс» имеет более узкое значение по сравнению с арабским.

В заключении подчеркивается важность синтеза теологического и арабского лингвистического подходов при изучении наследия аль-Фараби. Авторы предлагают образец теолингвистического анализа средневековых исламских текстов, демонстрируя актуальность идей аль-Фараби для современной исламской философии и арабской филологии.

Ключевые слова: аль-Фараби, арабский язык, религия, нафс, теолингвистика, дух, исламская философия.

Кіріспе

Бұл мақалада Әбу Насыр әл-Фарабидің «Китаб мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» атты еңбегінің үшінші тарауы «нәфс» туралы мақаласына теолингвистикалық талдау жасалады.

Қазіргі уақытта еліміздегі діни білім беру сапасы жақсаруда, оның ішінде шығыстану мен исламтану мамандықтары тоғысындағы салааралық тақырыптар көп зерттелуде. Шығыс мәдениетіне тән діни мұрамыз саналатын исламға байланысты магистрлік, докторлық диссертациялар жазылып, ғылыми мақалалар жариялануда. Бұл қазақстандық шығыстанудың, дінтануының, исламтануының беріп жатқан жемісі саналады. Қазақ жерінен шығып, әлемнің әртүрлі жерінде атақтары жайылған ғалымдардың еңбектері түпнұсқа мәтіндермен тікелей жұмыс жасалып, зерттеліп, аударылып, қазақ қоғамына ұсынылуда, осылайша бұл зерттеулер өз нәтижелерін беріп келеді.

Орта ғасырларда мұсылмандар арасында ғылым мен білімнің тілі – араб тілі болғандығы белгілі. Біздің де талай даналарымыз өз еңбектерін әлемге тарату үшін осы тілде жазып, зерттеулер жүргізді. Сондай ғалымдардың бірі әрі бірегейі – ойшыл философ Әбу Насыр әл-Фараби. Әл-Фарабидің араб тілінде жазылған еңбектерін түпнұсқадан оқып, зерттеу жүргізу маңызды. Өйткені кеңес үкіметі тұсында бабамыздың еңбектері ара тіл арқылы, көбінесе орыс тілінен аударылып келді. Ал араға тіл түскенде түпнұсқадағы кей мағыналардың өзгеретіндігі белгілі. Сондықтан бабамыздың еңбектерін түпнұсқадан оқып, тәуелсіз талдаулар мен зерттеулер жасау қажет. Қазір қазақстандық арабтанушылар мен исламтанушылар осы бағытта қарқынды жұмыс жасауда. Бұл мақаланы да осы бағытта жазылып жатқан еңбектердің бірі деп санауға болады. Біздің бұл пікіріміз фарабитанушы Хаван Айдынгүлдің ойымен сәйкес келеді. Ол Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін еліміздегі фарабитану саласы үш бағытта дамып келе жатқандығын айтады. Олар: 1) Әл-Фараби трактаттарының қолжазбаларын әлем кітапханаларынан жинау, нұсқаларын салыстыру, қазақ тіліне араб тілінен тікелей аудару жұмыстары; 2) Әл-Фарабидің еңбектерін ислам дінімен байланыстыра, исламтанулық зерттеулер негізінде зерттеу; 3) Әл-Фараби

мұрасын түркі руханиятымен байланысын, сабақтастығын айқындау (Хаван 2024: 8), яғни әл-Фарабиді философия мамандары ғана емес, басқа да ғылым салаларының мамандары зерттеуде. Сондай орайда ортағасырлық деректерді зерттеуші шығыстанушылар, тіл мен діннің байланысын зерттеуші тіл білімі саласының мамандары үшін Құран аяттары мен Мұхаммед пайғамбардың хадистерін Әбу Насыр әл-Фараби қалай түсіндіргенін, өз ойларын Құран мен хадистің аясында қалай баяндағандығын зерттеу маңызды.

Зерттеу жұмысымыздың мақсаты: Әл-Фарабидің «Китаб мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» атты еңбегіндегі «нәфс» туралы мақаласындағы философиялық және діни анықтамаларына теолингвистикалық талдау жасау.

Зерттеу жұмысының міндеттері: Әбу Насыр әл-Фарабидің «Китаб мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» атты еңбегінің «нәфс» туралы мақаласындағы «нәфс» ұғымын анықтау; сол ұғымды қазақ ойшылдарының түсінігімен салыстыру; ислам ғалымдарының нәфс жөніндегі түсініктерін қарастыра отырып, әл-Фарабидің көзқарасын көрсету.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Бұл мақалада ортағасырлық араб тіліндегі діни-философиялық мәтіндерді теолингвистикалық бағытта қарастыратын зерттеулерге қажетті практикалық әдістер қолданылды. Мәселен, кіріспе бөлімінде әл-Фарабидің еңбегіне жалпы сипаттама беру мен «нәфс» ұғымының араб және қазақ тілдеріндегі мағыналарын ашуда оның мазмұнын түпнұсқа мағынасында жеткізу үшін сипаттама әдісі негізге алынды. Әл-Фараби, Ғазали, Журжани секілді араб (немесе араб тілінде жазған) ғалымдарының және Абай, Шәкәрім секілді қазақ ойшылдарының көзқарастарын талдауда салыстырма әдісі қолданылды. Әл-Фарабидің діни көзқарастары аясында Құран аяттары мен хадистерді түсіндіруде герменевтика әдісіне де жүгіндік. Тіл мен дүниетанымының байланысын, семантикалық өзгерісті көрсету мақсатында «нәфс» ұғымының терминологиялық түрленуін ашуда синхронды және диахронды әдістер басшылыққа алынды. Атап айтқанда, «нәфс» сөзінің классикалық араб тіліндегі көпмағыналылығын ашуды (Ибн Манзур, әл-Журжани еңбектері) диахронды

талдау әдісі, қазіргі қазақ тіліндегі «нәпсі» сөзінің мағынасын ашуда синхронды талдау әдісі қолданылды. Мақалада қол жеткізген деректерді жүйелі теориялық тұжырымдарға айналдыру үшін талдау, жіктеу және жалпылау әдістері де пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелері мен талқылама

Бұған дейін әл-Фарабидің «Китаб мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-тәбиға» атты еңбегінің алғашқы екі тарауы ақыл мен рухқа қатысты зерттеу жұмыстарын (Мухитдинов 2021), (Мухитдинов 2022) жарияладық. Енді осы еңбектің нәфске қатысты үшінші тарауына теоллингвистикалық талдау жасаймыз.

Нәфс – бұл дінтанушы ғалымдардың, атап айтсақ тәпсір жасайтын (немесе тәпсірші) ғалымдар, кәлам ғалымдары, сопылық ғалымдары және философтардың терең зерттеген тақырыптарының бірі. Рух пен жанның, рух пен нәфстің, жан мен нәфстің ұқсастықтары мен айырмашылықтары туралы талай зерттеулер мен талдаулар жасалған:

Ортағасырлық лингвист, лексикограф ғалым Ибн Манзур (ابن منظور) «нәфс» сөзіне келесідей талдау жасаған: нәфс (ар. نفس нәфс) – 1. Жан, خرجت نفس فلان (оның, біреудің, пәленшенің) жаны шықты; 2. Қан, تسيل على حد الطببات نفوسا қанын қылыштың жүзінде төгеді (батырлық мағынасына қолданылатын фразеологизм); 3. Заты, өзі, تعلم ما في نفسي و لا أعلم ما رأيت فلانا نفسه (яғни затын); 4. Қатыстық үстеу, ما في نفسك Сен мендегіні (яғни ішінде жасырғанымды) білесің, ал мен Сендегіні білмеймін; сахаба Абдулла ибн Аббас былай деген: «Әр бір адамда екі нәфс болады, яғни бірі ақылдың нәпсісі, екіншісі рухтың нәпсісі. Адамнан ақылдың нәпсісі шыққан кезде ол ұйқыда болады, алайда рухтың нәпсісі бойында болғаны үшін тірі болады. Себебі адам рухтың нәпсісі одан шыққан кезде өлім дәмін татады» (Lisan al-arab 1993: 382).

Көрнекті ғалым, философ, тіл маманы Али ибн Мұхаммед әл-Журжани (علي بن محمد الجرجاني) нәпсіні: Нәпсі – бу тәрізді, нәзік субстанция. Ол – тіршілік, сезім және ерікті қозғалыс қуатын алып жүретін нәрсе. Ол ұйқының кезінде адамның сыртқы денесінен үзіледі, ал өлім кезінде толық ішкі де, сыртқы да денесінен үзіледі. Өйткені өлім ол толық үзілу болса, ұйқы

ол толық емес үзілу (Al-Zhurzhani 2007: 385) деп түсіндіреді. Сол үшін болар ұйқы – ол кіші өлім деп аталады.

Әл-Фараби: وأما النفس فهي لطيفة حارة مفرطة الحرارة «Ал нәпсі болса, ол – нәзік, көзге көрінбейтін, ыстық әрі тым қызулы жан», – деген (Al-Farabi 1951: 106). Ол нәпсіні материалдық емес, бірақ өмірлік жылу мен энергия көзі ретінде бейнелейді. Нәпсіні қазақ тіліндегі нәзік, жұмсақ, биязы деген мағыналар беретін «латиф» сөзімен сипаттаған (Арабша-қазақша сөздік 2016: 685), алайда біздің «рух» мақаламызда келтіргендей, әл-Фараби рухты нәпсіге қарағанда нәзіктеу, жұмсақтау деген (Мухитдинов 2022).

Имам Ғазали (الإمام الغزالي) «Ихя улум әд-дин» еңбегінде нәпсінің адам табиғатына әсер етуіне қарай түсіндіреді. Оның ойынша, нәфс – ол нәзік. Адамға әсер ету сипаттарына қарай келесі түрлерге жіктеледі: 1. Егер нәпсі шаһуатты тыю себепті құмарлығы кетіп, әмірге бойұсынғыш болса, ол «нәпсі мутмаинна» (النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ) жаны жай тапқан, тынышталған нәпсі) деп аталады. Алла тағала Құранда: يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ «Уа, жаны жай тауып, көңілі орныққан нәпсі!» – дейді (Құран, «Фәжр» сүресі, 27 аят); 2. Егер нәпсі толық тынышталмаса, бірақ құмарлыққа қарсы тұрып, оған қарсылық танытса, онда ол «нәпсі ләууама» (النَّفْسُ اللَّوَامَةُ) өзін жазғырушы нәпсі) деп аталады. Өйткені ол Раббысына бойұсынуда кемшілік танытса, өз-өзін сынға алатын нәпсі. Құранда Алла тағала ол жайлы: وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَامَةِ «Өз-өзін сынап, жазғырушы нәпсіге серт!» – дейді (Құран, «Қиямет» сүресі, 2 аят); 3. Ал егер ол нәпсі шайтанның арбауына еріп, шаһуаттың қалауына берілетін, оған мүлдем қарсы шықпайтын болса, ол «нәпсі аммара» (النَّفْسُ الْأَمَارَةُ) жамандыққа жетелеуші, әмір етуші нәпсі) деп аталады. Алла тағала «Юсуф» сүресінің 53-аятында Жүсіп пайғамбардың сөзімен: وَمَا أُنزِلُ وَإِنِّي لَأَمْرٌ بِالسُّوءِ «Нәпсімді ақтамаймын. Расында, нәпсі жамандыққа бұйырады», – дейді (Құран, «Юсуф» сүресі, 53 аят) (Imam Gazali 2005: 878).

Араб тілінде «нәфс» көп мағынада қолданылатын ұғым. «Нәпсі» сөзінің бір мағынасы: Ол – тән табиғатына ұмтылатын, нәпсіқұмарлық пен ләззаттарға бұйыратын, рухты төменгі жаққа (материалдық дүниеге) тартатын күш. Ол – жамандықтардың мекені және жаман мінез-құлықтардың себебі (Al-Zhurzhani 2007: 380).

Бұл сөгілген нәпсі деп аталатын, жаманшылыққа бұйырушы нәпсі. Қазақ тілінде «нәпсі» сөзі кірме сөз, алайда оның мағынасы араб тіліндегіге қарағанда тарылған. Қазақ тілінің әдеби сөздігінде ол сөзге келесідей анықтама берілген: (ар. نفس нәфс) – зат. 1. діни филос. Барша табиғатқа ортақ қасиет, тіршілік негізі болып табылатын рухқа қарсы қойылатын табиғи қажеттіліктер. 2. Құлқын, тойымсыздық, құмарлық (Қазақ әдеби тілінің сөздігі 2009: 513). Нәпсі – құлқын, тойымсыздық. Нәпсіге еру – сезімге бой ұру. Біреуді көркі бар деп жақсы көрме, лапылдақ көрсе қызар нәпсіге ерме! (Абай тілі сөздігі 1968: 457). Қазақтың ұлы ойшылы Абай Құнанбай 36-ші қара сөзінде ұяттың түрлерін баян етіп: «Біреуі сондай ұят, шарифатқа теріс, я ақылға, я абиұрлы бойға теріс, яки нәпсіге еріп, ғапылдықтан өз бойыңнан шыққандығынан болады...», – деп нәпсінің жаманшылыққа итеретінін айтады (Абай Қара сөз 2011: 90). Кемеңгер ойшыл 40-шы қара сөзінде: «Нәпсісін тыйып, бойын тоқтатқан кісінің жаман атанып, нәпсісі билеп, мақтанға еріп, пәле шығарған кісі мықты атанатұғыны несі?...» – деген сөздерінен түсінетініміз, нәпсінің адамды билеп, жаманшылыққа бұйыратыны (Абай Қара сөз 2011: 134).

Нәпсінің осы түсінігін қуаттайтын тағы бір қазақтың ойшылы Шәкәрім Құдайбердіұлы бір өлеңінде:

Қазақта жоқ ақылмен ой бекітпек,
Нәпсі ұнаса болғаны, бәрі бітпек.
Теуекел деп ат қойып ықтималға,
Байлауы жоқ нәрседен пайда күтпек
(Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармалары 2018: 1/55).

Бұл өлең жолдарында адамда шешім шығаратын екі құрал бар, ол: ақыл мен нәпсі. Жоғарыда нәпсінің анықтамасында келгендей, нәпсі жамандыққа бұйырушы болса, соны ақыл арқылы тежейді екенбіз. Өлең жолдарында ақын қазақтың ақылмен емес, сол жамандыққа бұйырушы нәпсіге еріп жаман жолды таңдағанын айтады.

Осы айтылғандардан, қазақ тілінде «нәпсі» сөзі Құранда келген алғашқы екі мағынасында емес, тек құмарлықты тудыртып, жаманшылыққа бастайтын нәпсі *аммара* мағынасында қолданылатындығын байқаймыз. Бұл «нәпсі» сөзінің араб тіліндегі мағынасымен салыстыр-

ғанда қазақ тіліндегі мағынасының тарылғандығын көрсетеді. Имам Ғазали «Ихя улум әд-дин» еңбегінде нәпсінің бұл мағынасын көбіне сопылықты ұстанушылардың қолданатындығын айтады. Өйткені олар нәпсі деген кезде адамның бойындағы жаман қасиеттердің жиынын түсінеді. Сол себепті де сопылар адам нәпсісін сындырып, онымен үнемі күресу хәлінде болуы керек дейді. Пайғамбарымыздың мына сөзі соған меңзесе керек: «أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك» «Сенің ең қас жауың – бойыңдағы нәпсің» (Imam Gazali 2005, 878).

Әл-Фараби нәпсіге анықтама бергеннен соң, оның жаратылысын баян етеді. Ол: لأن الله تعالى «Алла тағала нәпсіні алдымен кемел ақылдан бөлініп шыққан жоғары бөлігінен (қисму ағлә) жаратты», – деген (Al-Farabi 1951: 106). Одан кейін нәпсінің орналасқан жерін баян етіп: ثم أسكنها في الدماغ الذي هو أبرد ما في البدن وأرطب ليعتدل طبعه

«Содан соң Алла тағала оны адамның ең салқын әрі ең ылғалды дене мүшесі – миға орналастырды, осылайша адамның табиғаты тепе-теңдікке келсін деп», – деп түсіндіреді. Бұл жердегі тепе-теңдік адамның нәпсісі нәзік әрі ыстық жаратылыс болса, ми – дененің ең салқын мүшесі деген болсақ, демек Алла тағала нәпсіні миға орналастыру арқылы, осы екі қарама-қарсы қасиет (ыстық пен суық) бір-бірін теңестіріп, адам табиғатында үйлесімділік береді деген болжам жасауға болады. Әл-Фараби келесі кезекте нәпсінің мида орналасқандығын айта келе, мидың өзіне анықтама беруді қалап: الدماغ في الرأس وهو بيت الحواس الخمس جعله الله ينبوعا للحس والحركة «Ми – адамның бас сүйегінде орна-ласқан, бес сезім мүшесінің орталығы. Алла оны сезім мен *нәфсаниа* қозғалыстың бастауы, адамға келетін *иләһи илһамның* қайнар көзі етті», – деген.

Біз рух тарауына қатысты жазған мақаламызда «рух», «рух әл-әмір», «рух әл-әмин» сөздеріне түсініктеме бердік (Мухитдинов 2022). Осы мақаламызда бұған дейін қозғалмаған «Рух әл-құдус» сөзіне әл-Фарабидің берген анықтамасына талдау жасаймыз. Нәпсі тарауында әл-Фараби: مصدر روحانية النفس من مهبط روح القدس الطاهر الذي هو روح وحى الله الباطن و منه الواردات التي كانت ترد على النبي صلى الله عليه وسلم وحيا بالقرآن الكريم إلى داخل قلبه فيسمعه «Нәпсінің руханиятының қайнар көзі – Рух әл-құдус

түсетін орын, ол арқылы Алла тағала рухтың ішіне уахи жіберетін және сол Рух әл-құдус арқылы Пайғамбарымыздың жүрегіне Құран уахи етіліп, ол оны Жәбірейіл уахиды оған жеткізбестен бұрын еститін еді», – деген (Al-Farabi 1951: 106). Әл-Фараби бұл анықтама-сының артынша, дәлел ретінде «Нахл» сүресінің 102 аятын келтіреді. Ол аятта: *قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ* «(Мұхаммед оларға айт: «Оны (Құранды) Рух әл-құдус Раббыңнан ақиқат бойынша иман келтіргендерді бекіту үшін, әрі мұсылмандарға тура жол мен қуанышты хабар ретінде түсірді» деп келген (Құран, «Нахл» сүресі, 102 аят). Алайда, әл-Фараби бұл жерде «Рух әл-құдус» сөзін Пайғамбарымыздың жүрегінің ішіне уахиды жеткізетін рух ретінде түсіндірген. Оған дәлел, мақаланың жалғасында: *ذلك كان النبي من أجل صلى الله عليه وسلم ينطق بالقرآن قبل أن يسمعه من جبريل فنهاه الله تعالى عن ذلك وأمره أن لا يعجل* «Сол себепті, яғни Мұхаммед пайғамбардың уахиды Жәбірейілден естуден бұрын, Рух әл-құдус арқылы естіп алып, уахиды баян ететін болған, тіпті сол ісі үшін Алла тағала оны ол ісінен тыю үшін, Рух әл-құдустан естіген уахиды, Жәбірейілден естімей тұрып баян етуге асықпауын бұйырған еді», – дегені (Al-Farabi 1951: 108). Фарабитанушы Б.М. Палтөре де «Рух әл-құдус» сөзін осы мағынада түсіндірген (Палтөре 2021). Артынша әл-Фараби Алла тағаланың сол әміріне Құрандағы «Та-һа» сүресінің 114 аятын дәлел ретінде келтіреді. Ол аятта: *فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ ۚ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا* «Шын Мәнінде, Алла – әділ патша. Алайда, уахи саған бітпей тұрып, Құранды оқуға асықпа. «Раббым, білімімді арттыр!» де» деп келген (Құран, «Та-һа» сүресі, 114 аят). Әл-Фарабидің жоғарыда «Нахл» сүресінің 103-ші аятын Рух әл-құдусты Алла тағала Мұхаммед пайғамбардың жүрегінің ішіне уахи етіп, сол рух арқылы уахиды Жәбірейіл періште жеткізбестен бұрын еститініне дәлел ретінде келтіріп, түсіндірді (Al-Farabi 1951: 107). Алайда, ол аятты Құранға тәпсір жасаған ислам ғалымдары, яғни муфәссирлердің көпшілігі оны «Жәбірейіл періште» деп тәпсірлеген. Сонда әл-Фараби бұл аятты дәлел келтіруі мен тәпсіршілердің түсініктемесінің арасында айырмашылық барын байқаймыз. Мысалы, Әбу Баракат ән-Нәсафи (أبو بركات النسفي) өзінің тәпсір кітабында: (Мұхаммед) оларға айт: «Оны (Құранды) Рух әл-құдус, яғни

Жәбірейіл түсірді», – деген (Abu Barakat 2018: 211). Имам Фахруддин әр-Рази (الإمام فخر الدين الرازي) Жәбірейіл періштенің Рух әл-құдус деп аталуын төмендегідей тәпсірлейді: «Рух әл-құдус – Жәбірейіл (алайһи әс-сәләм). Аятта Жәбірейілдің «құдус» сөзімен тіркесе келуі, оның тазалығын білдіреді», – деген (Fakhruddin ar-Razi, 1420 h.:10/319). Имам Мұхаммед Әли Сабунидің (الإمام محمد علي الصابوني) тәпсір кітабында: «Ей Мұхаммед, оларға айт: Расында, оны (Құранды) Жәбірейіл (алайһи әс-сәләм) үкім етушілердің ең данасынан түсірді», – деген (Ali 2019: 629). Біз қарастырған муфәссир ғалымдардың ешқайсысы «Рух әл-құдус» сөзі әл-Фараби секілді тәпсірлемеген.

Әл-Фараби жоғарыдағы екі аятты байланыстыра келе, Алла тағала Мұхаммед пайғамбарға сен Рух әл-құдус арқылы естіген уахиды, Жәбірейілден естімейінше ешкімге баян етпе дегені. Осы жерде Жәбірейіл уахиды жеткізуші емес, оны нақтылаушы, нығайтушы екенін айтады (Al-Farabi 1951: 108). Нәпсінің іс-әрекеті «*фигл ән-нәфс*» масдары (қайнар көзі) бастауын Алла азда уа жәлладан, одан кейін рух әл-әмірден алады. Ол – Алланың пайғамбарларға өмірдің рухы «*рух әл-хая*» арқылы берген барлық сезім мүшелерін басқару. Ол Алла тағала нәпсінің табиғатына жаратқан нәпсілік ерік «*әл-ирада ән-нәфсанья*» арқылы қозғалады. Нәпсінің еркі адамның тағдырына жазылған жақсылық пен жаманшылық немесе мойын ұсыну мен қарсы шығу сияқты Алланың қалауынан туындайды. Сөйтіп, нәпсі Алланың ілімінде бұрыннан жазылған істерді Алланың үкімі мен қалауына сай орындау арқылы, ғайып әлемі болмыс әлемінде көрініс табады (Al-Farabi 1951: 108). Бұл жерде нәпсінің іс-әрекеті әл-Фараби философиясында адамның ішкі қуаттарының «*қуа батыния*» әрекетін білдіреді. Ол нәпсі өздігінен емес, Алла жаратқан нәпсілік ерік «*әл-ирада ән-нәфсанья*» арқылы қозғалады деген. Ал сол нәпсілік ерік «*әл-ирада ән-нәфсанья*» – Алланың тағдырына тәуелді, әрі жақсылық та, жамандық та, мойынұсыну да, қарсы келу де барлығы Алланың қалауы мен білімінен тыс емес. Бұл мағына Алла тағала адамды мәжбүрлі, еріксіз күйде жаратты деген мағына емес. Сондықтан *әһлу әс-сунна уа әл-жамаға* (мұсылмандардың басым бөлігі ұстанатын *әшғари* мен *мәтуриди ақидасы*) сенімі бойынша, адам сайып келгенде, бұл дүниеде ешқандай

мәжбүрлікке түспей тек өз қалауымен тағдырда жазылған нәрсені ғана істейді. Бұл мәселеге қатысты жабрия ағымы Құдайдың абсолюттік билігі мен үстемдігін сақтап, адамда таңдау жоқ деген болса, мәтуридилер адам өзінің іс-әрекеттерін таңдауға құдіретті, сонда ғана ол өз әрекеттері үшін жауапкершілікке тартыла алады дейді. Сондай-ақ адамның бағынушылық және бағынбаушылық қасиеттерінің мәнісі осында. Өйткені ол Құдайдың әмірі мен тыйымдарына тікелей байланысты қасиеттер, адамның таңдау еркіндігі болмаған жағдайда бұл ұғымдар түпкілікті мағынадан айырылып, жарамсыз болып қалады (Ozaykal, Kayhan 2024). Кейін Алланың бізге ғайып ілімі, нәпсінің әрекеті арқылы көзге көрінетін болмысқа шығады. Яғни нәпсі – Алланың қалауынан болмысқа өтетін көпір тәрізді. Расында, нәпсіге өзінің қалауы бойынша *илһам* (аян) беруші – Алла тағаланың Өзі. Ол Құранда «Шәмс» сүресінің 7-8 аяттарында былай дейді: *وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ۝ فَأَلَّهَمَّهَا ۝ فُجُورًا وَتَقْوَاهَا* «Жанға және оны кемелдендіргенге серт! Сонда оған (жанға) оның бұзғыншылығын да, тақуалығын да (жақсы-жаманды) үйретті» (Құран, «Шәмс» сүресі, 7-8 аяттар). Нәпсі – ол басқа да Алланың қалауы мен басқаруы бойынша қозғалатын жаратылыстар тәрізді Алланың құдіретіне бағынышты. Өйткені Алла, білім иесі, құдірет иесі, ерік пен қуаттың иесі. Бүкіл билік Оның қолында, әрі Ол барлық нәрсеге құдіреті жетуші (Al-Farabi 1951: 108). Ал негізінде нәпсінің іс-әрекеті жөнінде айтар болсақ, Алла тағала оны рух пен дененің арасын байланыстырушы қан етіп жаратқан. Оның төменгі тарапы сезім мүшелерінің орталығы саналатын мимен байланысқан. Сондықтан кейбір жағдайларда, жалпы көпшіліктің пікірінше, нәпсі тыныштықта болған денемен байланысқаны үшін тыныштық хәлінде болады. Кейде адам бір нәрсені қалаған кезінде нәпсі өмір рухымен байланысқаны себепті қозғалыс хәлінде болады (Al-Farabi 1951: 109).

Одар әрі әл-Фараби нәпсінің қызметін былай түсіндіреді: Нәпсі қаншалықты адам өмірінде болса, рухта сол уақытта адам өмірінде болады. Сондықтан рух ұйқы кезінде адамның сезім мүшелері сияқты ажырап кетпейді. Себебі, нәпсі адам ұйықтаған уақытта денедегі буларды өзіне тартып, жүрекке жинайды. Кейін оларды ішкі қуыстан (*жауф*) миға көтереді. Осы булар адам табиғатының тепе-теңдігін сақтау үшін нәпсінің

орнын басып, оның қызметін атқарады. Өйткені, олардың негізі – жүрекке қызмет ететін төрт құрамдас табиғи қасиет. Бұл туралы адам жаратылысы тақырыбында кейінірек айтылады. Сондықтан сезім мүшелері нәпсіден уақытша ажыраған кезде өз әрекеттерін тоқтатады. Міне, бұл – Алла тағала адамға ояу кезіндегі тәндік және жандық қозғалыстарынан шаршаған кезде тынығуы үшін жаратқан табиғи ұйқы. Егер нәпсі адамның ішкі қуысына (*жауф*) кіретін болса, ақыл, рух, нәпсі бір жерге, яғни жүрекке жиналады. Осы кезде оның руханияты күшейіп, адам түс көреді. Тіпті, кейде руханияттың күшейіп, жүрекке жиналуы себепті оның түсі уахи тәрізді шындыққа айналады. Бұған Мұхаммед пайғамбардың: «Шын түс – пайғамбарлықтың қырық екіден бір бөлігі» деген хадисі дәлел болады. Ал енді, нәпсінің ұйқы кезінде жүрекке тартылатынының дәлелі – руханияттың және ішкі жылулықтың күшеюі. Бұл жылу нәпсі ішке кірген кезде күшейіп, ұйқы кезінде ас қорыту процесіне қатысады. Сол себепті адам ұйқыдан сергек тұрады (Al-Farabi 1951: 109).

Әл-Фараби меңзеп тұрған қан бұл энергия, қозғаушы күш ұғымының баламасы ретінде келтірген сөзі болуы да мүмкін. Қазақта да адам бойына энергия бітіп, сергек болған адамға «бетіне қан жүгіріпті» дейді. Бетке қан жүгірді: рені кірді, ажарланды, шырайланды (Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі 1977: 115). Сондықтан, әл-Фараби: біз нәпсінің барлық іс-әрекетін жоғарыда айтып өткенімізден, нәпсі мен рухтың – бір-бірінен бөлек екенін айтқан ғалымдардың пікірін қуаттайтын байқаймыз. Ал бұл ұғым нәпсі мен рух бір нәрсе дегендердің пікіріне қарама-қайшы. Барлық рух біртұтас, бір сипатта дегендердің пікірі олардың бәрі нәзіктігі жағынан ғана ұқсас дегенге саяды. Бірақ дұрысы – рухтар әрбір денеде бөлек болғандықтан, көп түрлі және де олардың кейбірі басқаларынан қарағанда нәзік. Мысалы, ақыл, рух, нәпсі – үшеуінің өздеріне тән іс-әрекеттері бар. Егер осы үшеуі бірігіп әсер етсе, мысалы: ұйықтап жатқан адамның хәлі сияқты, онда дененің жылуы артып, түпкі түйсіктегі руханияттылық күшейеді де, олардың әрекеттері де күшейеді. Ал нәпсісінің надандығының тереңінен ақыл білімінің нәзіктігіне дейін рухани тұрғыда көтерілген адамның күйі туралы айтсақ, оның дәлелі – Мұхаммед пайғамбар жағдайы. Оның нәпсісі кемел ақылмен біріккен руханилықтың

нәзіктігіне тартылған кезде, шайтаны оған әсер ете алмады. Сондай-ақ Пайғамбардың сезім мүшелері ояу кезіндегідей әрекет ететін еді, себебі оның бойындағы рухани қуаты өте көп болатын (Al-Farabi 1951: 110). Бұл жерде әл-Фарабидің тұжырымына дәлел Мұхаммед пайғамбар өмірбаяны. Бір риуаятта Әнас ибн Мәлик былай дейді: «Пайғамбарымыз бала кезінде ойнап жүргенде Жәбірейіл келіп, оны ұстап жерге жатқызды да, кеудесін жарып Пайғамбарға: «Мынау, шайтанның сендегі үлесі», – деп жүрегінен ұйыған қанды алып тастады, сосын алтын ыдыстың ішіндегі зәмзәм суымен оны жуып, орнына қойды. Жанындағы балалар «Мұхаммед өлтірілді», – деп жүгіріп, Пайғамбарымыздың сүт анасына барады. Сүт анасы келген кезде, Пайғамбарымыздың өңі бозарып кеткен еді». Әнас ибн Мәлик сөзін жалғастырып: «Мен Пайғамбарымыздың көкірегіндегі жарылған жердің ізін көретін едім», – дейді» (Muslim, 1/261). Кейбір тәпсіршілер «Инширах» сүресінің 1-аятын аталмыш оқиғаның баяны ретінде түсіндірген. Құран аятында: **أَلَمْ تَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ** «Біз сенің көкірегіңді ашып, кеңітпедік пе?» – делінген (Құран, «Инширах» сүресі, 1 аят). Атақты тәпсірші Фахруддин әр-Рази: «Жәбірейіл келіп, Пайғамбардың көкірегін жарып, жүрегін алып, оны жуып, күнә жасаудан тазартты. Кейін ол жүректі ілім және иманмен толтырды. Сөйтіп қайта орнына салып қойды», – деген (Fakhruddin 1420 h.:16/226).

Әл-Фараби Мұхаммед пайғамбардың рухани қуатының көптігінен, ұйқы халінде де сезім мүшелері ояу кезіндегідей әрекет ететін тұжырымдамасын, Пайғамбардың өз сөзімен қуаттайды: Мұхаммед пайғамбар «менің екі көзім ұйықтайды, ал жүрегім ұйықтамайды» (Al-Farabi 1951: 110). Сондай-ақ рухтардың көп түрлі екендігіне қуатты дәлел Құран кәрімдегі «Зумар» сүресінің 42 аяты: **اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ جِئًا مَّوْتِهَا ۖ وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ ۖ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلَ الْأُخْرَىٰ ۖ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى** «Алла – адамдардың жанын өлімі келген кезде алады. Ал өлмегендердің жанын ұйқыда алады. Сосын өлуді үкім еткендердің жанын ұстап қалады, ал басқалардың жанын белгілі мерзімге дейін қайтарады», – дейді (Құран, «Зумар» сүресі, 42 аят). Нәпсі – рух пен тәннің арасын байланыстырушы болғандығы үшін, ол толық адамды басқарушы саналады. Егер Алла тағала адамға *илхам* жасауды қаласа, әуелі *рух әл-әмір* арқылы

ақылға *илхам* етеді, кейін ақыл рух арқылы нәпсіге *илхам* жасайды. Алланың қалауы *илхамдар* арқылы нәпсіге жетсе, нәпсі өз кезегінде орналасқан мекені және сезім мүшесінің орталығы ми арқылы денеге үкім беруді қалау арқылы іс-әрекетті жүзеге асырады (Al-Farabi 1951: 111). Бұл дегеніміз, әл-Фараби тұжырымы бойынша, адам – метафизикалық жан мен физикалық денеден тұратын күрделі тіршілік иесі, мұнда жан мен рух денеден үстем болып табылады (Paltore, Khoshbateni, Kassymbayev 2025). Әл-Фараби «Нәпсі» туралы бөлімін қорытындылай келе, адам табиғатының жаратылысына байланысты тақырыпты бастайды.

Қорытынды

Мақалада Әбу Насыр әл-Фарабидің «Мақалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» атты трактатының «Нәфс» бөліміне теолингвистикалық жан-жақты талдау жасалып, кешенді зерттеу жүргізілді. Зерттеу барысында әл-Фарабидің нәпсіге қатысты көзқарастары мен ойлары, оның діни-философиялық жүйесіндегі орны анықталды. Философ нәпсіні материалдық болмыстан ерекшелеп, оны өмірдің өмірдің қозғаушы күші және рух пен дене арасындағы байланыс көзі ретінде түсіндіретін анықталды. Бұл тұжырым оның антропологиялық және теологиялық ойларының өзара тоғысқанын, адамның рухани болмысы мен физикалық табиғаты арасындағы сабақтастыққа мән бергендігін көрсетеді. Зерттеуде әл-Фараби мен әл-Газали, Ибн Манзур, әл-Журжани секілді ғалымдардың, Абай, Шәкәрім секілді қазақ ойшылдарының көзқарастары салыстырылды. Салыстыру барысында «нәпсі» ұғымының мағыналық кеңістігі, семантикалық эволюциясы айқындалды. «Нәпсі» сөзінің араб тіліндегі көп мағыналығы мен қазақ тіліндегі мағынасының тарылуы баяндалды, тіл мен дүниетаным арасындағы тығыз байланыстың болатындығы тағы бір рет дәлелденді, ортағасырлық шығыс деректеріндегі діннің тілдік бейнесін зерттеудің маңыздылығы көрсетілді.

Әл-Фарабидің Құран аяттарына тәпсір жасаудағы ерекшеліктері «Рух әл-құдус» ұғымына қатысты жазған талдаулары арқылы анықталды. Бұл мәселеде ол классикалық тәпсір кітаптарында келетін түсіндірулерден өзге, дара жол ұстанғандығы талданды. Әл-Фарабидің бұл мәселеде өз көзқарасын тек ақли дәлелдерге

сүйенбей, нақли дәлелдерге де, яғни Құран аяттары мен Мұхаммед пайғамбардың хадистеріне де сүйеніп жасағандығы кеңінен баяндалды. Осы мәселеде ол уахи мен иләһи танымның метафизикалық табиғатына жаңаша мағына береді. Бұл мақала әл-Фарабидің діни-философиялық мұраларын теолингвистикалық әдіс негізінде зерттеудің маңыздылығын көрсетті. Мақаланың нәтижелері Шығыстағы ортағасырлық діни мазмұндағы трактаттарды, мәтіндерді герменевтикалық, теолингвистикалық, салыстырмалы талдаудың тіл білімі, деректану, шығыстану және исламтану салалары үшін маңыздылығын ашып берді. Мақала да фарабитанудың мазмұнын, зерттеу әдістері мен

қырларының кеңеюіне және қазақстандық шығыстану мен исламтанудағы теолингвистикалық зерттеулерге қосылған үлес.

АЛҒЫС

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитетінің «Әбу Наср әл-Фарабидің діни лексикасының лексикографиялық сипаттамасы: үш тілді сөздік-тезаурусты құрастыру және теолингвистикалық талдау» (AP26199903) тақырыбындағы гранттық қаржыландыру жобасын іске асыру шеңберінде дайындалды.

Әдебиеттер

- Абай тілі сөздігі – Алматы: «Ғылым», 1968, – 734 б.
 Абай. Қара сөз. / Құнанбаев Абай – Алматы: 2011, – 184 б.
 Арабша-қазақша сөздік. – Алматы: Нұр-Мұбарак баспасы, 2016. – 918 б.
 А.Хаван, Әбу Насыр әл-Фараби. Трактаттары. Араб тілінен аударған Хафан А. – Алматы: Қазақ университеті, 2024. – 308 б.
 Қазақ әдеби тілінің сөздігі. – Алматы: Арыс, 2009. 11-том, – 752 б.
 Қасиетті Құран және қазақ тіліндегі мағыналық аудармасы. / Ауд. С.З. Ибадуллаев. – Алматы: 2015, – 744 б.
 Мухитдинов Р. (2021). Әл-Фарабидің «Усул ғылым ат-табиға» трактатына теолингвистикалық талдау (еңбектегі «ақыл» бөлімі негізінде). ҚазҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы, 98(3), 92–100. <https://doi.org/10.26577/JOS.2021.v98.i3.09>
 Мухитдинов Р. (2022). Әл-Фарабидің «Усул ғылым ат-табиға» трактатына теолингвистикалық талдау (еңбектегі «рух» бөлімі негізінде). ҚазҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы, 100 (1), 24–32. <https://doi.org/10.26577/JOS.2022.v100.i1.03>
 Мухитдинов Р. (2022). Әл-Фарабидің «УСУЛ ҒЫЛЫМ АТ-ТАБИҒА» трактатына теолингвистикалық талдау (еңбектегі «рух» бөлімі негізінде). ҚазҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы, 100 (1), 24–32.
 Ozaykal, Kayhan. «The Celebrated Transcendence: al-Māturīdī's Resolution of the Determinist-Libertarian Dichotomy regarding Human Free Will.» *darulfunun ilahiyat* 35, 1 (2024): 1–36.
 Paltore, Y. ., Khoshbateni, H. ., & Kassymbayev, K. (2025). The Educational philosophy of al-Farabi: a linguistic-philosophical analysis of "virtue", "happiness", and "civic ethics". *Journal of Oriental Studies*, 114 (3), 15–28.
 Paltore, Y. (2021). Әл-Фарабидың «Усул ғылым ат-Табиға» атты трактаты мәтініндегі Құран аяттарына талдау. ҚазҰУ хабаршысы. Шығыстану сериясы, 96 (1), 4–10.
 Türk Tarih Kurumu Yayınları. Belleten Dergisi. Cilt XV-57. Sağı – Ocak 1951 «الفارابي كتاب مقالات الرفيعة في أصول علم الطبيعة للإمام» - Bilge imam el-Farabiniñ «Tabiat İlminin Kökleri Hakkında Yüksek Makaleler Kitabı». №57, 81-122 s.
 Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармалары / М.Ескендіров, А.Еспенбетов, А.Смағұлова, М.Өндірқан, Б.Түбекбаева. – Астана: 2018, – 1-том – 472 б.

أبو البركات النسفي. مدارك التنزيل وحقائق التأويل : دار تحقيق الكتاب – 2018 م. ص: 656
 ابن منظور الأنصاري. لسان العرب: دار المعارف - طبعة بولاق – 1300 هـ ج. 6 ص: 862
 ابي حسين مسلم ابن الحجاج النيسابوري. صحيح مسلم: دار طبية للنشر و التوزيع – 2006 م. ص: 1066
 الامام ابو حامد محمد الغزالي. احياء علوم الدين: دار ابن حزم – بيروت – لبنان – 2005 م. ص: 1939
 علي ابن محمد ابن علي الحسيني الجرجاني الحنفي. كتاب التعريفات: شركة القدس للنشر و التوزيع – 2007 م. ص: 414
 فخر الدين الرازي. مفاتيح الغيب: دار الحديث – 2012 م. ص: 447
 محمد علي الصابوني. صفوة التفاسير: المكتبة العصرية – 2009 م. ص: 1040

References

- Abay tili sozdigi (Abay Language Dictionary). Almaty: Gylm, 1968. – 734 p. [Kazakh]
 Abu al-Barakat an-Nasafy. (1998). Madarik at-tanzil wa khaka'iq at-tawil [The Perceptions of Revelation and the Facts of Interpretation]. Dar al-Kitab, 656 p. [Arabic]
 Abu Hamid al-Gazali. (2005). Ihya 'ulum ad-din [The Revival of Religious Sciences]. Beirut: Dar Ibn Hazm. – 1939 p. [Arabic]
 Abu Nasir al-Faraby. (1951). Kitab maqalat ar-rafiga fi usul ilm at-tabiga [Book of High Articles on the Origins of Natural Science]. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Belleten Dergisi, XV (57), 81–122. [Arabic/Turkish]
 Ali ibn Muhammad al-Zhurzhani. (2007). Kitab at-Ta'rifat [The Book of Definitions]. Sharika al-Quds. – 414 p. [Arabic]

- Arabsha-qazaqsha sozdik (Arabic–Kazakh Dictionary). Almaty: Nur-Mubarak Publishing, 2016. – 918 p. [Kazakh]
- Ibadullaev, S. Z. (Transl.). (2015). Qasietti Quran zhane qazaq tilindegi magynalyq audarmasy (The Holy Qur'an and Its Semantic Translation into Kazakh). Almaty: 2015. – 744 p. [Kazakh]
- Ibn Manzur al-Ansary. (1414 H). Lisan al-Arab [The Tongue of the Arabs]. Beirut: Dar al-Ma'arif. Vol. 6. – 862 p. [Arabic]
- Khavan, A. Abu Nasir al-Farabi. Traktattary [The Treatises of Abu Nasir al-Farabi]. – Arabic-Kazakh translation by A. Khavan. Almaty: Qazaq Universiteti, 2024. – 308 p. [Kazakh]
- Mukhitdinov, R. (2022). Al-Farabidin «Usul ilm at-tabia» traktatyna teolingvistikalıyq taldau (enbektegi «aqyl» bolimi negizinde) [The Theolinguistic Analysis of al-Farabi's «Usul ilm at-tabia» (Based on the «Aqyl» Section of the Work)]. KazNU Khabarshysy. Shygystanu seriyasy, 98 (3), 92–100. [Kazakh]
- Mukhitdinov, R. (2022). Al-Farabidin «Usul ilm at-tabia» traktatyna teolingvistikalıyq taldau (enbektegi «ruk» bolimi negizinde) [The Theolinguistic Analysis of al-Farabi's «Usul ilm at-tabia» (Based on the «Ruk» Section of the Work)]. KazNU Khabarshysy. Shygystanu seriyasy, 100 (1), 24–32. [Kazakh]
- Muhammad Ali as-Sabuni. (2009). Safwat at-Tafasir [The Purest Explanations]. Al-Maktaba al-Gasria. – 1040 p. [Arabic]
- Muslim ibn al-Hajjaj al-Naisaburi. (2006). Sahih Muslim [The Authentic Collection of Hadith]. Dar Toiba. – 1066 p. [Arabic]
- Ozaykal, K. (2024). The Celebrated Transcendence: al-Māturīdī's Resolution of the Determinist-Libertarian Dichotomy Regarding Human Free Will. Darulfunun Ilahiyat, 35(1), 1–36. [English]
- Paltore, Y. (2021). Al-Farabidyn «Usul ilm at-Tabia» aty traktaty matinindegi Quran ayattaryna taldau (Analysis of Qur'anic Verses in al-Farabi's «Usul ilm at-Tabia» Treatise). KazNU Khabarshysy. Shygystanu seriyasy, 96(1), 4–10. [Kazakh]
- Paltore, Y., Khoshbateni, H., & Kassymbayev, K. (2025). The Educational Philosophy of al-Farabi: A Linguistic-Philosophical Analysis of «Virtue», «Happiness», and «Civic Ethics». Journal of Oriental Studies, 114(3), 15–28. [English]
- Qazaq adebi tilinin sozdigi (Dictionary of the Kazakh Literary Language). Almaty: Arys, 2009. Vol. 11. – 752 p. [Kazakh]
- Qunanbaev, A. (2011). Qara soz (The Book of Words). Almaty: 2011. – 184 p. [Kazakh]
- Shakarim Qudayberdiuly shygarmalary (Collected Works of Shakarim Qudayberdiyuly) / Compiled by M. Eskendirov, A. Espenbetov, A. Smagulova, M. Ondirqan, & B. Tubekbaeva. Astana, 2018. Vol. 1. – 472 p. [Kazakh]

Авторлар туралы мәлімет:

Мухитдинов Рашид Сражович – фил.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті ислам ілімдері факультеті исламтану кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан, e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com).

Берікболұлы Ерлік – магистрант, Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: Kazakhbai111@bk.ru).

Information about the authors:

Rashid Srazhovich Mukhitdinov – Candidate of Philological Sciences (PhD equivalent), Associate Professor, Lecturer at the Department of Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Egyptian University of Islamic Culture «Nur-Mubarak» (Almaty, Kazakhstan, e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com).

Berikboluly Erlik – Master, Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture (Almaty, Kazakhstan, e-mail: Kazakhbai111@bk.ru).

Сведения об авторах:

Мухитдинов Рашид Сражович – кандидат филологических наук, доцент, преподаватель кафедры исламоведения факультета исламских наук Египетского университета исламской культуры Нур-Мубарак (Алматы, Казахстан, e-mail: mukhitdinov.rashid@gmail.com).

Берікболұлы Ерлік – магистрант, Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак (Алматы, Казахстан, e-mail: Kazakhbai111@bk.ru).

*Келіп түсті: 9 қараша 2025 жыл
Қабылданды: 18 ақпан 2026 жыл*

А.С. Шарыпова* , **Н.Б. Сапарбаева** , **Г.К. Кортабаева**

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
*e-mail: annshare@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА С ЛИСТА (на примере китайско-русской языковой комбинации)

Данная статья посвящена комплексному исследованию синхронного перевода с листа на материале китайско-русской языковой пары – одному из наиболее специфических видов устного перевода, при котором переводчик должен параллельно воспринимать письменный текст и воспроизводить его содержание в устной форме на другом языке. Актуальность исследования обусловлена ростом числа международных мероприятий, где требуется оперативный и точный межъязыковой обмен, в том числе в формате, предполагающем наличие письменной основы.

Целью статьи является выявление особенностей когнитивной нагрузки, типичных трудностей и стратегий их преодоления при синхронном переводе с листа. В качестве методологической базы использованы методы теоретического анализа, сопоставительного подхода, эмпирического наблюдения за деятельностью переводчиков, а также обобщения практического опыта. Анализ показывает, что наличие письменного текста не упрощает задачу, а напротив – требует от переводчика высокой концентрации, способности к быстрому перераспределению внимания, мгновенной интерпретации и гибкой адаптации к стилистическим и содержательным особенностям текста. Особую сложность представляет китайско-русская языковая комбинация, отличающаяся значительными структурными и лексико-семантическими различиями. В статье предлагаются практические рекомендации по подготовке специалистов к данному виду перевода, включая развитие навыков антиципации, кратковременной памяти, сегментации текста и контроля темпа речи. Результаты исследования представляют интерес для профессиональных переводчиков, преподавателей устного перевода, а также организаторов мероприятий, в которых задействована многоязычная аудитория.

Ключевые слова: синхронный перевод с листа, устно-визуальный перевод, переводческая компетенция, когнитивные навыки, трудности перевода, межъязыковая коммуникация, переводческая стратегия.

A.S. Sharypova*, N.B. Saparbayeva, G.K. Kortabayeva

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: annshare@mail.ru

Features of Sight Simultaneous Interpreting (A Case Study of the Chinese-Russian Language Pair)

This article presents a comprehensive study of sight simultaneous interpretation based on the Chinese-Russian language pair a specific type of oral translation where a written text is interpreted aloud in real-time as it is being read. The relevance of this research is determined by the growing demand for rapid and accurate multilingual communication at international events, where interpreters often work from written materials. The aim of the study is to identify the cognitive features and typical difficulties of this interpretation mode and to offer effective methodological recommendations for improving its quality. The research methodology includes theoretical analysis, comparative approaches, empirical observation of professional interpreters, and the generalization of practical experience. The findings reveal that the presence of a written source does not simplify the interpreter's task; on the contrary, it demands high levels of concentration, rapid information processing, instant interpretation, and flexible adaptation to the text's stylistic and semantic characteristics. The Chinese-Russian combination presents additional challenges due to significant grammatical and lexical differences between the two languages. The article provides practical guidelines for training interpreters in this specific form of interpretation, including techniques for developing anticipation, short-term memory, segmentation skills, and speech tempo control. The results of the study are valuable for professional interpreters, educators in the field of interpretation, and organizers of multilingual events.

Keywords: sight simultaneous interpreting, oral-visual translation, interpreter competence, cognitive skills, translation difficulties, cross-linguistic communication, interpreting strategies.

А.С. Шарыпова*, Н.Б. Сапарбаева, Г.К. Кортабаева
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
*e-mail: annshare@mail.ru

Парақтан синхронды аударудың ерекшеліктері (қытай-орыс тілдік жүйесі мысалында)

Мақалада қытай-орыс тілдік жұбы негізінде жазбаша мәтінді синхронды түрде аудару ерекшеліктеріне арналған. Бұл – жазбаша мәтін қабылданған сәтте оның мағынасы ауызша түрде бір мезетте аударылатын ауызша аударма түрінің бірі. Зерттеу қазіргі жаһандану жағдайында халықаралық іс-шаралар мен көптілді коммуникацияның артуымен, сондай-ақ жазбаша мәтін негізінде нақты әрі жедел аударма қажеттілігімен өзекті.

Зерттеудің мақсаты – жазбаша мәтінмен синхронды аударманың когнитивтік ерекшеліктерін, аудармашылар тап болатын типтік қиындықтарды анықтап, оларды жеңудің тиімді әдістемелік жолдарын ұсыну. Зерттеу барысында теориялық талдау, салыстырмалы тәсіл, кәсіби тәжірибені бақылау және эмпирикалық мәліметтерді жинақтау әдістері қолданылды.

Анализ нәтижелері жазбаша мәтіннің бар болуы аударма үдерісін жеңілдетпейтінін, керісінше, аудармашыдан жоғары зейін, ақпаратты лезде қабылдау мен өңдеу, мәтінді тез интерпретациялау және стильдік-семантикалық бейімделу қабілеттерін талап ететінін көрсетеді. Қытай және орыс тілдерінің құрылымдық және лексикалық айырмашылықтары бұл үдерісті одан әрі күрделендіреді. Мақалада мұндай аударма түріне мамандарды дайындауға арналған тәжірибелік ұсыныстар берілген. Атап айтқанда, болжау қабілетін, қысқамерзімді жақты, мәтінді сегменттеуді және сөйлеу қарқынын бақылау дағдыларын дамыту жолдары ұсынылады. Зерттеу нәтижелері кәсіби аудармашыларға, ауызша аударма оқытушыларына және көптілді аудиториямен жұмыс істейтін іс-шара ұйымдастырушыларына пайдалы болуы мүмкін.

Түйін сөздер: парақтан синхронды аудару, ауызша-визуалды аударма, аудармашылық құзырет, когнитивтік дағдылар, аудармадағы қиындықтар, тіларалық коммуникация, аударма стратегиялары.

Введение

В условиях активного развития сотрудничества между Китаем и Казахстаном и увеличения количества двусторонних и многосторонних мероприятий, таких как конференции, совещания и переговоры, особую актуальность приобретает синхронный перевод как важный инструмент обеспечения эффективной межъязыковой коммуникации. Синхронный перевод позволяет передавать информацию в реальном времени, минимизируя языковые барьеры и способствуя успешному взаимодействию на международной арене.

Синхронный перевод подразделяется на несколько видов, среди которых выделяются синхронный перевод на слух, синхронный перевод с листа и шешотаж (нашептывание). В данной статье особое внимание уделяется синхронному переводу с листа, или устно-визуальному переводу, при котором переводчик имеет перед собой письменный текст выступления. Несмотря на наличие письменной опоры, что может создавать впечатление относительно упрощённости задачи по сравнению с устным переводом на слух, данный вид перевода обладает собственными особенностями и требует от переводчика

высокого уровня профессионализма, быстроты восприятия информации, развитых когнитивных навыков и умения оперативно адаптироваться к содержанию и структуре текста.

Цель статьи – выявить ключевые особенности синхронного перевода с листа, проанализировать основные трудности, с которыми сталкиваются переводчики при выполнении этой задачи, а также разработать практические рекомендации, способствующие повышению качества и эффективности переводческой деятельности. Представленные материалы могут быть полезны как профессиональным переводчикам, так и преподавателям переводческих дисциплин, а также организаторам международных мероприятий, стремящимся обеспечить высокий уровень языкового сопровождения.

Обоснование выбора темы

Актуальность выбранной темы обусловлена интенсивным развитием международного сотрудничества между Китаем, Казахстаном и другими странами СНГ, включая Россию. В этом контексте синхронный перевод с листа, являющийся одним из видов устного перевода, приобретает особую значимость, обеспечи-

вая эффективное взаимодействие на различных мероприятиях – от переговоров и конференций до официальных заседаний. Несмотря на кажущуюся простоту, данный вид перевода предъявляет высокие требования к профессионализму переводчика, в частности к умению быстро читать и анализировать текст, синхронизировать устную речь с письменным материалом и гибко адаптироваться к динамике выступления.

Выбор русско-китайской языковой пары для исследования обусловлен не только интенсивным сотрудничеством между двумя странами, но и существенными лингвистическими и культурными различиями, которые значительно усложняют процесс перевода. Анализ особенностей и трудностей синхронного перевода с листа в рамках данной языковой пары позволяет выявить ключевые проблемы, с которыми сталкиваются специалисты, и разработать практические рекомендации, направленные на повышение качества перевода. Это, в свою очередь, способствует укреплению международного сотрудничества и повышению эффективности межкультурной коммуникации.

Материалы и методы

В статье используется широкий круг теоретических источников, включая работы по теории перевода, лингвистике и межкультурной коммуникации, посвящённые особенностям китайско-русского перевода. Кроме того, приводятся практические примеры текстов и их переводов, которые иллюстрируют специфику синхронного перевода с листа. В частности, рассматриваются особенности работы с длинными предложениями, многозначными словами и числовыми данными, а также примеры отклонений от подготовленного текста и стратегии адаптации переводчика к таким изменениям.

Методологическая база исследования включает несколько взаимодополняющих методов. Теоретический анализ направлен на изучение и систематизацию различных подходов к синхронному переводу, включая классификацию его видов и характерные особенности каждого, а также на выявление лингвистических и культурных различий между русским и китайским языками, оказывающих влияние на переводческий процесс. В рамках сравнительного анализа проводится сопоставление синхронного перевода с листа с другими типами устного перевода – в частности, с синхронным переводом на

слух и последовательным переводом – с целью выявления уникальных черт и трудностей данного вида. Кроме того, сравниваются структурные особенности русского и китайского языков, такие как длина предложений, многозначность лексики и системы счисления, создающие дополнительные сложности для переводчиков.

Практический анализ основан на разборе конкретных примеров переводов с листа, включающих тексты разного уровня сложности и тематики. Анализируются типичные ошибки и затруднения, с которыми сталкиваются переводчики, а также предлагаются пути их преодоления. Метод обобщения позволяет сформулировать выводы и рекомендации, которые могут быть полезны переводчикам, преподавателям переводческих дисциплин и организаторам международных мероприятий, заинтересованным в повышении качества языкового сопровождения.

Результаты и обсуждения

Синхронный перевод с листа, или устно-визуальный перевод, представляет собой особую форму устного перевода, при которой переводчик-синхронист имеет возможность предварительно ознакомиться с письменным текстом выступления. Несмотря на кажущуюся простоту и внешнюю лёгкость по сравнению с классическим синхронным переводом на слух, данный вид перевода обладает собственными сложностями и требует от специалиста владения рядом профессиональных навыков. Для обеспечения качественного перевода необходимо умение быстро ориентироваться в тексте, синхронизировать его с речью спикера и оперативно вносить корректировки в случае изменений в устном выступлении.

Понятие синхронного перевода с листа (аудиовизуального перевода)

Аудиовизуальный перевод предполагает, что переводчик одновременно слушает речь оратора и использует подготовленный текст для перевода. Такой метод требует высокого уровня развития аудирования, навыков чтения и быстрого переключения между языками. Обычно переводчику передаются тезисы выступления за несколько минут до начала или в ходе самого выступления, что не даёт возможности для глубокого знакомства с текстом. В результате переводчик вынужден формировать и озвучивать перевод практически мгновенно, одновременно

следя за текстом и слушая спикера, корректируя перевод при наличии отклонений от подготовленного материала.

Рассмотрим конкретный пример: 我们计划在未来五年内扩大市场份额。

Перевод: Мы планируем расширить нашу долю рынка в течение следующих пяти лет.

В процессе перевода необходимо учитывать существенные лингвистические различия между китайским и русским языками, включая особенности синтаксиса и порядок слов. В китайском предложении глагол «扩大» (расширить) стоит в конце фразы, тогда как в русском языке для сохранения естественности и выразительности он переносится ближе к началу предложения.

Синхронный перевод с листа представляет собой особый вид речевой деятельности, при котором переводчик должен одновременно воспринимать устную речь оратора и ориентироваться на письменный текст выступления. Такая форма перевода требует не только высокого уровня языковой подготовки, но и способности к быстрому анализу, прогнозированию речевой структуры и сохранению смысловой целостности оригинального высказывания (Cai, Dong 2015).

Одним из ключевых преимуществ перевода с листа является возможность точной передачи интонационно-смысловых акцентов. Например, если в китайском оригинале глагол действия расположен в конце предложения, как это часто бывает, то без письменной опоры переводчик мог бы не успеть правильно расставить акценты. Так, в выражении «由于市场需求增加，我们决定扩大生产规模» перевод «Вследствие роста спроса на рынке мы решили расширить производственные мощности» позволяет сохранить как логическую последовательность, так и причинно-следственную связь. Здесь видна важность опоры на текст: переводчик может заранее определить структуру и подготовиться к смысловому завершению высказывания.

Другой пример – предложение «随着科技的不断进步，人工智能正在深刻改变我们的生活方式», переведённое как «С развитием технологий искусственный интеллект глубоко меняет наш образ жизни». Строгое соблюдение порядка частей высказывания позволяет акцентировать внимание слушателя именно на причине изменений – технологическом прогрессе, что усиливает логическое восприятие речи.

В условиях ограниченного времени переводчику важно не только передавать содержание,

но и структурировать его так, чтобы слушателю было легко воспринимать сложные предложения. Так, в фразе «我们希望通过加强国际合作，推动地区和平与发展», перевод «Мы надеемся способствовать миру и развитию в регионе посредством укрепления международного сотрудничества» иллюстрирует способность к структурному перестроению с сохранением исходного смысла. Такой подход позволяет слушателю сразу уловить главную мысль и понять, каким образом она будет реализована.

Подчёркивается и умение справляться с синтаксически нагруженными структурами, как в случае с предложением «尽管面临诸多挑战，我们依然保持积极的发展势头», где перевод «Несмотря на многочисленные вызовы, мы продолжаем демонстрировать позитивную динамику развития» чётко обозначает контраст и уверенность, заложенные в оригинале.

Также важно сохранять формальные элементы научного или официального стиля. В предложении «加强基础设施建设，是实现可持续发展的关键步骤», перевод «Укрепление инфраструктуры – это ключевой шаг на пути к устойчивому развитию» отражает логическую завершённость мысли и соответствует жанровым ожиданиям официальной речи.

Особую сложность представляют высказывания с развёрнутыми вводными конструкциями. Например, в случае «在当前复杂多变的国际形势下，各国需要加强对话与合作，共同应对全球性挑战» перевод «В условиях нынешней сложной и изменчивой международной обстановки странам необходимо укреплять диалог и сотрудничество для совместного преодоления глобальных вызовов» демонстрирует важность предварительного понимания общей структуры фразы, чтобы не упустить её основной посыл и цель (Yang 2005).

Эти примеры подтверждают, что качественный синхронный перевод с листа требует от специалиста гибкости мышления, высокого уровня автоматизированных навыков и способности к мгновенной адаптации. Это не просто воспроизведение текста – это интеллектуальная и креативная деятельность, где необходимо уметь выстраивать логическую последовательность, сохранять интонацию, акценты и стилистические особенности оригинала. Как отмечает Абдуллина (2012), только совмещение технической подготовки с коммуникативной чуткостью обеспечивает точную передачу замысла спикера и высокое качество межязыковой коммуникации.

Одним из фундаментальных принципов аудиовизуального и, в частности, синхронного перевода с листа является соблюдение темпоральной синхронности между речью оратора и речью переводчика. Поддержание темпа перевода, максимально приближённого к скорости оригинального выступления, является не только техническим, но и содержательно важным параметром: любое замедление переводческой речи приводит к потере актуальности информации, разрыву логических связей и искажению коммуникативного эффекта.

Особое внимание данному аспекту необходимо уделять в рамках языковой пары китайский – русский, поскольку она характеризуется значительными структурными и лингвистическими различиями. Китайский язык, в отличие от русского, обладает ярко выраженной моносиллабичностью: большинство слов состоят из одного-двух слогов, а сами предложения часто компактны и лаконичны. Это создаёт иллюзию легкости, однако на практике подобная языковая экономия требует от переводчика более объёмного лексического и синтаксического оформления при передаче смысла на русском языке. К примеру, короткое китайское высказывание «我们致力于创新发展» в русском варианте требует развернутой конструкции: «Мы стремимся к инновационному развитию», где используются как глагольно-именные формы, так и логико-смысловые связки (Gile D.6 1995).

В приведённом случае наблюдается асимметрия между длиной исходного высказывания и перевода. Переводчик сталкивается с выбором: сохранить точность и рискнуть отставанием, либо сократить формулировку, при этом частично утрачивая нюансы. Для решения подобной задачи требуется применение стратегий редукации, компоновки и эквивалентной перестройки текста, при которых ключевые элементы сохраняются, а второстепенные – обобщаются или опускаются.

Одним из серьёзных лингвистических факторов, осложняющих процесс синхронного перевода с китайского языка на русский, является отсутствие в китайском языке привычных для русскоязычного сознания грамматических категорий, таких как падеж, грамматическое время и род. Данное обстоятельство существенно снижает степень предсказуемости высказывания в процессе его восприятия и не позволяет переводчику заранее выстроить устойчивую грамматическую модель будущего перевода.

Специфика китайского предложения заключается в том, что ключевые смысловые ориентиры зачастую проявляются лишь на финальном этапе высказывания – с появлением служебных частиц 的, 了, 过 и других показателей, уточняющих аспект действия, его завершённость либо логико-смысловые отношения внутри конструкции. До этого момента переводчик вынужден работать в условиях высокой неопределённости, что объективно замедляет темп синхронного перевода.

Показательным в данном отношении является следующее предложение: «他昨天在北京工作» ° В данной конструкции грамматическое время не маркировано формально. Лишь обстоятельство 昨天 («вчера») задаёт прошедшую временную перспективу. До появления этого элемента переводчик не имеет оснований для однозначного выбора временной формы в русском языке, что вынуждает либо откладывать перевод, либо использовать нейтральную формулировку.

Аналогичная ситуация наблюдается при использовании аспектуальной частицы 了, указывающей на завершённость действия: «我看了这本书» ° Частица 了 сигнализирует о завершённом результате действия, что в русском языке требует передачи формы прошедшего времени: «Я прочитал эту книгу». Однако до момента появления 了 высказывание «我看这本书» допускает несколько интерпретаций – как процессуальное действие («я читаю»), так и намеренно-намерительное. В условиях синхронного перевода это создаёт дополнительную нагрузку на оперативную память переводчика. Особый тип сложности связан с частицей 过, выражающей значение пережитого опыта: «我去过中国» ° Данная форма передаётся как «Я бывал в Китае». Без частицы 过 глагол 去 остаётся аспектуально не определённым, и различие между текущим действием, завершённым фактом и жизненным опытом становится очевидным только в финальной позиции высказывания.

Трудности синтаксического прогнозирования усиливаются и при использовании частицы 的, которая завершает определительные конструкции: «他昨天说的话是对的» ° До появления 的 невозможно однозначно установить, выполняет ли предшествующий фрагмент функцию самостоятельного высказывания или же выступает в качестве определения. Это вынуждает переводчика откладывать принятие синтаксического решения вплоть до конца фразы.

Таким образом, отсутствие в китайском языке разветвлённой системы грамматических показателей предопределяет необходимость особых когнитивных усилий со стороны синхронного переводчика. Невозможность предварительного синтаксического планирования компенсируется за счёт механизмов оперативного прогнозирования, кратковременного удержания информации и последующей перестройки высказывания в соответствии с нормами целевого языка. В этой связи особую роль приобретает приём смыслового буферирования, предполагающий временное накопление фрагментов исходного высказывания с их последующей логико-грамматической реконструкцией при передаче перевода (Chmiel 2021).

Дополнительным фактором, влияющим на синхронность, является ритмическая специфика китайской речи. В официальных выступлениях китайские спикеры, как правило, говорят быстро, с равномерным темпом и ограниченной эмоциональной окраской, поскольку основное внимание уделяется соблюдению тональной системы. Между тем, русский перевод требует большей экспрессивности, разнообразия интонационных моделей и логических пауз. Это накладывает дополнительную нагрузку на переводчика, вынуждая его не только успевать по содержанию, но и адаптировать интонационную структуру, чтобы речь звучала естественно для русскоязычного слушателя.

Для компенсации темпорального давления переводчики прибегают к ряду приёмов: лексическим заменам, использованию кратких синонимичных конструкций, перестановке компонентов предложения при условии сохранения смысла, а также отказу от второстепенной информации при её чрезмерной детализации в условиях быстрого темпа речи. Эти приёмы формируют индивидуальный переводческий стиль, в основе которого лежит баланс между точностью и функциональностью.

Формирование устойчивых навыков синхронного перевода невозможно без длительной и регулярной практики. Переводчику необходимо адаптироваться к работе в условиях жёсткого временного дефицита, развивать способность к прогнозированию хода мысли оратора, а также постоянно обращаться к анализу реальных аудио- и видеозаписей выступлений. Практика показывает, что только при систематической отработке приёма синхронного перевода с листа достигается уровень, при котором перевод пере-

стаёт восприниматься как механическое дублирование исходного текста и начинает звучать как естественное продолжение речи. В этом смысле синхронность и темп в аудиовизуальном переводе, особенно в китайско-русской языковой паре, представляют собой не технический, а прежде всего когнитивно-языковой процесс, связанный с высокой степенью автоматизации речевых навыков, языковой адаптацией и стратегическим мышлением (Xu Yuanchong, 2006).

Одной из наиболее сложных задач при синхронном переводе с листа с русского языка на китайский является передача протяжённых сложноподчинённых предложений, характерных для научного и официально-публицистического стиля. Такие конструкции, как правило, включают в себя несколько смысловых уровней, разветвлённую систему логических связей, пояснительные и уточняющие элементы, а также причинно-следственные отношения. Нередко одно подобное предложение по объёму и структуре соотносится с целым абзацем текста.

В качестве примера можно привести следующее предложение: «Учитывая сложившуюся международную обстановку, а также необходимость обеспечения устойчивого экономического развития, правительство, опираясь на долгосрочные стратегические приоритеты, приняло решение о пересмотре внешнеторговой политики». Для китайского языка подобная перегруженность одной синтаксической конструкции не является типичной. Поэтому при синхронном переводе данное предложение, как правило, подвергается членению на последовательные смысловые блоки: «鉴于当前的国际形势，同时为了保障经济的稳定发展，政府根据长期战略目标，决定对对外贸易政策进行调整»。

В данном случае переводчик выделяет смысловое ядро («правительство приняло решение») и поэтапно присоединяет к нему уточняющие компоненты, выстраивая высказывание в соответствии с линейной логикой китайского языка.

Ещё более наглядно трудности проявляются в предложениях со сложной системой подчинения: «Эксперты отмечают, что меры, которые были приняты в рамках реализуемой программы и которые, по их мнению, должны были стабилизировать рынок, в действительности привели к обратному эффекту».

При синхронном переводе такая структура, как правило, упрощается и перестраивается: «专家指出，在当前实施的计划框架下所采取的

措施，本应起到稳定市场的作用，但实际上却产生了相反的效果»。

В этом случае избыточные относительные конструкции устраняются, многоступенчатое подчинение заменяется последовательным изложением, при этом сохраняются основные причинно-следственные связи и оценочный компонент высказывания.

Таким образом, при синхронном переводе с листа переводчик одновременно осуществляет несколько операций: воспринимает исходную информацию, прогнозирует развитие структуры высказывания, выделяет смысловой центр и адаптирует синтаксис в соответствии с нормами китайского языка. Работа с развернутыми сложноподчинёнными предложениями требует умения быстро сокращать второстепенные элементы, логически уплотнять текст и перераспределять смысловые акценты без искажения содержания.

Русская речь склонна к развернутым синтаксическим построениям: активно используются сложноподчинённые предложения, цепочки причастных и деепричастных оборотов, а также уточняющие конструкции. Это усложняет задачу перевода, поскольку китайский язык предпочитает краткость, логическую ясность и минимальное количество связующих элементов. Поэтому перед переводчиком встаёт необходимость оперативно преобразовать длинное предложение в набор более коротких, автономных высказываний, не нарушая при этом логической целостности и не искажая основного смысла.

К примеру, возьмём типичное русское предложение: «Поскольку в результате проведённых реформ не были достигнуты желаемые экономические показатели, а социальное напряжение в регионах усилилось, правительство решило внести корректировки в бюджет, несмотря на прежние заверения в его стабильности».

Такое предложение содержит три смысловых блока и ряд логических связей. В китайском переводе его можно разбить на три самостоятельные фразы:

1. 政府改革未能实现预期经济目标。
2. 地区社会紧张局势加剧。
3. 尽管此前承诺财政稳定，政府仍决定调整预算。

Этот подход позволяет сохранить информацию, при этом адаптируя её под синтаксис китайского языка. Главный вызов – не только структурная перестройка, но и сохранение ин-

тенционального и прагматического содержания, чтобы у слушателя не возникло впечатления смысловой разрозненности.

Ещё один аспект сложности заключается в необходимости различать главную и второстепенную информацию. В условиях ограниченного времени переводчику часто приходится принимать решение о том, какие элементы можно опустить без ущерба для понимания. Например, уточняющие обороты или второстепенные обстоятельства могут быть сокращены, если они не критичны для основной логики высказывания. Однако такие действия требуют высокого уровня языкового чутья и хорошо отточенного навыка смыслового анализа (Tuleuova 2017).

Один из эффективных приёмов, применяемых синхронистами, – это приём «упреждающего перевода». Суть его в том, что переводчик, уловив основную мысль фразы, начинает перевод до её окончания, предугадывая развитие высказывания. Такой метод особенно важен при работе с длинными русскими предложениями, поскольку позволяет ускорить темп перевода и избежать запаздывания. В случае, если предсказание оказалось неточным, переводчик должен быстро адаптировать высказывание, корректируя его без потери плавности речи.

Кроме того, важно учитывать культурные и стилистические различия. Русская речь часто тяготеет к литературности, усложнённости и эмоциональной насыщенности, тогда как китайская – к простоте, структурной симметрии и логической завершённости. Поэтому перевод длинных предложений требует не только языковой перестройки, но и прагматической адаптации под восприятие китайской аудитории. Важно сохранить не только формальную информативность, но и речевой регистр, тональность и интенцию говорящего (Behr 2024).

Таким образом, работа с длинными синтаксическими конструкциями в условиях синхронного перевода требует от специалиста высокого уровня профессиональной подготовки, развитых аналитических и прогностических способностей, а также навыков быстрой смысловой трансформации. Переводчик должен быть способен оперативно перерабатывать информацию, преобразуя её в логически завершённые и культурно приемлемые формы на китайском языке. Только при условии постоянной практики и методической подготовки возможно достижение такого уровня мастерства, при котором перевод становится не просто передачей информации,

но полноценной коммуникативной адаптацией оригинального текста.

Работа с незнакомой лексикой

При выполнении синхронного перевода с листа в паре русский – китайский переводчик часто сталкивается с незнакомыми словами или специализированными терминами. От того, насколько оперативно и эффективно он справится с такими лексическими трудностями, во многом зависит качество всего перевода. В условиях жесткого временного ограничения, отсутствия возможности остановиться для уточнения, переводчик вынужден применять ряд специфических стратегий, позволяющих поддерживать связность и смысловую полноту высказывания.

Одним из наиболее действенных способов работы с незнакомой лексикой в процессе синхронного перевода является опора на контекст. Даже в тех случаях, когда значение конкретного слова или термина остаётся неясным, общий смысл высказывания, тематика выступления и логика развёртывания речи в большинстве ситуаций позволяют приблизительно определить семантическое направление неизвестной единицы. При переводе с китайского языка данное умение приобретает особую значимость, поскольку многие термины формируются по смыслоразличительному принципу: составные иероглифы нередко отражают функциональные или понятийные характеристики обозначаемого явления.

Например, в конструкции «数据处理系统» даже при незнании всего термина переводчик может, опираясь на компоненты 数据 («данные»), 处理 («обработка») и 系统 («система»), определить общее значение как «система обработки данных». Таким образом, анализ внутренней структуры иероглифического сочетания и его окружения в речи позволяет отнести неизвестное слово к определённой тематической области и подобрать приемлемый переводной эквивалент.

В тех случаях, когда контекст не даёт достаточных оснований для точной интерпретации, переводчик вынужден прибегать к обобщению или описательной передаче значения. Подобная стратегия особенно характерна для перевода узкоспециальной терминологии. Так, при встрече с редким техническим термином в русском языке, обозначающим конкретный тип механизма или устройства, китайский переводчик нередко выбирает более универсальные лексемы 设备 («оборудование») или 工具 («инструмент»),

если это не нарушает логики высказывания и позволяет сохранить основной смысл.

Показательным является следующий тип ситуации: русскоязычный оратор использует термин «прецизионный датчик», не поясняя его функций. В условиях синхронного перевода переводчик может передать это как «高精度传感设备» («высокоточное чувствительное устройство»), тем самым сохраняя ключевые характеристики объекта – точность и функциональное назначение, даже без обращения к узкоспециальному эквиваленту (Amos 2022).

Китайский язык предоставляет широкие возможности для подобного описательного моделирования значений, поскольку значительная часть абстрактных и технических понятий выражается через словосочетания с прозрачной семантикой. Это позволяет переводчику в условиях дефицита времени оперативно формировать понятные описательные конструкции «на ходу», не прерывая поток речи и не создавая пауз, способных нарушить целостность синхронного перевода.

Таким образом, использование контекста, смысловой догадки, обобщения и описательного перевода выступает не вспомогательным, а системообразующим механизмом работы с неизвестной лексикой в синхронном переводе. Данная стратегия позволяет сохранить темп перевода, логическую связность высказывания и коммуникативную цель речи даже в условиях терминологической неопределённости.

Важным навыком также является умение не заикливаться на одном непонятном слове в ущерб общей динамике перевода. Иногда сознательный пропуск мало значимого термина оказывается более оправданным, чем потеря целостности и ритма выступления.

Особенно сложными являются случаи, когда незнакомое слово оказывается ключевым для понимания всего предложения или даже всего высказывания. В таких ситуациях эффективной техникой становится транслитерация – передача звучания слова китайскими иероглифами с последующим кратким пояснением, если время позволяет. Например, при упоминании редкого медицинского препарата переводчик может сначала передать название фонетически, а затем добавить объяснение «这种药物» (этот вид лекарства). Такая стратегия помогает сохранить информацию, избегая значительных искажений смысла.

Анализ данных приемов показывает, что успешная работа с незнакомой лексикой в усло-

виях синхронного перевода требует от переводчика высокой языковой компетенции, широкого кругозора и умения быстро адаптироваться к новым ситуациям. На практике полностью избежать незнакомых слов невозможно, поэтому ключевым фактором качества перевода становится гибкость мышления, опыт и выработанные стратегии быстрой смысловой реконструкции. Постоянная тренировка в анализе контекста, прогнозировании значений и использовании описательных форм помогает переводчику поддерживать высокое качество перевода, несмотря на возникающие лексические трудности (Wang 2010).

Многозначность слов как одна из ключевых трудностей синхронного перевода в паре китайский – русский

Проблема многозначности лексических единиц представляет собой одну из самых серьёзных трудностей при выполнении синхронного перевода с листа в языковой паре китайский – русский. В китайском языке многие иероглифы и словосочетания обладают несколькими, порой принципиально различными значениями, которые реализуются исключительно в контексте. Переводчик, работающий в условиях ограниченного времени и высокого темпа речи, должен практически мгновенно определить, какое из возможных значений является актуальным в данной коммуникативной ситуации. Это требует не только языковой компетенции, но и развитой интуиции, а также способности оперативно соотносить слово с тематикой выступления.

Китайский язык особенно насыщен омонимами и многозначными словами. Так, например, слово 问题 в зависимости от ситуации может означать как «вопрос» (如：我有一个问题 – «У меня есть вопрос»), так и «проблема» (这个问题很严重 – «Эта проблема очень серьёзная»). При синхронном переводе неверный выбор значения способен исказить прагматический смысл высказывания – диалоговый ли это вопрос или оценка сложной ситуации.

Другой показательный пример связан с иероглифом 打, который обладает широкой семантической разветвлённостью. В сочетании 打电话 он означает «звонить», тогда как в конструкции 打人 – «бить». В условиях синхронного перевода выбор значения осуществляется мгновенно и исключительно на основе контекстного окружения, поскольку формально иероглиф остаётся неизменным.

Таким образом, многозначность китайских лексических единиц значительно повышает нагрузку на когнитивные процессы переводчика и требует высокой скорости смыслового анализа, особенно при переводе с листа (Cheung 2024).

Для эффективного преодоления этих трудностей опытные переводчики используют ряд выверенных стратегий. Во-первых, основополагающей является тщательная подготовка к мероприятию, включая изучение специальной лексики и наиболее распространенных многозначных терминов в тематической области выступления. Во-вторых, важным навыком является «контекстное прогнозирование» – умение на основании начальных слов или фраз предполагать дальнейшее развитие мысли и возможные значения ключевых слов. В-третьих, при возникновении неопределённости переводчик прибегает к использованию обобщающих или нейтральных формулировок, позволяющих сохранить смысловую целостность без риска искажения.

Особое внимание требуется при переводе терминов, которые имеют разное значение в различных профессиональных сферах. Так, слово «水平» может означать как «уровень» (например, квалификации), так и «горизонталь» (в геометрии или картографии). В подобных ситуациях переводчик обязан мгновенно анализировать не только локальный контекст, но и учитывать общую тематику выступления и собственные профессиональные знания, чтобы выбрать правильный вариант.

Следует подчеркнуть, что сложность многозначности особенно возрастает при работе с узкоспециальными или техническими текстами, где термины могут иметь уникальные значения, отличающиеся от общеупотребительных. Переводчик-синхронист постоянно находится в ситуации выбора – балансирует между точностью передачи смысла и необходимостью оперативного принятия решения. Помимо лингвистической компетенции, здесь критически важна развитая интуиция, а также способность оперативно вносить корректировки в перевод, если дальнейший контекст выявит, что изначально выбранное значение оказалось неверным.

Таким образом, успешное преодоление проблемы многозначности – это результат комплексной подготовки, внимательного анализа контекста и навыков быстрой адаптации, что является неотъемлемой частью профессиональной деятельности переводчика-синхрониста.

Трудности работы с длинными и сложными предложениями при синхронном переводе в паре китайский – русский

Одной из наиболее существенных трудностей при синхронном переводе с листа в языковой паре китайский – русский остаётся обработка протяжённых и синтаксически усложнённых предложений. Данная проблема объясняется принципиальными различиями в организации синтаксиса двух языков. Русский язык отличается развитой системой подчинительных связей, активным использованием причастных и деепричастных оборотов, а также склонностью к построению многоуровневых сложноподчинённых конструкций. Такие структуры требуют от переводчика не только высокой языковой культуры, но и способности к быстрой трансформации развернутой логической схемы в компактную и прозрачную форму, соответствующую нормам китайского языка.

Китайский язык, напротив, тяготеет к паратаксису, при котором смысловые отношения чаще выражаются через сочинение и последовательное расположение самостоятельных фраз. Каждое высказывание стремится к относительной завершенности, а избыточная вложенность воспринимается как неестественная. В результате длинные русские периоды с развитой системой подчинения превращаются в один из самых сложных объектов для синхронного перевода. Переводчик вынужден в реальном времени расчленять исходное предложение, выделять его смысловые опоры и трансформировать их в цепочку кратких, логически связанных китайских высказываний, не утратив при этом причинно-следственных и временных отношений (Yang 2005).

Показательным является следующий пример:

«Решение, которое было принято после длительных обсуждений, в ходе которых рассматривались как экономические, так и политические последствия, должно, по мнению экспертов, существенно повлиять на дальнейшее развитие ситуации».

Для китайского языка подобная многоступенчатая подчинённость является чрезмерной. При синхронном переводе данная конструкция, как правило, преобразуется в последовательность самостоятельных блоков:

→ 该决定是在长期讨论之后作出的。讨论中涉及了经济和政治影响。专家认为，这一决定将对今后的形势产生重要影响。

Здесь одно развернутое русское предложение разбивается на три законченные фразы, каж-

дая из которых передаёт отдельный смысловой компонент. При этом сохраняется логическая связность и оценочный характер высказывания.

Ещё один типичный пример: «Полученные в ходе эксперимента данные, которые ранее уже частично обсуждались в научной литературе, позволяют сделать вывод о необходимости пересмотра существующей методики».

В условиях синхронного перевода данная конструкция также не воспроизводится в исходной синтаксической форме: 实验中获得的数据此前已在部分文献中讨论过。这些结果表明，有必要重新审视现有的方法。

В данном случае устраняется вложенное определительное придаточное, а логика высказывания передаётся через последовательное развёртывание информации.

Таким образом, при работе с длинными русскими сложноподчинёнными конструкциями переводчик фактически выполняет одновременную структурную переработку высказывания: он упрощает синтаксис, перераспределяет смысловые акценты и адаптирует речь к линейной организации китайского языка. Эта операция требует высокой скорости анализа, развитого чувства логики и умения сохранять цельность смысла при радикальном изменении формы (Ren 2022).

Дополнительную сложность представляет непредсказуемость спонтанных отклонений от заранее подготовленного текста, что часто встречается даже при переводе с листа. Переводчик может не увидеть всю структуру предложения сразу, так как выступающий может менять ход мысли или использовать неожиданные подчинительные конструкции. В таких условиях особо важны навыки синтаксического прогнозирования и способность удерживать в памяти начало предложения, чтобы затем корректно связать его с последующими частями. Например, при переводе русского сложноподчинённого предложения с несколькими придаточными, переводчик должен оперативно дробить его на отдельные смысловые сегменты, определять их иерархию и последовательность, и каждый из них формулировать в виде самостоятельного, но логически связанного высказывания на китайском языке. Причём союзы, такие как «который», «потому что», «несмотря на то что» и прочие, должны либо адекватно передаваться соответствующими китайскими связующими элементами, либо компенсироваться за счёт изменения порядка слов и логической структуры высказывания.

Особенностью работы с такими предложениями является необходимость постоянного пере-строения информации. Русские подчинительные конструкции часто требуют совершенно иной синтаксической организации в китайском языке. Переводчик в режиме реального времени преобразует длинные и сложные периоды в серию простых и грамматически независимых предложений, связанных между собой по смыслу. Это требует не только глубокого знания грамматики обоих языков, но и развитого аналитического и синтетического мышления, способного быстро переключаться между различными способами выражения мыслей.

Эффективное управление длинными и сложными предложениями при синхронном переводе с листа требует комплексного набора умений: мгновенного анализа синтаксической структуры, способности удерживать в памяти ранее сказанное, владения разнообразными методами синтаксической трансформации, а также тонкого языкового чутья, позволяющего создавать естественные и адекватные по стилю китайские выражения. В совокупности эти навыки делают работу с русскими сложноподчинёнными предложениями одной из самых трудоёмких и ответственных задач в практике переводчика-синхрониста, требующей постоянного профессионального развития и практики.

Трудности перевода чисел при синхронном переводе в паре китайский – русский

Перевод чисел при синхронном переводе с листа в языковой паре китайский – русский представляет собой отдельную сложную задачу, требующую от переводчика мгновенной реакции и глубокого знания числовых систем обоих языков. Главная сложность обусловлена принципиальными различиями в построении числительных: китайская система базируется на разрядах десятков тысяч – например, 万 (10 000), 亿 (100 миллионов), тогда как в русском языке используется привычная система с разрядами тысяч – тысяча, миллион, миллиард. Такая разница заставляет переводчика быстро и точно производить мысленный пересчет числовых значений, что при ограниченном времени синхронного перевода создает значительную когнитивную нагрузку.

Особенно непросто справляться с составными числительными. В китайском языке числительные формируются по строгой логической схеме – к примеру, 三百五十二 дословно пере-

водится как «три сто пять десять два». В то же время русские числительные имеют сложную систему склонений и согласований – «триста пятьдесят два». При работе с текстом, который переводчик видит перед собой, возникает необходимость мгновенно распознавать иероглифическую запись чисел, что требует высокого уровня автоматизма и практики (Sadykova, 2018).

Дополнительную сложность вызывают дробные числа, поскольку в китайском десятичный разделитель – точка, а в русском – запятая. Аналогично различается произношение и формат процентов, что требует особого внимания и четкости в передаче. Ошибки при передаче чисел особенно критичны в финансовых, технических и научных выступлениях, где даже одна неверно переданная цифра может исказить суть информации.

Опытные переводчики применяют различные стратегии для работы с числовыми данными: заранее изучают диапазоны чисел, характерных для конкретной тематики, используют мнемонические приёмы для запоминания больших чисел, а также создают собственные системы условных сокращений во время перевода. Важным умением является кратковременная приостановка речи (на 1–2 секунды) для корректного пересчёта и преобразования чисел, не нарушая при этом естественный поток речи.

Отдельное внимание уделяется переводам дат, которые в китайском языке традиционно оформляются по принципу «год-месяц-день», что требует быстрой перестановки порядка элементов при переводе на русский язык. Аналогичные трудности возникают с телефонными номерами, где группы цифр формируются иначе, чем в русском, а также с единицами измерения: например, традиционная китайская мера площади 畝, эквивалентная примерно 0,0667 гектара, требует конвертации и пояснений при переводе.

Все эти особенности делают работу с числовыми данными одним из наиболее сложных аспектов синхронного перевода в паре китайский – русский. Для успешного выполнения задачи переводчику необходима целенаправленная тренировка и выработка автоматических навыков, позволяющих минимизировать риск ошибок в условиях ограниченного времени.

Практические рекомендации по преодолению сложностей при синхронном переводе с листа

Синхронный перевод с листа предъявляет к переводчику особые требования: помимо глубо-

кого владения языками, он требует умения быстро адаптироваться к специфике текста и оперативно реагировать в условиях ограниченного времени. Для обеспечения высокого качества перевода и минимизации ошибок целесообразно выработать системные стратегии, способные эффективно справляться с типичными трудностями этого вида работы. Рассмотрим восемь ключевых аспектов, важных для профессиональной деятельности в данной области.

1. Предварительная тематическая подготовка. Успешность синхронного перевода во многом зависит от тщательной подготовки до начала мероприятия. Изучение темы выступления, составление глоссариев терминов и устойчивых выражений, знакомство с участниками и особенностями их речевой манеры позволяют сформировать прочную основу для уверенного перевода. Если возможно, получение текста заранее – даже в предварительном варианте – значительно облегчает работу: это дает возможность заранее проработать сложные конструкции, выявить потенциально многозначные слова и «узкие места» для особого внимания. Такая подготовка снижает когнитивную нагрузку во время перевода и способствует более плавному и точному воспроизведению информации.

2. Развитие навыков скорочтения и периферического зрения. Работа с текстом при синхронном переводе требует не только быстрого чтения, но и умения мгновенно выделять главные смысловые блоки, отсекая менее значимую информацию, особенно когда предложение длинное и насыщенное деталями. Регулярные тренировки в ускоренном чтении, а также упражнения на концентрацию внимания и восприятие текста «целостно» помогают расширить поле зрения и улучшают скорость обработки информации, что является решающим фактором при переводе сложных речевых конструкций.

3. Управление многозначностью и незнакомой лексикой. Одной из наиболее частых проблем является работа с омонимами и терминами, чье значение меняется в зависимости от контекста. В паре китайский – русский это осложняется высокой полисемантичностью иероглифов. В таких ситуациях рекомендуется не заикливаться на неясных словах, а применять стратегию замены на более общее понятие или описательный вариант перевода, чтобы не замедлять процесс. Важно предварительно изучить наиболее частотные омонимы и многозначные слова в те-

матике выступления, что позволит оперативно ориентироваться в тексте.

4. Особенности перевода чисел и дат. Системные различия в числовых системах китайского и русского языков требуют от переводчика высокой концентрации и специальной подготовки. Мысленное преобразование китайских разрядов 万 (10 000), 亿 (100 миллионов) в русские тысячи и миллионы – задача, сопряжённая с серьёзной умственной нагрузкой. Эффективной практикой является ведение собственных условных записей или группировка цифр в удобном формате. Аналогично даты, которые в китайском формате идут по принципу «год-месяц-день», при переводе на русский требуют быстрой перестановки в привычный порядок «день-месяц-год». Важно тренировать эти навыки заранее, поскольку ошибки в числах могут иметь критические последствия в финансовых и технических докладах.

5. Разбиение сложных предложений на смысловые блоки. Русские сложноподчинённые предложения с множеством придаточных, распространённые в официальных и научных выступлениях, нередко оказываются трудными для прямого перевода в китайский язык, где преобладает простая синтаксическая структура. Переводчик должен овладеть умением быстро выделять ключевые смысловые единицы и преобразовывать их в короткие, чётко завершённые фразы, при этом сохраняя логическую последовательность и причинно-следственные связи. Правильное использование китайских союзов и порядка слов помогает сохранить структуру высказывания и избежать потери смысла.

6. Контроль темпа речи и сжатие информации. Когда текст становится чрезмерно насыщенным или речь спикера слишком быстрой, допускается стратегическое сокращение: исключение повторов, опущение менее значимых деталей и использование обобщающих формулировок. Такая компромиссная тактика помогает поддерживать адекватный темп перевода, не теряя при этом ключевых смыслов. Главное – грамотно балансировать между скоростью и полнотой передачи, чтобы избежать излишнего упрощения.

7. Психологическая устойчивость и стрессоустойчивость. Работа в режиме синхронного перевода с листа неизбежно связана с давлением времени и возможными ошибками. Профессионализм требует умения сохранять спокойствие при возникновении сложностей,

не заикаться на допущенных промахах и быстро восстанавливаться. Попытки исправить уже сказанное могут нарушить общий ход перевода и вызвать дополнительное напряжение, поэтому лучше сосредоточиться на дальнейшем потоке информации.

8. Постоянная практика и анализ собственной работы. Навык синхронного перевода с листа без регулярных тренировок быстро теряется. Для поддержания и развития мастерства рекомендуется работать с разнообразными жанрами и стилями текстов – от новостных сообщений и научных докладов до художественных произведений. Запись своих переводов на аудио или видео с последующим анализом ошибок помогает выявлять слабые места и совершенствовать технику. Также эффективны упражнения на прогнозирование – попытки предугадать продолжение предложения, исходя из его начала, что развивает навыки предвосхищения и повышает оперативность перевода (Liu 2023).

Синхронный перевод с листа – это сложный комплексный процесс, где сочетаются языковая компетенция, когнитивная гибкость и психологическая устойчивость. Успешность перевода зависит не только от знания языков, но и от системного подхода к подготовке, умения быстро выделять главное, правильно структурировать информацию и эффективно управлять временем. Практические рекомендации, основанные на многолетнем опыте, показывают, что только комплексное развитие всех перечисленных аспектов позволяет переводчику сохранять баланс между скоростью и точностью, обеспечивая при этом высокий уровень профессионализма даже в условиях жестких временных ограничений. Таким образом, синхронный перевод с листа является не столько технической задачей, сколько искусством, требующим постоянного самосовершенствования и адаптации к разнообразным лингвистическим и психологическим вызовам.

Заключение

Синхронный перевод с листа в русско-китайской языковой паре представляет собой сложный и многогранный процесс, который требует от переводчика высокого уровня профессиональной подготовки и широкой компетентности. Этот вид перевода подразумевает не только

мгновенное восприятие и глубокий анализ письменного текста, но и точное, своевременное его озвучивание на другом языке с сохранением ритма и синхронности речи говорящего. Переводчик сталкивается с множеством вызовов – от быстрой адаптации к изменяющимся контекстам и обработке синтаксически сложных, порой запутанных конструкций, до корректного понимания многозначных терминов и учета культурно-специфических особенностей.

Успешное выполнение таких задач возможно лишь при условии сочетания глубоких лингвистических знаний, развитых когнитивных и аналитических навыков, а также обширного практического опыта. Регулярная профессиональная практика, постоянное изучение терминологии, совершенствование навыков оперативного принятия решений и умение справляться с эмоциональным давлением являются неотъемлемыми элементами профессионального роста. Важным аспектом становится и психологическая устойчивость переводчика, способность сохранять концентрацию в условиях жесткого временного ограничения и высокой ответственности.

В условиях активного расширения казахстанско-китайского сотрудничества в политической, экономической, научной и культурной сферах растет и спрос на квалифицированных переводчиков, владеющих данной языковой парой. Это обуславливает необходимость системной подготовки специалистов, способных обеспечить высококачественную межъязыковую коммуникацию, минимизировать возможные языковые и культурные барьеры. Инвестиции в образование и повышение квалификации переводчиков, внедрение современных методик обучения и тренировок будут способствовать не только развитию профессионального сообщества, но и укреплению международных связей и взаимопонимания.

Таким образом, синхронный перевод с листа сохраняет свою ключевую роль как инструмент межкультурного диалога и обмена информацией. Его качественное выполнение требует не только врожденных способностей, но и систематической, целенаправленной работы над совершенствованием профессиональных навыков, что в итоге способствует развитию эффективной коммуникации между народами и укреплению сотрудничества на глобальном уровне.

Литература

- Абдуллина, Г. Р. (2012). Лингвокультурологические аспекты перевода. Алматы: Казахский университет.
- Амос, Р. М., Сибер, К. Г., Пикеринг, М. Дж. (2022). Прогнозирование в синхронном переводе: данные парадигмы визуального мира. *Когниция*, 220, 104987. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2021.104987>
- Бархударов, Л. С. (1995). Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. *Международные отношения*, 13–19.
- Бер, М., Мартини, М., Захсе, П. (2024). Рабочая память и синхронный перевод: связь когнитивной нагрузки со сложностью исходного текста. *Бюллетень устного перевода*, 29 bis, 79–99. <https://doi.org/10.13137/2421-714X/36766>
- Цай, Ж., Дун, Ю. (2015). Подготовка переводчиков и студенты перевода в Китае. *Подготовка устных и письменных переводчиков*, 9, 55–77.
- Чхён, А. К. (2024). Когнитивная нагрузка при дистанционном синхронном переводе: перевод географических названий в двух вариантах китайского языка. *Коммуникации в гуманитарных и социальных науках*, 11, 1238. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03767-y>
- Хмель, А. (2021). Влияние опыта и обучения синхронному переводу на антиципацию, измеренную по латентности перевода слов. *Устный перевод*, 23, 55–78. <https://doi.org/10.1075/intp.20023.chm>
- Жиль, Д. (1995). Основы концепций и моделей подготовки переводчиков и устных переводчиков. Амстердам: Джон Бенджаминс.
- Комиссаров, В. Н. (1990). Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва: Высшая школа.
- Лю, Мицзин. (2003). Преподавание перевода: практика и теория. Пекин: Издательство иностранных языков.
- Найда, Ю. Е., Тайбер, Ч. Р. (1998). Теория и практика перевода. Лейден: Брилл.
- Ньюмарк, П. (1998). Учебник по переводу. Нью-Йорк: Прентис Холл.
- Пёххакер, Ф. (2004). Введение в исследования устного перевода. Лондон: Рутледж.
- Жэнь, Вэй. (2022). Структура исследований устного перевода в Китае (1996–2019). *Устный перевод*, 24, 201–225. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1900881>
- Садыкова, Л. Т. (2018). Теория и практика перевода: особенности перевода в казахско-русском языковом пространстве. Алматы: Дайк-Пресс.
- Суй, Юаньчун. (2006). Искусство перевода. Пекин: Издательство Учжоу Чуаньбо.
- Ван, Нин. (2010). Культурный перевод и глокализация. Шанхай: Издательство Шанхайского института иностранных языков.
- Хатим, Б., Мейсон, И. (1990). Дискурс и переводчик. Лондон: Лонгман.

References

- Abdullina, G. R. (2012). *Lingvokul'turologicheskie aspekty perevoda*. Almaty: Kazakhskii universitet.
- Amos, R. M., Seeber, K. G., & Pickering, M. J. (2022). Prediction during simultaneous interpreting: Evidence from the visual-world paradigm. *Cognition*, 220, Article 104987. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2021.104987>
- Barkhudarov, L. S. (1995). *Yazyk i perevod: Voprosy obshchei i chastnoi teorii perevoda*. Mezhdunarodnye otnosheniya, 13–19.
- Behr, M., Martini, M., & Sachse, P. (2024). Working memory and simultaneous interpreting: Linking cognitive load to source text difficulty. *The Interpreters' Newsletter*, 29, 79–99. <https://doi.org/10.13137/2421-714X/36766>
- Cai, R., & Dong, Y. (2015). Interpreter training and students of interpreting in China. *The Interpreter and Translator Trainer*, 9, 55–77.
- Cheung, A. K. (2024). Cognitive load in remote simultaneous interpreting: Place name translation in two Mandarin variants. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, Article 1238. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03767-y>
- Chmiel, A. (2021). Effects of simultaneous interpreting experience and training on anticipation as measured by word-translation latencies. *Interpreting*, 23, 55–78. <https://doi.org/10.1075/intp.20023.chm>
- Gile, D. (1995). *Osnovy kontseptsii i modelei podgotovki perevodchikov i ustnykh perevodchikov*. Amsterdam: John Benjamins.
- Khatim, B., & Mason, I. (1990). *Diskurs i perevodchik*. London: Longman.
- Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty)*. Moscow: Vysshaya shkola.
- Liu, M. (2003). *Prepodavanie perevoda: Praktika i teoriya*. Beijing: Foreign Languages Press.
- Newmark, P. (1998). *Uchebnik po perevodu*. New York: Prentice Hall.
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1998). *Teoriya i praktika perevoda*. Leiden: Brill.
- Pöchhacker, F. (2004). *Vvedenie v issledovaniya ustnogo perevoda*. London: Routledge.
- Ren, W. (2022). Mapping the structure of interpreting studies in China (1996–2019). *Interpreting*, 24, 201–225. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1900881>
- Sadykova, L. T. (2018). *Teoriya i praktika perevoda: Osobennosti perevoda v kazakh-russ. yazykovom prostranstve*. Almaty: Daik-Press.
- Wang, N. (2010). *Kul'turnyi perevod i globalizatsiya*. Shanghai: Shanghai International Studies University Press.
- Xu, Y. (2006). *Iskusstvo perevoda*. Beijing: Uchzhou Chuanbo.

Сведения об авторах:

Шарыпова Анара Сергеевна – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: annshare@mail.ru).

Сапарбаева Нуржан Балтажановна – PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: nurzhana@mail.ru).

Қортабаева Гулжамал Кыдырбаевна – кандидат филологических наук, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: turki_alemi_@mail.ru).

Information about authors:

Sharypova Anara Sergeevna – PhD student at Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: annshare@mail.ru).

Saparbayeva Nurzhan Baltazhanovna – Ph.D., Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: nurzhana@mail.ru).

Kortabayeva Gulzhamal Kydyrbayevna – Candidate of Philological Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: turki_alemi_@mail.ru).

Авторлар туралы мәлімет:

Шарыпова Анара Сергеевна – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ докторанты (Алматы, Қазақстан, e-mail: annshare@mail.ru).

Сапарбаева Нуржан Балтажановна – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Ph.D (Алматы, Қазақстан, e-mail: nurzhana@mail.ru).

Қортабаева Гулжамал Кыдырбаевна – филология ғылымдарының кандидаты әл-Фараби атындағы ҚазҰУ (Алматы, Қазақстан, e-mail: turki_alemi_@mail.ru).

Поступила 18 мая 2025 года
Принята 18 февраля 2026 года

А. Мукажанова¹ , Г.Б. Думан² , А. Құрманәлі^{3*}

¹Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

² Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

³Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com

ТҮРІК ТЕЛЕХИКАЯЛАРЫНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ТҮРІК ТІЛІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ ЫҚПАЛЫ

Бүгінгі таңда түрік телехикаялары әлемдік кино индустрияда елеулі орын алып, шетелдіктердің Түркия мен түрік мәдениетіне деген қызығушылықтың артуына ерекше ықпал етуде. Мақалада жоғары оқу орындарында түрік тілін шетел тілі ретінде оқыту үдерісінде студенттердің түрік телехикаяларын қолдануға қатысты көзқарастары зерделенеді. Зерттеу түрік телехикаялары студенттердің түрік тіліне деген қызығушылығын оятады және олардың түрік тілін үйренулеріне оң әсерін тигізеді деген гипотезаға негізделген. Зерттеудің негізгі мақсаты – түрік телехикаяларының студенттердің түрік тілін үйренуге деген ынтасын қалай қалыптастыратындығын және олардың студенттердің түрік тілін үйренулеріне қалай ықпал жасайтынын анықтау. Зерттеудің өзектілігі Түркияның халықаралық аренадағы ықпалының артуымен, түрік телехикаяларының танымалдылығымен және жастардың түрік тілі мен мәдениетіне деген қызығушылықтың артуымен айқындалады.

Зерттеу Қазақстан-Американдық еркін университеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті және Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің студенттеріне жүргізілді. Зерттеуге аталған университеттерден 100 студент қатысты. Google формада әзірленген сауалнама арқылы жүргізілген зерттеудің нәтижесінде түрік телехикаяларының студенттердің түрік тіліне деген мотивациясын арттыру мен олардың түрік тілін үйрену үдерісіне ықпалы анықталды. Зерттеу барысында сандық әдіс, контент талдау және сипаттау әдістері пайдаланылды. Зерттеудің нәтижелері негізінде телехикаялардың студенттердің түрік тіліне қызығушылықтарын арттыруға және олардың шетел тілі ретінде түрік тілін меңгертуге ықпалы талданды, сондай-ақ түрік телехикаяларын оқу үдерісіне кіріктіруге қатысты ұсыныстар жасалады.

Түйін сөздер: шетел тілін оқыту үдерісі, түрік тілін оқыту, түрік мәдениеті, түрік телехикаялары, тіл мен мәдениет интеграциясы, мотивация, тілдік дағдылар, мәдени мәнмәтін.

A. Mukazhanova¹ G.B. Duman², A. Kurmanali^{3*}

¹Kazakh American Free University, Oskemen, Kazakhstan

²Akhmet Yasawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

³Al Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com

Impact of Turkish soap operas on the process of teaching Turkish in higher educational institutions

Today, Turkish TV soap operas hold a significant place in the global film industry and have a profound influence on people's increasing interest in Turkey and its culture. The article examines students' perceptions of the use of Turkish TV series in the process of teaching Turkish as a foreign language in higher education institutions.

The study is based on the hypothesis that Turkish TV soap operas stimulate students' interest in Turkish and have a positive impact on language learning. The research aims to determine how Turkish soap operas motivate students to learn Turkish and their impact on teaching Turkish. Turkey's increasing influence on the international stage, the popularity of Turkish TV series in recent years, and the growing interest among young people in the Turkish language and culture underscore the relevance of the research.

The research was conducted among the students of Kazakhstan-American Free University, S. Amanzholov East Kazakhstan University, and Al-Farabi Kazakh National University. One hundred students participated in the study. The questionnaire developed in Google Forms revealed the impact of Turkish TV soap operas on students' increased motivation in learning Turkish in higher education. In the study, descriptive method, quantitative method, and content analysis method were used. The results of

enhancing their mastery of the Turkish language. The authors provide recommendations for integrating TV soap operas into the educational process.

Keywords: foreign language teaching process, Turkish language teaching, Turkish culture, Turkish soap operas, integration of language and culture, motivation, language skills, cultural context.

А. Мукажанова¹, Г.Б. Думан², А. Курманали^{3*}

¹Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

²Международный казахско-турецкий университет им. Х.А. Ясауи, Туркестан, Казахстан

³Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com

Влияние турецких сериалов на процесс обучения турецкому языку в вузах

В настоящее время турецкие телесериалы занимают значимое место в мировой киноиндустрии и оказывают заметное влияние зарубежной аудитории на повышение интереса к Турции и турецкой культуре.

В статье анализируются отношения студентов, изучающих турецкий язык как иностранный в высших учебных заведениях, на использование турецких телесериалов в процессе обучения турецкому языку как иностранному в высших учебных заведениях. Основная гипотеза исследования заключается в том, что турецкие сериалы способствуют росту интереса студентов к турецкому языку и оказывают положительное влияние на процесс его изучения. Целью исследования является выявление механизмов влияния турецких телесериалов на формирование мотивации студентов к изучению турецкого языка, а также определение степени их воздействия на процесс овладения данным языком. Актуальность исследования обусловлена растущим влиянием Турции на международной арене, возрастающей популярностью турецких сериалов в последние годы, а также увеличивающимся интересом к турецкому языку и культуре.

Исследование было проведено среди студентов Казахстанско-Американского свободного университета, Восточно-Казахстанского университета имени С. Аманжолова и Казахского национального университета имени аль-Фараби. В исследовании приняли участие 100 студентов. Методология исследования включает анкету, разработанной в формате Google Form. В исследовании были применены количественные методы анализа, контент-анализ и описательный метод. Результаты исследования демонстрируют влияние турецких сериалов на повышение интереса студентов к турецкому языку и изучению турецкого языка, а также предлагаются практические рекомендации по интеграции турецких телесериалов в образовательный процесс.

Ключевые слова: процесс обучения иностранному языку, преподавание турецкого языка, турецкая культура, турецкие сериалы, интеграция языка и культуры, мотивация, языковые навыки, культурный контекст.

Кіріспе

Жиырма бірінші ғасырда шетел тілін оқыту әдістері қарқынмен дамып келеді. Осыған орай, университеттегі білім сапасы, шетел тілін оқытуда қолданатын әдіс-тәсілдер осы өзгерістерге бейімделуде. Шетел тілін үйрену көп уақыт пен күш-жігерді қажет ететіндігі белгілі. Өйткені шетел тілінде сөйлесу және өз ойын жеткізу ана тілінде сөйлесуден айтарлықтай ерекшеленеді. Шетел тілдерін үйренуші студенттердің тілдік дағдыларын жетілдіру үшін заманауи ақпараттық коммуникативті технологиялар мен интерактивті оқыту технологиясы, цифрлық ресурстар, жаңашыл оқыту әдістері қамтамасыз ететін мүмкіндіктерді пайдалану өте маңызды.

Академик С.С. Құнанбаева шетел тілін оқыту жүйесіне өзгеріс енгізу жөнінде ‘‘Шетел тілін оқыту жүйесі кез келген жүйе сияқты, өзінің ал-

дын ала белгіленген мақсаттары мен жоспарланған нәтижелері аясында қызмет етеді және дамыды және бұл жалпы жүйенің – бұл жағдайда шет тілін оқыту жүйесі параметрлері шегінде ішкі жүйелердің тұтас спектрін шектеуді басқарады. Шет тілдерін тар кітаби түсініктен көп қырлы зерттеу саласы ретінде шет тілін оқытудың ортақ жүйесіне көшу қажеттілігі қазіргі заманда айқын көрініс табады’’ деп тұжырым жасайды (Kunanbayeva 2010:10).

Соңғы жылдары түрік телехикаялары әлемдік кино индустрияда елеулі орын алып, түрік телехикаяларының ерекше жанкүйерлер тобы қалыптасып, Түркия мен түрік мәдениетіне және түрік тіліне деген қызығушылықтары артуда.

Осы орайда, К.Кая және Б.Инджи зерттеу мақалаларында «мақсат етілген тілдің мәдени ортасында өскен тұлғалар сол қоғамының құндылықтары мен нормаларын қабылдай отырып,

тілдің экспрессивтік мүмкіндіктері мен метафоралық құрылымын оңай меңгереді. Тілді шетел тілі ретінде үйренушілер үшін мұндай мүмкіндіктердің шектеулі екендігін байқауға болады. Мақсат етілген тілді толық түсіну үшін сол қоғамның мәдениетін де зерттеу керек» деп пайымдайды (Kaya & İnci 2018:7).

Зерттеудің өзектілігі Түркияның халықаралық аренадағы ықпалының артуымен, түрік телехикаяларының танымалдылығымен және жастардың түрік тілі мен мәдениетіне деген қызығушылықтың артуымен айқындалады.

Зерттеудің мақсаты түрік телехикаяларының студенттердің түрік тілін үйренуге деген ынтасын қалай қалыптастыратындығын және олардың студенттердің түрік тілін үйренулеріне қалай ықпал жасайтынын анықтау болып табылады. Зерттеудің мақсатына жету үшін төмендегідей міндеттерді шешу көзделді:

- Жоғары оқу орындарында түрік тілін шетел тілі ретінде оқытын студенттердің түрік телехикаяларына қатысты көзқарастарын анықтау;

- Жүргізілген сауалнама нәтижелерін сандық және мазмұндық талдау негізінде тұжырымдау;

- Зерттеу нәтижелері негізінде түрік телехикаяларының студенттердің түрік тіліне деген ынтасы мен түрік тілін үйрену үдерісіне әсерін зерделеу.

Зерттеу түрік телехикаяларының студенттердің түрік тіліне деген қызығушылығын оятып, түрік тілін үйренулеріне оң әсерін тигізеді деген гипотезаға негізделген.

Зерттеудің жаңалығы – ғылыми еңбектерде жеткілікті қарастырылмаған БАҚ тұтынуы мен тіл үйренудің өзара әрекеттесуін талдауға бағытталғандығында. Зерттеу қазіргі заманғы медиа мәдениеттің тіл үйрену және мәдени алмасу үшін ресурсқа айналуы туралы бірегей перспективаны ұсынады. Зерттеу жұмысының нәтижелерін шет тілдерін оқыту саласындағы мамандар, шет тілі оқытушылары, бұқаралық ақпарат құралдарының студенттердің тілдік және мәдени тұлғасына ықпалын зерттеушілер қолдана алады.

Әдебиетке шолу

БАҚ құралдары мен теледидар мәдениеттің бір бөлігі болып табылады. Ғалымдар теледидар көрудің ұйқы мен жұмыстан кейінгі қоғамдағы үшінші маңызды әрекет екендігіне назар аударады. Мәдениет ұғым ретінде қоғамдардың жалпы құрылымын формалды түрде

ашатын және қалыптастыратын құрылым болып табылады.

P. Bilis зерттеу мақаласында БАҚ құралдарының мәдениаралық қарым-қатынастағы маңызына тоқталып: «Мәдени элементтерді ұлттық және саяси шекаралардан өткізу мүмкіндігіне ие бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ), әсіресе теледидар елдер арасында мәдениаралық қарым-қатынаста өте маңызды рөл атқарады. Бұл құралдар әртүрлі қоғамдарға бір-бірінің өмір салтын, өнерін, дәстүрлері мен құндылықтарын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Осылайша, мәдени байлықпен алмасу жүзеге асып, адамдар арасындағы байланыс нығая түседі» деп атап өтеді (Bilis 2018: 407).

K. Смакова мен Б. Паулсруд бірлесе жазған зерттеу мақалаларында мәдениетаралық қарым-қатынастың шет тілін оқытудағы маңызына тоқталып, «Шет тілдерін оқытуда тек тілді меңгеру ғана емес, мәдени өлшемдер де маңызды. Мәдениетаралық қарым-қатынастың маңыздылығы және мәдени өлшемдердің тілді оқытуға кіріктірілуі осы себепті кеңінен танылып, шет тілін оқытуда ықпалды өзгерістерге түрткі болады» (Smakova & Paulsrud 2020: 691) деп тұжырым жасайды.

Қоғамдар өздерінің өмір сүруін өздерінің мәдени өткеніне негіздейді. Әлеуметтік өмір салты, моральдық түсінік және сенім жүйелері сияқты элементтер мәдениет ұғымы аясында қарастырылады. Мәдениет ұғымын осы тұрғыда қарастырғанда оның адамдардың ой-өрісі мен мінез-құлқына әсер етіп, қарым-қатынас стилінің қалыптасуына әкелетіні байқалады.

Түрік телехикаяларын Балқан, Орта Азия және Латын Америкасы елдерінен басқа көптеген елдер де қарайды. Дереккөздерге сүйенетін болсақ, түрік телехикаялары 1990-2000 жылдардан кейін әлемдік нарыққа шығып, олардың танымалдығы күн сайын артып келеді.

И. Арык түрік телехикаяларының танымалдығы жайында өзінің зерттеу мақаласында қазіргі уақытта түрік телехикаялары бүкіл әлемде танымал болып отырғанын атап өтіп, түрік телехикаяларының экспортталатын елдердің қатарында АҚШ, Канада, Швеция, Венесуэла, Оңтүстік Корея, Жапония, Ресей, Армения, Пәкістан, Үндістан, Тайвань, Италия, Испания, Франция, Польша т.б. елдер бар екендігіне назар аударады (Arık 2023: 1267).

Б. Йешил зерттеу мақаласында түрік телехикаяларының қазақстандық көрермендер арасында танымалдығы күн сайын артып келе жатқа-

нына және Қазақстанға алғашқы экспортталған түрік телехикаясының «Асау жүрек» (Deli yürek) телехикаясы екенін тілге тиек етеді (Yeşil 2015: 44).

М. Арбатлы мен И. Курар түрік телехикаяларының маңызы мен танымалдығы жайлы: «Асау жүректен» (Deli yürek) кейін шыққан «Қыналы қар» (Kınalı kar) телехикаясының көрсетілімі де қазақ көрермендерінің үлкен қызығушылығын ояндырды. Содан бері Қазақстандағы түрік телехикаяларының танымалдылығы арта түсуде. Көптеген зерттеушілер Түркияның «жұмсақ күші» деп сипатталған бұл кино туындыларын Түркияның және түрік тілі мен мәдениетінің насихатталуына үлкен үлес қосуда – деп атап өтеді (Arbatlı 2015: 39).

М. Benovska зерттеу мақаласында «Түрік телехикаялары 2014 жылы халықаралық табыспен танылудың шыңына жетті. Содан бері түрік телехикаялары халықаралық нарықта таралуы жағынан Америкадан кейінгі екінші орында тұр. Олар жүзден астам елде қаралады, ал аудиториясы үнемі өсіп келеді, 500 миллионнан асады. Олар қазіргі уақытта Netflix және Amazon сияқты жаһандық кең таралған американдық цифрлық платформаларда көрсетілімде» деп тұжырым жасайды (Benovska 2024: 159).

Е. Акджаның пікірінше, телехикаялар өзінің құрылымының арқасында көрерменнің қабылдауы мен байланыс орнатуын жеңілдетеді. Сондықтан да олардың күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналуы таңқаларлық жайт емес (Ақша 2022: 326).

“Түрік тілін практикада үйрету барысында шынымен де Түркия туралы алғашқы әсерлер мен түрік тіліне деген сүйіспеншілік түрік телехикаяларына байланысты екені байқалады. Әр он адамның бірі Түркияда, әсіресе Анталияда демалуды жөн көреді, бұл өз кезегінде оның түрік тілін жетік білуіне ықпал етіп, Түркияға деген сүйіспеншілігін оятады. Түркияда оқуға және жұмыс істеуге деген ұмтылыс түрік тілін үйренудің басты себептерінің бірі болып табылады” (Duman 2023: 145).

Осы орайда, М. Арбатлы мен И. Курар түрік телехикаяларының Түркияның «жұмсақ күші» (soft power) элементі екендігіне назар аударып, «тілді оқыту тек оқу материалдары арқылы ғана емес, фильмдер мен телехикаялар арқылы да жүзеге асатындықтан «жұмсақ күшті» (soft power) колдану студенттердің шет тілін үйрену үдерісіне айтарлықтай әсер етеді. Бұл жайт түрік тілін тереңірек түсінуге және

тиімді пайдалануға ықпал етеді. Шет тілін оқытуда тіл мен мәдениеттің интеграциясы оқу үдерісін тиімді әрі мазмұнды болуын қамтамасыз етеді. Осылайша түрік телехикаялары түрік тілін үйренушілер үшін маңызды ресурс болып табылады» деп тұжырым жасайды (Arbatlı 2015: 44).

Г. Шериева, Ж. Сулейменова және А. Сатбекова бірлесе жазған мақалаларында «тілді оқыту барысында тілдік бірліктердің мағынасын ашуға, тіл туралы аялық білім беруде, тілдің қатысымдық құзыреттілігін көрсетуде бүгінгі білім құралдарының қарыштаған заманында филологияның классикалық бағыттары жеткіліксіз. Осы орайда, «лингвоелтаным» бағыты бір жағынан, тілді дәстүрлі түрде меңгеруге бағытталса, екінші жағынан, тілі оқытылып жатқан елдің өзіндік ерекшеліктері жайлы жан-жақты мағлұмат беруді міндеттейді» деп тұжырым жасайды (Шериева т.б. 2023: 119).

Шетел тілін оқытуда тіл мен мәдениеттің интеграциясы оқу үдерісінің тиімді әрі маңызды болуын қамтамасыз етеді.

Материалдар мен зерттеу әдістері

Зерттеуге Қазақстан-Американдық еркін университеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті және әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінен түрік тілін екінші шетел тілі және базалық шетел тілі ретінде оқып жатқан 100 студент қатысты. Зерттеуге қатысушы студенттер тарапымыздан құрастырылған сауалнамаларға жауап берді. Зерттеуге дейін әдебиеттерге шолу жасалып, сапалы деректер алу үшін әр түрлі сұрақтар әзірленді. Сондай-ақ зерттеуге қатысушыларға «U» код атауы берілді. Сауалнамалар Google форма арқылы жүргізілді (<https://docs.google.com/forms/d/1yqJMAJ03kfHp6QaYlsmDK9jy29PPnsEAzllj9Id8jXw/>).

Зерттеудің бірінші кезеңінде студенттердің түрік телехикаяларын қаншалықты жиі көретінін және қандай телехикаяларды тамашалайтынын анықтау мақсатында 25 түрік телехикаясын қамтитын сауалнама жүргізілді. Екінші кезеңде сауалнамаға қатысушы студенттер тарапымыздан әзірленген төмендегі сауалнама сұрақтарына жауап берді:

- Түрік телехикаяларын жиі көресіз бе?
- Түрік телехикаялары түрік тілін үйренуіңізге септігін тигізді ме?
- Түрік телехикаяларын қай тілде көресіз?

- Түрік телехикаяларындағы кейіпкерлеріге еліктейсіз бе?

- Түрік телехикаяларынан түрікше сөздер немесе сөз тіркестерін үйренесіз бе?

- Университетте екінші шет тілі ретінде түрік тілін таңдамас бұрын түрік телехикаяларын көрдіңіз бе?

Зерттеудің мақсатына жету үшін жинақтау, сипаттау, контент талдау және статистикалық зерттеу әдістері пайдаланылды. Сандық мәліметтерді жинау мақсатында сауалнама жүргізіліп, түрік телехикаяларының студенттердің түрік тілін үйрену үдерісіне ықпалын анықтауға арналған сұрақтар арқылы статистикалық деректер алынды. Сауалнамамен сүйемелденген бұл әдістер арқылы сандық нәтижелер мен ақпараттың мазмұны талданды.

Нәтижелер және талқылаулар

Зерттеудің бірінші кезеңінде студенттердің түрік телехикаяларын қаншалықты жиі көретінін және қандай телехикаяларды көретінін анықтау мақсатында 25 танымал түрік телехикаясын қамтитын сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға Қазақстан-Американдық еркін университеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті және әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінен 100 студент қатысты. Зерттеуге қатысушы 100 студенттің 92-сі қазақ, 6-уы орыс, 2-уі метис екені анықталды. Сондай-ақ, сауалнамаға 2 және 3 курс студенттері қатысқанын және қатысушылардың негізінен 18 бен 22 жас аралығындағы жастар екенін көруге болады.

1-кесте – Студенттер арасында түрік сериалдарын таңдау және көру жиілігі

№	Түрік телехикаяларының атаулары	Мүлдем көрмеймін	Кейде көремін	Жиі көремін	Үнемі көремін
1	Bin Bir Gece	54	37	5	4
2	Muhteşem Yüzyıl	7	36	27	30
3	Kırgın Çiçekler	84	6	5	5
4	Diriliş Ertuğrul	72	20	4	4
5	Sen Çal Kapımı	3	28	33	36
6	Medcezir	55	32	10	3
7	Güneşin Kızları	66	21	10	3
8	Güneşi Beklerken	80	9	8	3
9	Kırgın Çiçekler	81	15	2	2
10	Yalı Çapkını	37	45	11	7
11	Çilek Kokusu	8	15	37	40
12	Sefirin Kızı	56	30	12	2
13	Kuruluş Osman	75	20	5	0
14	Hercai	60	25	10	5
15	Kızıl Goncalar	70	15	9	6
16	Kiralık Aşk	17	18	30	35
17	Sakla Beni	70	10	10	10
18	Bambaşka Biri	76	20	4	0
19	Kardeşlerim	83	11	3	3
20	Yaprak Dökümü	55	19	10	16
21	Yeni Gelin	70	6	12	12
22	Fatmagül'ün Suçu Ne?	67	14	9	10
23	Deniz Yıldızı	84	14	0	2
24	Kösem	42	21	19	1
25	Mucize Doktor	15	5	0	0

Бұл кестеден «Muhteşem Yüzyıl» (Ғаламат ғасыр), «Diriliş Ertuğrul» (Ертұғрыл), «Sen Çal Karımı» (Сен есігімді қақ), «Yalı Çarşını» (Зымыран), «Çilek Kokusu» (Құлпынай иісі), «Yarğak Dökümü» (Қоңыр күз) телехикаяларының ең «жиі» және «үнемі» қаралатын түрік телехикаялары екендігін көруге болады. Бұл статистикалық деректер студенттердің тарихи телехикаялармен қатар, заманауи телехикаяларға басымдық беретінін көрсетеді. Тарихи телехикаялар әдетте өткен дәуірлердің оқиғалары мен кейіпкерлеріне назар аударады, ал қазіргі телехикаялар бүгінгі тақырыптарды қозғайтыны белгілі. Студенттердің тарихи және қазіргі телехикаяларды көруінің себепте-

рі өртүрлі кезеңдердің мәдениеттері мен өмір салтын білуге ұмтылу, тарихи оқиғалар мен жеке тұлғаларды жақсырақ түсінуге ұмтылу және өзекті мәселелер бойынша талқылаулар мен тенденцияларды ұстану қажеттілігін қамтиды. Тарихи және заманауи сериалдарды көру студенттерге өткеннің мұрасымен байланыстыруға және заманауи оқиғаларды түсінуге тырысуға мүмкіндік береді.

Енді зерттеуге қатысушы студенттердің түрік тіліне деген қызығушылық деңгейін және түрік телехикаяларының студенттердің түрік тілін үйрену үдерісіне әсерін анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижелеріне тоқталғымыз келеді.

1-сурет – Студенттердің «Түрік телехикаяларын жиі көресіз бе?» деген сұраққа жауабы

«Түрік телехикаяларын көресіз бе?» деген сауалнаманың сұрағына осы зерттеуге қатысқан 100 студенттің 70% – ы «иә», 20% -ы «кейде», ал 10% – ы «жоқ» деп жауап берген. Осы деректерді ескере отырып, қазақстандық студенттердің түрік телехикаяларына қызығушылық танытатындығын және түрік телехикаяларын жиі көретіндігін айта аламыз. Бұл сұраққа студенттер тарапынан берілген оң жауаптар мәдени өзара әрекеттесу мен тіл үйрену үдерістеріндегі өзара байланыстың бар екендігінің көрсеткіші болып табылады.

Қазақстан мен Түркияның мәдени және тарихи байланыстары қазақ студенттерінің түрік телехикаяларына деген қызығушылығының артуына себепші болуда. Бұл телехикаялар әдетте тарихи, мәдени және әлеуметтік мазмұнымен ерекшеленеді, оларды көрген адамдардың өмірге басқаша көзқараспен қарауына көмекші

болады. Жоғарыдағы кестеден көріп отырғанымыздай, «Muhteşem Yüzyıl» (Ғаламат ғасыр), «Diriliş Ertuğrul» (Ертұғрыл) сияқты телехикаялар Қазақстан студенттері арасында өте танымал және бұл жайт түрік телехикаяларының Қазақстан жастары арасында танымал мәдениетке айналғанын көрсетеді.

Ең жиі қаралатын телехикаялар күнделікті өмір элементтерін, тұрмыс жағдайларын, тұлғааралық қарым-қатынастарды және әлеуметтік дәстүрлерді қозғайды. Осы тұрғыда студенттердің түрік мәдениеті мен өмір салтына деген қызығушылықтарын арттыруда және түрік тілінде тіл байлығын дамытуда түрік телехикаяларының маңызды рөл атқаратындығын атап айтуға болады. Түрік телехикаялары студенттердің түрік тілін үйренуге деген құштарлығын арттыруда және Түркия мен түрік мәдениетін үйренуінде маңызды рөл атқаратынын көруге болады.

2-сурет – Студенттердің «Түрік телехикаяларын қай тілде көресіз?» деген сұраққа жауабы

«Түрік телехикаяларын қай тілде көресіз?» деген сұраққа «сауалнамаға қатысқан 100 респонденттің 63%-ы түрік телехикаяларын түрік тілінде, 11%-ы қазақша субтитрмен, 25%-ы орысша субтитрмен, 1%-ы ағылшынша субтитрмен көремін» деп жауап берген. Студенттердің түрік телехикаяларын көбінесе түпнұсқа тілінде көруі олардың түрік тіліне деген қызығушылығының көрсеткіші деуге болады.

Кая мен Индже жүргізген зерттеулерінде түрік телехикаяларының түрік тілін үйрену үде-

рісінде маңызды бастама ретінде қарастырылатынын және телехикаяларды көру студенттердің тілдік дағдыларын жақсартатынын атап көрсетеді және «телехикаялар көрермендерге табиғи сөйлеу тілін үйренуге, күнделікті тұрмыс – тіршілікпен байланысты үрдістерді және де мәдени мәнмәтіндегі үйренуге мүмкіндік береді. Осындай әдіс әсіресе тіл үйренуде тиімді, өйткені ол студенттерді тілді жаттықтыруға және жаңа сөздерді үйренуге ынталандырады» деп тұжырым жасайды (Kaşa & İnce 2018: 5).

3-сурет – Студенттердің «Университетте екінші шетел тілі ретінде түрік тілін таңдамас бұрын түрік телехикаяларын көрдіңіз бе?» деген сұраққа жауабы

Респонденттерге сұралған «Университетте екінші шетел тілі ретінде түрік тілін мас бұрын түрік телехикаяларын көрдіңіз бе?» сұраққа респонденттердің 70%-ы «иә», 30%-ы «жоқ» жауап берген. Респонденттердің көпшілігі екінші шетел тілі ретінде түрік тілін таңдамас бұрын түрік телехикаяларын көргендерін айтқан. Бұл факт түрік телехикаяларының тіл үйренуде маңызды рөл атқаратынын және студенттер-

дің түрік тілін үйренуге деген мотивацияларын көрсетеді.

Түрік телехикаяларын түпнұсқада күнделікті көру арқылы көрермендердің түрік тілінде тілдік дағдылары дамиды. Сонымен қатар, кейіпкерлердің сөйлеу мәнері және телехикаядағы мәдени элементтер студенттерді түрік тілін үйрену барысында тереңірек байланыс орнатуға ынталандырады.

Респонденттер жауаптарында атап көрсеткендей түрік телехикаяларын көргеннен кейін екінші шет тілі ретінде түрік тілін таңдаған. Бұл факт БАҚ арқылы тіл үйренудің қаншалықты тиімді және ықпалды екендігін және де

мәдени өзара әрекеттестік пен тіл үйренудегі БАҚ-тың күші мен ролін көрсетеді. Бұл жағдай БАҚ мәдениетаралық коммуникация үшін маңызды көпір бола алатындығының бір дәлелі деуге болады.

4-сурет – Студенттердің «Түрік телехикаяларынан түрікше сөздер немесе сөз тіркестерін үйренесіз бе?» деген сұраққа жауабы

Сауалнамадағы «түрік телехикаяларынан түрікше сөздер немесе сөз тіркестері үйренесіз бе?» деген сұраққа респонденттердің 92%-ы түрік телехикаяларынан түрікше сөздер немесе сөз тіркестерін үйренетінін атап айтқан. Бұл статистикалық дерек түрік телехикаяларының студенттерге түрік тілін оқыту үдерісінде тиімді дереккөз екенін растайды. Телехикаялардағы кейіпкерлерінің табиғи ауызекі тілді қолдануы мен күнделікті өмірдегі болатын жайттарды көрермендерге жеткізуі бұл телехикаяларды көріп отырған адамның тіл үйренуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, телехикаялар арқылы түрікше сөздер мен сөз тіркестерін үйрену студенттерді ынталандырады және олардың тілді практика жүзінде қолданылуын күшейтеді.

Яман мен Арслан жүргізген ұқсас бір зерттеудің нәтижелері түрік телехикаялары мен фильмдері студенттердің сөйлеу (46%), тыңдау (40%), жазу (10%) және оқу (4%) сияқты дағдыларын дамытуға оң әсер ететіндігін анықтады (Yaman 2023: 9).

Телехикаяларды түпнұсқа тілде пайдалану студенттердің тілдік ортаға енуіне, олардың сөздік қорын молайтып, сондай-ақ тыңдау және тыңдау дағдыларын дамытуға септігін тигізеді. Бұл тіл үйренушілердің мәдени мәнмәтінді қабылдау қабілетін жақсартуға көмектеседі, бұл әсіресе оқитын елдің әлеуметтік және мәдени ерекшеліктерін түсіну үшін өте маңызды.

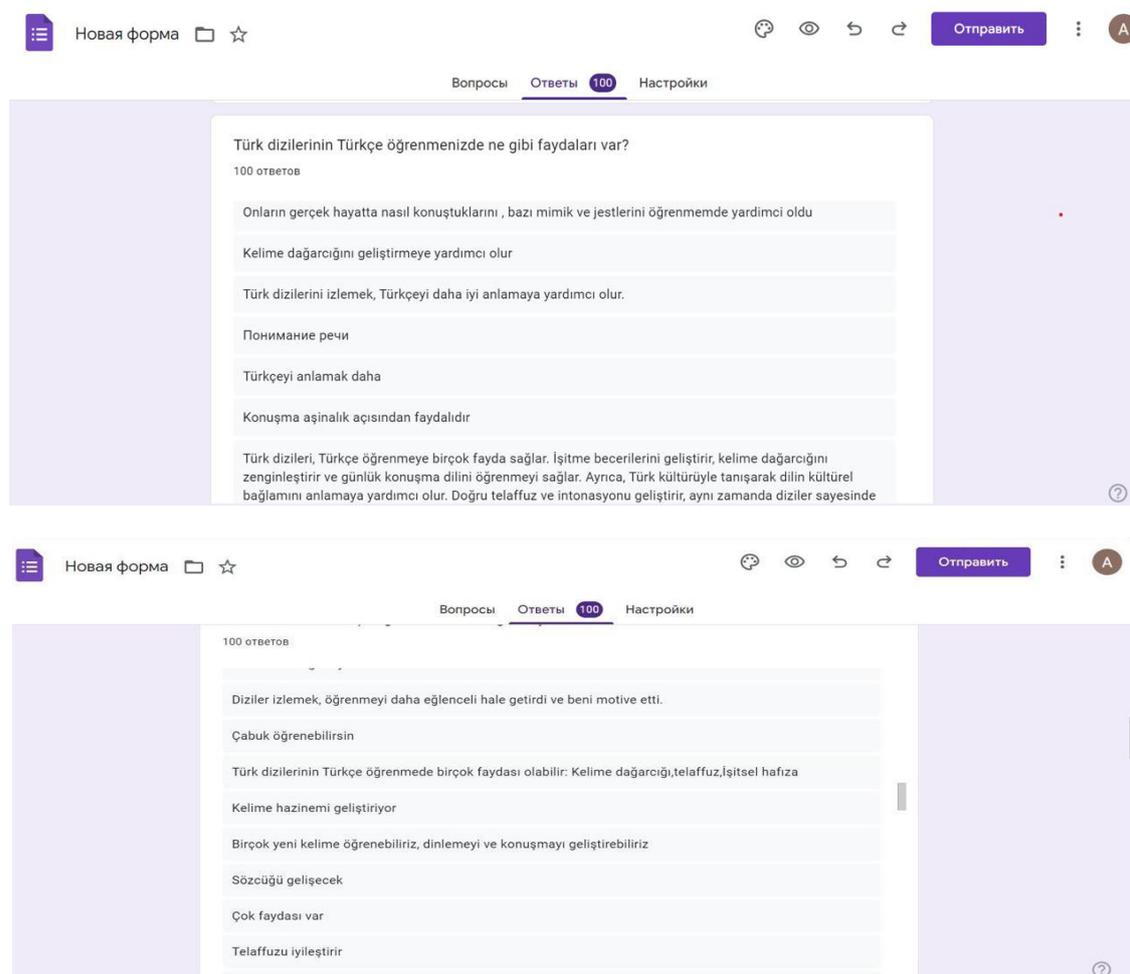
«Түрік телехикаялары сізге түрік тілін үйренуіңізге септігін тигізді ме?» деген сұраққа зерттеуге қатысқан 100 студенттің 97 %-ы «иә», 3%-ы «жок» деп жауап берген. Телехикаядағы көріністер мен кейіпкерлер тіл үйренушілердің сөздік қорын байытады және олардың тілді практикалық тұрғыдан қолдануын күшейтеді.

Е.Хинкель екінші шетел тілінде тілдесім дағдысын оқытуды тіл үйренушілерге өзара әрекеттестік және қарым-қатынас дағдыларының нақты жиынтығын меңгерулеріне көмектесу деп санайды және «екінші шетел тілін оқыту барысында тіл үйренушілерден сөйлеуді дамыту мен дискурсты ұйымдастыру, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдану мен бай сөздік қорын қоса алғанда ауызекі сөйлеу дағдылары, дұрыс айтылым және ақпарат реттілігі талап етіледі» деп тұжырым жасайды (Hinkel 2017: 3).

А.Урядова мен В.Иванова бірлесе жазған мақалаларында «телехикаялар тіл үйренуге әртүрлілік пен икемділік әкеледі, оқыту әдістері мен ресурстарының ауқымын кеңейтеді, барлық төрт коммуникативті тілдік дағдыларды дамытуға көмектеседі. Телехикаяларда есте сақталатын шексіз диалогтар, драмамен толықтырылған ұмытылмас сахналар тілді тиімді үйренуге ықпал етеді. Танымдық деңгейде, әдетте, сөз фрагменттері және тіпті үлкен әсер ететін көріністердегі толық сөйлемдер есте сақталып қалады» деп телехикаялардың маңызын айрықша атап көрсетеді (Урядова &Иванова 2020: 9).

5-сурет – Студенттердің «Түрік телехикаялары түрік тілін үйренуіңізге септігін тигізді ме?» деген сұраққа жауабы

6-сурет – Студенттердің «Түрік телехикаяларының түрік тілін үйренуіңізге қандай пайдасы бар?» деген сұраққа жауабы

Студенттердің жауаптарынан көріп отырғанымыздай, түрік телехикаяларының тіл үйренуде тиімді болуының бір себебі, олардың көру және есту арқылы тіл үйренуге ықпал етуінде. Респонденттер түрік телехикаяларын көру арқылы түрік тілін үйренуге қызығушылығы артқандығын, түрік елінің мәдениетімен, тарихымен танысқандығын, шет тілі ретінде түрік тілін үйренудегі тілдік кедергіні жойғанын, телехикаялар арқылы түрік тілінің табиғи ырғағы мен интонациясын жақсы үйренгендігін, сөздік қорларының айтарлық артқанын, сондай-ақ тыңдалым және тілдесім дағдылары дамығанын т.б. баяндаған. Респонденттермен жүргізілген сауалнама нәтижесіне сүйене отырып, түрік телехикаялары қазақстандық студенттердің түрік тілін үйрену үдерісіне оң әсер етіп, мәдениетаралық қарым-қатынас жасауда маңызды рөл атқарады деп айтуға болады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеудің нәтижесінде телехикаялардың студенттерге түрік мәдениеті мен өмір салтын тереңірек түсінуге көмектесіп қана қоймай, түрік тілін үйренуге деген ынтасын арттыруда да маңызды рөл атқаратындығы байқалды. Зерттеу барысында жүргізілген сауалнамада респонденттер түрік телехикаяларын көру арқылы түрік тілін жақсы үйреніп, түрік мәдениеті, тарихы, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары және түрік халқының күнделікті өмірімен етене танысқандығын баяндады. Сондай-ақ, телехикаялар арқылы түрік тілінің табиғи ырғағы мен интонациясын жақсы үйренгендерін және сөздік қорлары мен тілдік дағдылары дамығанын атап өтті.

Зерттеудің нәтижесінде түрік телехикаялары жоғары оқу орындары студенттерінің түрік

тілін оқыту үдерісіне оң ықпал ететіндігі және тіл және мәдени алмасудың бірегей алаңы екені анықталды. Сондай-ақ, түрік телехикаяларының Қазақстан мен Түркия арасында мәдени көпір қызметін атқаратындығын, әсіресе ортақ тарихи, тілдік және мәдени байланыстарға негізделген түрік телехикаялары бауырлас екі ел арасында берік байланыс орнатып, сауда саласынан туризмге дейінгі көптеген салалардағы ынтымақтастықты арттыруға мүмкіндік беретінін көруге болады. Сондықтан телехикаялар ойын-сауық құралы болып қана қоймай, тіл үйренуге деген қызығушылықты арттырудың тиімді құралына айналып, өз кезегінде Қазақстан мен Түркия арасындағы мәдени байланысты нығайтуға септігін тигізеді деп нық сеніммен айтуға болады.

Түрік телехикаялары студенттер үшін ойын-сауық пен түрік тілін оқыту аспектілерін біріктіретін тамаша мүмкіндік. Тіл мәдениеттің бір бөлігі ғана емес, сонымен бірге мәдениеттің тасымалдаушысы болғандықтан түрік тілін шет тілі ретінде оқыту материалдары ретінде студенттерге сабақ кезінде таңдаулы түрік телехикаяларының сюжетін талқылау, ол күнгі сериясында не болғанын талдау студенттер арасында пікірталас тудырып, сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Сондай-ақ, телехикаялардағы түрік салт-дәстүрлерін қазақ салт-дәстүрлерімен салыстыру барысында студенттердің танымдық және сыни ойлау қабілеттері қалыптасады. Тіл үйрену арқылы студенттер өзге ұлттың мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын танып білумен қатар, төл мәдениетімізді де терең үйренуге қызығушылық танытады. Алдағы уақытта студенттердің тілдік дағдыларын дамытып, мәдени әлеуетін арттыру үшін шетел тілі сабақтарында медиа ресурстар мен білім беру бағдарламаларын кіріктіру өте маңызды деп санаймыз.

Әдебиеттер

- Акча, Э. (2022). Түрік теледидар сериалдарын коммуникация және мәдениет контекстінде талдау: «Кипр: Жеңіске қарай» мысалы. Жаңа Түркия.
- Арбатлы, М. С., & Курар, И. (2015). Түрік сериалдарының қазақ-түрік мәдени өзара ықпалына және түрік тілінің таралуына әсері. *Turkish Studies*, 10(2), 31–48.
- Арық, И. (2023). Қырғызстан мысалында шетелде көрсетілген түрік сериалдарына қатысты көрермен пікірлері. *КМҰ Әлеуметтік және экономикалық зерттеулер журналы*, 25(45), 1264–1283.
- Беновска, М. (2024). Түрік телесериалдары, визуалды «сияқтыру» және мәдени дипломатия. Қазіргі Оңтүстік-Шығыс Еуропа, 11(2), 158–179. <https://doi.org/10.25364/02.11:2024.2.9>
- Билис, П. Ә., Билис, А. Е., & Сыдығалиева, М. (2018). Түркия–Түрік республикалары арасындағы мәдени байланыстардағы телесериалдар факторы: Қырғызстан мысалы. *Manas Әлеуметтік зерттеулер журналы*, 7(1), 403–425.
- Думан, Г., & Әнжүл, В. (2023). Қазақстандағы түрік тілі зерттеулері. In *Дүниежүзілік түрік тілін оқыту. Феномен*.

Ешил, Б. (2015). Түрік сериалдарының трансұлттықтануы: Жергілікті және жаһандық нарық талаптарының ұштасуын зерттеу. *Global Media and Communication*, 11(1), 43–60.

Кая, К., & Инже, Б. (2018). Түрік сериалдарындағы мәдени элементтердің орны. Түрік тілінде сөйлейтіндердің академиялық журналы, 5(2), 5–15.

Құнанбаева, С. С. (2010). Қазіргі шетел тілін оқытудың теориясы мен практикасы. *KazUIR&WL*.

Смакова, К., & Паулсруд, Б. (2020). Қазақстандағы ағылшын тілін оқытудың мәдениаралық коммуникативтік құзыреттілігі. Білім беру мәселелері, 30(2), 691–708. <https://www.iier.org.au/iier30/smakova.pdf>

Урядова, А. В., & Иванова, И. К. (2020). Аутентикалық сериалдар шетел тілін оқытудың тәсілі ретінде. In II Халықаралық ғылыми конференция материалдары (92–98-бб.). YSTU.

Хинкел, Э. (2017). Интеграциялық дағдылар сабағында сөйлеуді оқыту. In Дж. И. Лионтас (ред.), Ағылшын тілін оқытудың TESOL энциклопедиясы (1–6-бб.). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0256>

Шериева, Г. Т., Сүлейменова, Ж. Н., & Сәтбекова, А. А. (2023). Шетел студенттерінің мәдени құзіреттілігін қалыптастыру: Лингвоәлеуметтік аспект. Қазақ Абылай хан атындағы Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің бюллетені: Педагогикалық ғылымдар, 3(70), 116–131.

Яман, Ю., & Арслан, М. (2023). Түрік сериалдары мен фильмдерінің шетелдік тіл ретінде түрік тілін оқытуға әсері: Қазақстан мысалы. Түркі тілдерін зерттеу журналы, 83–98.

References

Ақча Е. (2022). İletişim ve Kültür Bağlamında Türk Televizyon Dizilerinin Analizi ‘Kıbrıs: Zafere Doğru’ Örneği. – Ankara: Yeni Türkiye.

Arbatlı M. S. & Kurar İ. (2015). Türk dizilerinin Kazak-Türk kültürel etkileşimine ve Türkçe'nin yaygınlaşmasına etkisi. *Turkish Studies*, 10(2). – pp. 31-48.

Арык І. (2023). Киргизстан Өрнегінде Yurt Dışında Yayımlanan Türk Dizilerine İlişkin İzleyici Görüşler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(45). –pp.1264-1283.

Benovska M. (2024). Turkish TV dramas, visual ‘seduction’, and cultural diplomacy. *Contemporary Southeastern Europe*, 11(2). – pp.158-179. <https://doi.org/10.25364/02.11:2024.2.9>.

Bilis P. Ö., Bilis A. E., & Sydygalieva M. (2018). Türkiye-Türk Cumhuriyetleri kültürel ilişkilerinde televizyon dizileri faktörü: Kırgızistan örneği // *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1). – pp. 403-425.

Duman G., & Öncül V. (2023). Kazakistan’da Türk dili çalışmaları. *Dünyada Türkçe öğretimi*. – Erzurum: Fenomen.

Hinkel E. (2017). Teaching speaking in integrated – skills classes. In J. I. Liontas (Ed.), *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. pp. 1-6. Hoboken, NJ: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0256> (Scopus) https://docs.google.com/forms/d/1yqJMAJ03kfHp6QaYlsmDK9jy29PPnsEAzIj9Id8jXw/viewform?edit_requested=true#responses

Kaya K., & İnce B. (2018). Türk Dizilerinde Kültürel Öğelerin Yeri. *Türkçe Konuşurların Akademik Dergisi*. – 5 (2). – pp. 5-15.

Kunanbayeva S.S. (2010). *Theory and Practice of Modern Foreign Language Education*. – Almaty: KazUIR&WL.–324 p.

Smakova K. & Paulsrud B. Intercultural communicative competence in English language teaching in Kazakhstan. *Issues in Educational Research*. – 30(2) 2020. – pp. 691-708. <https://www.iier.org.au/iier30/smakova.pdf> (Scopus)

Sherieva G.T., Suleimenova J.N., Satbekova A.A. (2023). Shetel studentterinin madeniaralyk quzirettiligini qalyptastyru: lingvoeltanyndyk aspekt // *Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International relations and World Languages Series: Pedagogical Sciences*. №3 (70), 116-131.

Uryadova A. V, Ivanova I. K. (2020). Autentichnye serialy kak sposob izucheniye inostrannogo yazyka. *Proceedings of the II International Scientific Conference*. – Yaroslavl: YSTU. pp. 92-98.

Yaman Y., & Arslan M. (2023). Türk dizi ve filmlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğrenimine etkisi: Kazakistan örneği. *Journal of Research in Turkic Languages*. – pp. 83-98.

Yeşil B. (2015). Transnationalization of Turkish dramas: Exploring the convergence of local and global market imperatives. *Global Media and Communication*, 11(1). – p. 43-60.

Авторлар туралы мәлімет:

А. Мукажанова – педагогика ғылымдарының магистрі, Қазақстан-Американдық еркін университетінің аға оқытушысы (Өскемен, Қазақстан, e-mail: mikazhanova.arau@gmail.com).

Г. Думан – PhD, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті (Түркістан, Қазақстан, e-mail: gulbanuduman@gmail.com).

А.А. Құрманәлі – PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессор м.а. (Алматы, Қазақстан, e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com).

Information about authors:

A. Mukazhanova – Master of Pedagogical Sciences, Senior lecturer at Kazakh American Free University (Oskemen, Kazakhstan, e-mail: mukazhanova.aray@gmail.com).

G. Duman – PhD, Associate Professor of Akhmet Yasawi International Kazakh-Turkish University (Turkestan, Kazakhstan, e-mail: gulbanuduman@gmail.com).

A.A. Kurmanali – PhD, Acting professor at Al Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com).

Сведения об авторах:

А. Мукажанова – магистр педагогических наук, старший преподаватель Казахстанско-Американского свободного университета (Усть-Каменогорск, Казахстан, e-mail: mukazhanova.aray@gmail.com).

Г. Думан – PhD, доцент Международного казахско-турецкого университета им. Х.А. Ясауи (Туркестан, Казахстан, e-mail: gulbanuduman@gmail.com).

А.А. Курманали – PhD, и. о. профессора Казахского национального университета имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: altynshash.kurmanali777@gmail.com).

Келін түсті: 4 желтоқсан 2025 жыл

Қабылданды: 18 ақпан 2026 жыл

2-бөлім
**ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНІҢ
ТАРИХЫ МЕН САЯСАТЫ**

Section 2
**HISTORY AND POLITICS
OF THE COUNTRIES OF THE EAST**

Раздел 2
**ИСТОРИЯ И ПОЛИТИКА
СТРАН ВОСТОКА**

G. Zhumatay Narxoz University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gabit.zhumatay@narxoz.kz

THE KEMALIST DISCOURSE AND A PARADIGM SHIFT IN TURKISH POLITICS

This study examines the conceptual, intellectual, ideological, and historical roots of the kemalist discourse, as well as the theoretical foundations of Westernization, modernization, and secularization of Turkish society. The aim of the research is to analyze the role of kemalist discourse in Turkish politics and to identify the paradigm shift from kemalism to alternative political discourses. The objectives include identifying the strengths of kemalism and revealing its weaknesses and limitations amid profound political transformations and changes in Turkey's domestic and foreign policy.

The relevance of the study is determined by the decline of the dominant kemalist discourse and the rise of alternative political ideologies, particularly following the coming to power of the Justice and Development Party. The methodology is based on a critical review of academic literature and historical sources, as well as methods of historical analysis and critical discourse analysis. These approaches make it possible to examine how the kemalist discourse shaped the secular republican political order and guided the development of Turkish society since the foundation of the republic.

The findings show that kemalism functioned as a hegemonic ideology of state and nation-building, transforming Turkey from an Eastern political entity into a modern, Westernized, and secular state. During the nation-building process, the kemalist elite focused on constructing a new secular and Western-oriented national identity, marginalizing Islam, the Ottoman past, and certain ethno-religious minorities. At the same time, internal contradictions of kemalism were revealed, which contributed to the rise of conservative and Islamist movements and the search for a new national paradigm. The study enhances understanding of the complexity and trends of contemporary Turkish politics and provides a foundation for further research.

Keywords: kemalism, Turkey, nationalism, secularism, Westernization, Islam, neo-Ottomanism.

Ғ.Б. Жұматай

Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: gabit.zhumatay@narxoz.kz

Кемалистік дискурс және түрік саясатындағы парадигманың өзгеруі

Бұл зерттеуде кемалистік дискурстың концептуалдық, интеллектуалдық, идеологиялық және тарихи негіздері, сондай-ақ түрік қоғамын вестернизациялау, модернизациялау және секуляризациялау теориялық алғышарттары қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – түрік саясатындағы кемалистік дискурсты талдау және кемализмнен баламалы саяси дискурстарға өту үдерісін анықтау. Зерттеу міндеттері кемализмнің күшті жақтарын айқындау және Түркияның ішкі және сыртқы саясатындағы терең өзгерістер жағдайында оның әлсіз тұстары мен шектеулерін анықтауды қамтиды.

Зерттеудің өзектілігі кемалистік дискурстың үстемдігінің әлсіреуімен және әсіресе Әділет және даму партиясының билікке келуінен кейін баламалы идеологиялардың күшеюімен байланысты. Әдіснама ғылыми әдебиеттер мен тарихи дереккөздерді сыни талдауға, тарихи талдау және сыни дискурс-талдау әдістеріне негізделеді. Осы әдістер арқылы кемалистік дискурстың республиканың құрылуынан бері зайырлы саяси тәртіпті қалыптастырудағы және түрік қоғамының дамуын бағыттаудағы рөлі зерттеледі.

Зерттеу нәтижелері кемализмнің мемлекет пен ұлт құрудағы гегемониялық идеология болғанын және Түркияны шығыстық саяси құрылымнан заманауи, вестернизацияланған және зайырлы мемлекетке айналдырғанын көрсетеді. Ұлт қалыптастыру барысында кемалистік элита исламды, османдық мұраны және кейбір этно-діни азшылықтарды шеттете отырып, батыстық және зайырлы ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға басымдық берді. Сонымен қатар кемализмнің ішкі қайшылықтары анықталып, олар консервативтік және исламшыл қозғалыстардың өсуіне

жаңа ұлттық парадигманы іздеуге ықпал етті. Бұл зерттеу қазіргі түрік саясатының үрдістерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: кемализм, Түркия, ұлтшылдық, зайырлылық, вестернизация, ислам, неосоманизм.

Ғ.Б. Жұматай

Университет Нархоз, Алматы, Қазақстан
e-mail: gabit.zhumatay@narhoz.kz

Кемалистский дискурс и смена парадигмы в турецкой политике

В данной работе исследуются концептуальные, интеллектуальные, идеологические и исторические корни кемалистского дискурса, а также теоретические основы вестернизации, модернизации и секуляризации турецкого общества. Цель исследования заключается в анализе кемалистского дискурса в турецкой политике и выявлении парадигмального сдвига от кемализма к альтернативным политическим дискурсам. В задачи исследования входит определение сильных сторон кемализма, а также выявление его слабостей и ограничений в условиях глубоких политических трансформаций и изменений во внутренней и внешней политике Турции.

Актуальность исследования обусловлена ослаблением доминирующего кемалистского дискурса и усилением альтернативных идеологий, прежде всего после прихода к власти Партии справедливости и развития. Методология исследования основывается на критическом анализе научной литературы и исторических источников, а также на методах исторического и критического дискурс-анализа. С их помощью рассматривается роль кемалистского дискурса в формировании светского республиканского политического порядка и в развитии турецкого общества с момента образования республики.

Результаты исследования показывают, что кемализм выступал гегемонистской идеологией государственного и национального строительства, трансформировав Турцию из восточного политического образования в современное, вестернизированное и светское государство. В процессе национального строительства кемалистская элита сосредоточилась на формировании новой светской и западно ориентированной национальной идентичности, вытесняя ислам, османское прошлое и ряд этнорелигиозных меньшинств. В то же время выявлены внутренние противоречия кемализма, которые привели к росту консервативных и исламистских движений и поиску новой национальной парадигмы. Исследование способствует более глубокому пониманию динамики и тенденций современной турецкой политики.

Ключевые слова: кемализм, Турция, национализм, секуляризм, вестернизация, ислам, неосоманизм.

Introduction

The paper sheds light upon the conceptual, intellectual, ideological and historical roots of the Kemalist discourse and theoretical underpinnings of Westernization, modernization and secularization of Turkish society. The goal of the study is to examine the Kemalist discourse in Turkish politics, and a paradigm shift from Kemalism to alternative political discourses. The objectives of the study are to identify the advantages and strengths of Kemalism and ascertain its weaknesses and drawbacks against the backdrop of profound political transformations and shifts in domestic and foreign policy of Türkiye. Today's Turkish society and politics are widely considered as an arena of a power struggle between the conventional hegemonic Kemalist discourse and an Islamist discourse represented by the AKP (*Adalet ve Kalkınma Partisi*) under the leadership of Re-

cep Tayyip Erdoğan (Adak 2022, p. 3). Scholarship points to the recent developments in Turkish politics, notably the attempts of the AKP to craft a new society and state by marginalizing and replacing the dominant Kemalist republican system (Kutay 2020, p. 69). Kemalist nation building has heavily relied on Westernization, secularism and Turkish nationalism. Yet at the same time, the Kemalist ideology has suppressed and excluded Islam and the Ottoman past from nation building process and from forging a new nation and a new political regime. In this regard, the AKP or Erdoğanism has skillfully been exploiting Islam and Ottomanism (neo-Ottomanism) for its political objectives. Scholarship draws attention to the rise of the AKP as an indication of the decline of Kemalism, whose two pillars, secularism and forced Westernization have clashed with Turkish society (Coşkun 2023). Yet Aytürk and Esen claim that as the post-Kemalist paradigm

is not widely embraced in Türkiye, there is a need to nurture an alternative paradigm (Ufuk Haksever 2024: 111). Furthermore, despite the conventional narrative that Kemalist nationalism has excluded Islam from Turkish national identity, scholarship argues that even in the context of aggressive secular regime, Muslimness has remained the precondition for being a Turk and getting full citizenship rights (Öktem 2025: 25-26). Öktem maintains that from its inception the Republic of Türkiye has been an ethnocentric regime (Öktem 2025: 20).

From this standpoint, although as the founding ideology of the Republic of Türkiye, Kemalism has remained the hegemonic political and ideological discourse in Turkish politics and society, its dominant position has been challenged and eroded by alternative political ideologies, especially the AKP. In Kutay's view, the AKP has sought to craft a new conservative political regime by displacing the mainstream Kemalist secularist regime (Kutay 2020: 69). In this regard, it is highly relevant to re-examine the historical, conceptual and ideological roots and underpinnings of Kemalism. Mustafa Kemal Atatürk and the Kemalist elites initiated and effectuated radical and profound social changes and cultural transformations that were marked by the painful transition from the Ottoman period to the era of Turkish republicanism and secular regime. Drawing on the Western European model of modernity, secularism and nationalism, the Kemalist political establishment embarked upon the path of erecting a new society and political regime. The advent of the Kemalist political regime heralded the historical, ideological and cultural rupture from Islam and the Ottoman legacy. Having prioritized secularism, modernity and Turkish nationalism, the Kemalist political establishment came to increasingly perceive Islam and the Ottoman past as 'other' and an impediment to the Turkish nation's path towards Westernization.

Therefore, the founding fathers of the Republic of Türkiye cultivated an essentialist form of Turkish nationalism and systematically cleansed the Turkish history of its Ottoman segment, eliminating Islam from a new Turkish national identity (Bora 2015: 41). Atatürk's Westernization project placed European modernity at the center of nation building, simultaneously 'othering' and excluding Ottoman history and Islam (Uzer 2020: 277). In addition to nurturing Turkish nationalism and reinforcing etatism, secularism and modernity, the Kemalist elites increasingly focused on cultural and ethnic homogenization. They also have excluded certain

social and ethnic groups, forging an authoritarian rule and systematic suppression of dissent and alternative ideologies (Yılmaz 2021: 72). As Atatürk himself was a military man, the Turkish army has traditionally been the main guardian and guarantor of the republican order and secular political system. Yet with the rise of the AKP, the decisive role of the Turkish army in protecting the secular order has eroded. Despite numerous charges and allegations that the advent of the AKP has led to Islamization of Turkish politics and society, leading scholars question their validity. Valiyev argues that Türkiye under the rule of the AKP has not witnessed Islamization, rather Erdoğan has prioritized dismantling the closed state discourse of Kemalists and fortifying the state via a more comprehensive and inclusive approach, which binds both nationalists and religious groups together (Valiyev 2025: 3). Having rejected the principles and narratives crafted by the Kemalist political establishment, these groups have been instrumental in the deconstruction of the Kemalist discourse and have managed to incorporate themselves into the Turkish national identity and project (Valiyev 2025: 3).

Materials and methods

The study draws upon the relevant studies and historical sources pertaining to Kemalism, Kemalist nation building, modernization and crafting a new nation, the nexus and rupture between the Ottoman past and the republican period, the decline of Kemalism and emergence of alternative political and ideological forces and discourses. The study employs a variety of research methods. The most important research method is a review of the relevant literature as studies on this issue provide up-to-date knowledge, conceptual and theoretical basis of the problem, indicating gaps in scholarship. Besides conducting a literature review, the study uses methods of historical analysis and critical discourse analysis. These methods are essential in exploring and getting a deeper understanding of the political views and ideas of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Türkiye. Atatürk's ideas conceptually, ideologically and theoretically underpin the state and societal structure and system of Türkiye. Rooted in and evolved from the late Ottoman period political developments and discourses, Kemalism became the founding ideology of the Republic of Türkiye that still sustains Turkish society and political system (Zürcher 2005: 14). As part of the late Ottoman political and intellectual elites, Mustafa

Kemal and his followers pursued two key goals, namely liberation of the homeland from the Greek invaders and Western colonial powers and establishment of a modern secular nation state (Yavuz 2019: 20). Studies refer to nationalism and secularism as the twin pillars of Kemalist ideology (Yavuz 2019: 10). Although scholarship considers the ideas of Mustafa Kemal Atatürk as the founding ideology of Türkiye, studies emphasize that Kemalist nationalism and secularism have become the main sources of current deep crises in Turkish politics and society (Yavuz 2019: 10), which have reflected in the rise of the AKP (*Adalet ve Kalkınma Partisi*) and reemergence of Islam as a powerful political and ideological force in Türkiye (Tokdoğan 2024: 73-74).

Literature review

In the current Turkish politics and society dominated by the AKP under the leadership of Recep Tayyip Erdoğan, Kemalism as the founding ideology of Türkiye and the Kemalist Republican People's Party (CHP, *Cumhuriyet Halk Partisi*) are seen as the key source of trouble and problems in Turkish society (Tokdoğan 2024: 74). This is because Islam that has always been central in Turkish history and culture and provided national and cultural cohesion, was systematically suppressed and marginalized during Mustafa Kemal's aggressive Westernization and cultural reforms and afterwards (Tokdoğan 2024: 74). The birth of the Republic of Türkiye in 1923 was marked by the profound cultural, ideological and political rupture of the new Kemalist regime from the previous Ottoman period, which was reflected in Kemalist attempts to suppress and eliminate Islam, Islamic traditions and groups. Nation building process and construction of a new unified nation and national identity were accompanied by the state-orchestrated systematic assaults on Islam. In this cultural war waged by the Kemalist regime the biggest losers were Islam, Oriental identity of the Turks and the Ottoman legacy (Tokdoğan 2024: 73-74). Besides Islam and the Ottoman past, certain non-Turkish ethnic groups such the Kurds who shared common religion and history rooted in the Ottoman past with the Turks became victims of Kemalist monoethnic and monocultural nation state model (Ege 2022: 558; Yavuz 2016: 455). Kemalist nationalism and efforts to craft an ethnically homogenized society and Turkish identity led to the erosion and marginalization of Islam and Kurdish identity (Ege 2022: 558).

Uzer asserts that the founding father of the Republic of Türkiye held negative attitudes towards the Ottoman past, rejecting any idea of reconciling their Westernizing efforts with Islam and Ottomanism (Uzer 2020: 275). Therefore, Atatürk and other prominent leaders of the early republican period suppressed Islam and the Ottoman legacy, and at the same time, made great strides in crafting a Turkish nation state resembling and imitating Western European nations (Uzer 2020: 275). Despite the fact that Mustafa Kemal and other leading political figures in the early republican period were the products of the late Ottoman era modernization and Westernization efforts, they associated the Ottoman past with bitter defeats, humiliations, cultural, economic and political backwardness. Since the Ottoman past and Islam were identified as 'other' and irrelevant for Kemalist nation building, the new republican regime systematically sought identity change from an Islamic and Ottoman identity to a Western, secular and Turkish nationalist identity (Uzer 2018a: 339). Besides, the Kemalist regime was in search of civilizational and cultural change by discarding its Oriental and Islamic affiliation and shifting towards the West, adopting Western lifestyle predicated upon rationalism and science rooted in the European Enlightenment (Uzer 2018b: 30).

Although the Kemalist regime and its aggressive Westernization and secularization policies made Islam and the Ottoman past less visible and marginal, scholarship highlights their comeback and resurgence over the past several decades. This has reflected in the renaissance of Islam and Islamic political movement across the country, which have eventually prompted a slow shift away from the dominant Kemalist discourse towards Islamic and Ottoman identity (Uzer 2018a: 340). With the termination of the CHP's monopoly over politics and power at the end of the 1940s and rise of alternative political parties, certain segments of Turkish society reclaimed the nation's Islamic identity and the Ottoman past. In this case, Yavuz and Öztürk argue that the reformist Kemalist elites with predominately European and Balkan background neither acknowledged nor understood the role and power of Islam and the Ottoman legacy in Anatolia (Yavuz & Öztürk 2019: 2). With European background and heavily influenced by the Jacobin French ideology, the Kemalist elite failed to grasp to what extent Islam was central to the worldviews of Anatolian Turks (Yavuz & Öztürk 2019: 2).

As the hegemonic state-inspired ideology, Kemalism became the guardian of the republican order

and secular system (Yavuz, 2019, p. 12), the Kemalist regime outlawed and suppressed any alternative discourses and ideologies, especially Islam and adherents of political Islam, labelling and framing them as hostile elements and proponents of 'Islamic fanaticism' (Yavuz & Öztürk 2019: 4-5). The *laik* ideology or *laiklik* (secularism) was instrumentalized as the driving force of the top-down modernization, Westernization and cultural change (Yavuz & Öztürk 2019: 5). Studies stress the conceptual and theoretical origin of the Young Turk movement and Kemalism. In Yavuz's view, positivism or Auguste Comte's social change and an idea of progress came to increasingly shape and guide modernist discourses in the Ottoman empire and then in the early republican period (Yavuz 2019: 10). According to Auguste Comte's theory of social change, human societies tend to evolve through key three stages of progress, namely theological, metaphysical and positive stages. While in the theological stage religion serves as the hegemonic concept in shaping people's understanding of the world, the metaphysical stage is marked by a shift away from supernatural explanations towards scientific inquiry, and in the highest positive stage, people increasingly tend to rely on reason and scientific knowledge and prioritize science and rational understanding of changes, society and the world. In this regard, positivism was central to the Young Turk movement's efforts to dissociate European modernity from European cultural and Christian roots and make use of it in developing rational thinking (Yavuz 2019: 10).

From this point of view, positivism lied at the core of Kemalist modernization and laicism (secularism) as its guiding principle. The Kemalist top-down nation building in line with positivism, science and European modernity rejected and precluded the influence of religion in all essential dimensions of society such as economics, politics, education, community, family and way of life (Yavuz 2019: 10). Moreover, despite the top-down state-sponsored consolidating and homogenizing peculiarities of Kemalism grounded in secularism and Turkish nationalism, studies point to the exclusionary and divisive character of the Kemalist ideology. Specifically, the suppression and exclusion of Islam, the Ottoman past, and Kurdish ethnonationalism from the nation building process by the Kemalist elite soon backfired. Although the Kemalist ideology has remained the dominant discourse supplying Turkish society with political and cultural cohesiveness, knitting it together, the resurgence of political Islam and Kurdish nationalism has shown the weakness and short-

comings of Kemalism. In this regard, the twilight of the CHP and ascension of the AKP to power have signaled the need to address the deep cleavages and divisions along cultural, political, ethnic and religious lines in Turkish society.

To be specific, the AKP has highlighted the necessity to incorporate Islam into Turkish politics and national identity to curb Kurdish ethnonationalism, prevent the nation from being taken apart and provide national cohesion and a deep sense of unity (Yavuz 2019: 16). Although studies tend to highlight a growing Islamization of Turkish society since the advent of the AKP, certain scholars call into question the soundness of such assumptions. In Valiyev's view, the conventional narratives about citizenship and nationalism predicated upon Kemalism are no longer relevant against the backdrop of the resurgence of more robust and pertinent discourses (Valiyev 2025: 3). For that reason, the rise of the AKP ought not to be seen as Islamization and at the same time, the political developments and trends should not be oversimplified. The ascension of the AKP is rooted in the need of Turkish society to redefine the conventional political discourses that had guided the development of Türkiye throughout the 20th century and cultivate a new sound strategy to address acute domestic and foreign policy issues. Specifically, the Turkish political establishment is now preoccupied with the reconsideration of the Kemalist secular discourse and offering a more robust and sound strategy that would guide the nation in the 21st century. This is reflected in the wider acceptance of Islam, neo-Ottomanism and ethnic minorities, which demonstrates that the Turkish state under the rule of the AKP has managed to transcend the conventional confined state structure and craft a more inclusive and sustainable political order (Valiyev 2025: 3-4).

Results and discussion

Since the establishment of the Republic of Türkiye, Turkish policymakers have maintained a pro-European and pro-Western foreign policy course, which reflect in the country's membership in Transatlantic political and security institutions. In this regard, Yilmaz and Bilgin argue that Türkiye's rapprochement and further integration with Transatlantic institutions have led the country to acquire Western identity (Yilmaz & Bilgin 2006: 39). In Aydın's view, Türkiye's Western orientation and identity were cultivated under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk with its aggressive Europe-

anization and profound cultural transformation of Turkish society from an Oriental archaic into modern and industrial one (Aydin 2000: 105). Although modern Türkiye's Western identity was shaped in the early republican era, its roots go back to the late Ottoman period when Ottoman political and military elites emulated Europe (Ahmad 2008a: 196). In the second half of the 19th century, the Ottoman leaders came to understand that profound structural reforms could pave the way for the further existence of the Ottoman empire. Hence, conceptual and intellectual foundations of modernization in Ottoman society were laid in that period (Zürcher 2005: 14; Zürcher 2010: 136).

Despite its Oriental origin, the Ottoman empire was both an eastern and European empire, encompassing the vast lands of Asia, Africa and Europe. In the second half of the 19th century, the Ottoman empire was referred to as "the sick man of Europe" (Ahmad 2008b: 262; Taspinar 2008: 15). Up to the end of the 1870s the River of Danube had separated the Ottoman realms from Europe. Yet subsequently, the empire's European possessions were considerably reduced. In the eyes of the educated Ottoman intellectuals and officers, the Ottoman empire consisted of two key realms: on the one hand, Anatolia, and on the other, Rumelia. In 1908, the leaders of Committee of Union and Progress (CUP, *İttihad ve Terakki Cemiyeti*) raised the alarm about the possible loss of European realms of the empire due to the Western advocacy for the independence of Macedonia, which might lead to the removal of the capital from Istanbul to Asia Minor (Hanioğlu 2011: 200). They feared that the move of the empire's capital to Asia would exclude the Ottoman state from the ranks of European powers, reducing it to the status of a second-class Asiatic state. In case of the loss of Rumelia, the Ottoman empire would be reduced to the level of Persia or any other eastern state (Hanioğlu 2001: 236).

Although Mustafa Kemal Atatürk had moved the country's capital from Istanbul to Ankara, he strongly adhered to the conventional CUP discourse about the strategic significance of keeping a European character and identity of Türkiye, which was central to the survival of a new emerging nation. Having shared the Young Turks' vision, Mustafa Kemal argued that the loss of the nation's European character and reducing it to an Asiatic country like Iran would mean the end of Türkiye as a nation state (Hanioğlu 2011: 201). However, despite the loss of European possessions and the move of the capital to Anatolia, Mustafa Kemal was certain that the na-

tion's European character did not vanish, and quite the opposite, it remained unchanged, having kept its European identity. In Mustafa Kemal's view, Türkiye's Europeaness rooted not in geography but rather in culture and civilization. Despite residing mostly in Asia, Mustafa Kemal and its followers identified themselves and the country with Europe and the Western civilization. In this sense, he made tremendous efforts to craft a Turkish nation state and society in European cultural terms. Hanioğlu claims that Mustafa Kemal's endeavors to modernize and Westernize Türkiye and Turkish society constituted one of the greatest social, political, cultural and societal experiments and transformations of the first half of the 20th century (Hanioğlu 2011: 201).

As an officer in the Ottoman army, Mustafa Kemal was amongst progressive Ottoman intellectuals and military who advocated modernization and Europeanization of the empire. In this context, his pro-Western and pro-European vision and views had been shaped before the Turkish War of Independence in 1919-1923. Like other pro-Westerners in the Ottoman empire, Mustafa Kemal was convinced that the country was destined to be part of Europe. Yet to achieve that goal, he understood that profound and dramatic cultural and political changes and transformations were needed. For this reason, Mustafa Kemal and his followers initiated and effectuated the Westernization project. In their endeavor to modernize Turkish society, Mustafa Kemal and his followers sought to convince the Turkish people that their country was integral part of Europe, and at the same time, they pursued the goal of persuading Europeans that the Turks in fact shared the same culture as theirs and thereby both the Turks and Europeans were part of the Western culture and civilization (Hanioğlu 2011: 202).

Literature draws attention to the two key aspects of Mustafa Kemal's Westernization project, specifically on the one hand, ideological and political, and on the other, cultural and social (Hanioğlu 2011: 202). In ideological and social terms, Mustafa Kemal attempted to minimize everything that undermined and suppressed the nation's Europeaness and at the same time, he reinforced its European character. His aggressive and vigorous Westernization project entailed the sharp decrease of the role of Islam in politics and society as it was seen as the main impediment to modernization of the country. In this case, merely convincing the Turks that they were part of Europe would not be enough to foster and entrench Türkiye's Western identity. Perhaps the most important precondition for becoming a Eu-

ropean nation was to embrace European culture and Western civilization. From this standpoint, Mustafa Kemal contended that any part of local Turkish cultural norms that were not in line with Western civilization ought to be discarded and eliminated. Having rejected any idea of non-Western modernity, Mustafa Kemal called attention to the necessity of removing local cultural norms that were not consistent with Western concepts of modernity. In this regard, a multitude of local indigenous cultural and social elements associated with Islam were removed.

To achieve his goal and initiate change and cultural transformations, Mustafa Kemal launched top-down state-orchestrated assaults on Islam, Islamic traditions and institutions. Scholars draw attention to one significant advantage that Mustafa Kemal possessed unlike other great reformers and modernizers of the East. Specifically, Atatürk drew from the experiences of the reformers of the Ottoman society at the end of the 19th and beginning of the 20th centuries who had increasingly sought to modernize the empire by introducing Western modernity. Although at that time modernity and its effects touched upon the upper level of Ottoman society, it was unable to penetrate the lower social strata. As European modernity was solely embraced by Ottoman political elites, to manage the state and governance, they had to devise a hybrid legal system, consisting of both Islamic legal system and European legal principles. Despite being part of Turkish political elites who adhered to Western modernity, Mustafa Kemal was convinced that Western influence should not be confined within the upper strata of Turkish society, and it ought to penetrate the lower social strata, especially those of the most conservative segments of Türkiye. Social and cultural revolution devised and spearheaded by Mustafa Kemal was intended to trigger radical changes and transformations, which would turn Türkiye into a Western nation state regardless of its geographical position (Hanioğlu 2011: 205).

Modernization and nation building in Türkiye under Mustafa Kemal in the 1920s-1930s pursued the goals of transforming the nation from an Oriental backward country into an advanced modern Western political entity. Nation building undertaken by Mustafa Kemal was conceptually, ideologically and theoretically underpinned by the Six Arrows (*Altı Ok*), which became the founding ideology of the Republic of Türkiye. Atatürk's Six Arrows consisted of republicanism (*cumhuriyetçili*), nationalism (*milliyetçilik*), populism (*halkçılık*), etatism (*devletçilik*), laicism (*laiklik*), and revolutionism or reformism (*inkılapçılık*) (Ahmad 2008a:

186; Yavuz & Öztürk 2019: 4; Zürcher 2005: 14). The driving force and ideological underpinning of Atatürk's Westernization project was Turkish nationalism, which was rooted in as well as emanated and evolved from the late Ottoman era when the rising Ottoman intellectuals had been in search of a national identity (Morin & Lee 2010: 6). Despite historically being an Islamic society, Türkiye under Mustafa Kemal drifted away from religious determination, pivoting to Western secularism (Hanioğlu 2011: 131). From this perspective, Mustafa Kemal's modernization and cultural reforms were guided by secularism, nationalism (forging a new nation) and the concept of a new history (Foss 2014: 826; Morin & Lee 2010: 4).

In Mustafa Kemal's view, Islam, the Ottoman past and other local elements were an impediment to his Westernization project. Influenced by Western European ideas of nationalism, secularism and modernism, Atatürk and his followers nurtured Turkish nationalism that was designed to replace religion, specifically Islam (Ahmad 2008a: 184). Drawing upon the French experience of building a secular society and the concept of secularism (*laïcité*), Atatürk embarked upon the path of transforming an Oriental Islamic society into a Western secular society. Having seen Islam as an obstruction to modernization, the new republican regime launched systematic assaults upon Islam. Atatürk himself emphasized that Islam was in fact a religion of Arabs who used it as a tool to dominate non-Arabs (Hanioğlu 2011: 132). Rejecting any idea of a positive impact of Islam, he increasingly focused on curtailing Islam's leading role in society. At the same time, in his search of the greatness of the Turks, he plunged into ancient history, arriving at the conclusion that before their conversion to the religion of Arabs, the Turks had been a great people and even they had been the founders of an advanced civilization in human history (Hanioğlu 2011: 132).

After the establishment of the Republic of Türkiye, the Ottoman past and Islamic traditions were found an obstacle to progress (Foss 2014: 826). Aggressive modernization and cultural transformations systematically erased everything deemed to be a hindrance to the Westernization project. In particular, the Ottoman past and Arab-Persian cultural legacy were seen as obsolete, which needed to be discarded for the sake of a higher and nobler cause. The Arabi-Persian script was replaced by a new Latin alphabet, the Islamic calendar was substituted by the Gregorian calendar and Turkish citizens were obliged to embrace cultural changes and adopt

Western lifestyle (Foss 2014: 826). Besides, it was believed that history and political ideology predicated upon Islam and the Ottoman legacy were considered irrelevant and inappropriate for a modernizing and secularizing nation state (Alaranta 2008: 124). For this purpose, Mustafa Kemal and his followers engaged themselves in history writing and knowledge construction to legitimize their actions and make their efforts sustainable. The Ministry of Education and other agencies were tasked with writing and producing standard textbooks in line with the ideals and policies of the state. As a result of the top-down state-sponsored history writing, in 1930 “The Outlines of Turkish History” was published (Hanioglu 2011: 163).

Seen as a revisionist interpretation of human and Turkish history, “The Outlines of Turkish History” entirely overlooked the Ottoman past. In this case, 1919 was indicated as the inception of history of the Turkish people and a new Turkish nation state when the Turkish War of Independence began (Alaranta 2008: 124). To legitimize and sustain the new regime, Mustafa Kemal focused on erasing all traces of Ottoman history and mythologizing the historical past, glorifying Turkish history and putting greater emphasis on the contributions of the Turks to human civilization. In this regard, Islam was defined as the main cause of Turkic decline (Hanioglu 2011: 165). At the same time, in terms of mythologizing history, the Turkish people were put at the center of nation building and modernization of Turkish society. To cultivate a modern Turkish identity and Turkishness, Atatürk and his followers promoted the thesis of a civilizing mission of the Turks that preceded the Islamic period and went back to the ancient times (Hanioglu 2011: 165). In forging and reinforcing new nationalistic narratives, the republican regime pursued the goal of convincing the outside world that the Turks were not a backward, primitive and underdeveloped people, and simultaneously, inculcating a sense of pride and greatness in the Turkish people. This reflected in the history textbooks, in which the Turks were portrayed as the first builders of civilization in human history, as the “highest and first civilized race of humanity”, and the founders of Chinese, Greek, Mesopotamian, Egyptian and Roman civilizations (Foss 2014: 829; Uzer 2020: 278).

Conclusion

Kemalism has been at the core of nation building, modernization, Westernization, and the secular republican order in Türkiye since 1923. As the

founder of the Republic of Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk ushered the country into a new era of modernity and Western orientation. To turn his country and people into a modern Western and highly developed nation, Atatürk and the republican political establishment carried out the transition of Türkiye from the imperial period to a new republican era. In the process of this transformation, the Kemalist elites triggered dramatic and tectonic political and cultural change in Turkish society. In this case, the founders of the Republic of Türkiye embarked upon the path of crafting a new state, society and nation, placing at the center of nation building the Turkish people as the state forming nation and builders of a new political entity. In engineering a new society, the founding fathers discarded the Ottoman past and Islam that had long bound together a multireligious, multicultural and multiethnic empire.

Despite the Ottoman empire acknowledging religious and cultural diversity of the state and thereby bestowing cultural autonomy upon the conquered peoples, Islam was the mainstream and dominant religion, which lied at the foundation of the Ottoman civilization. Yet with the advent of the new political regime in lieu of the Ottoman empire, the new Turkish state focused on building a culturally and ethnically homogenized nation. Besides, Atatürk and his followers placed a greater emphasis upon instilling modernity and European identity in the Turkish people. In the context of ethnic and cultural homogenization, many non-Turkish peoples, including those who adhered to Islam, were subjected to cultural assimilation. Moreover, the founding fathers overlooked the significance of Islam and Ottoman history in the nation building process. In forging a new national identity predicated upon Europeaness and Western modernity, the Kemalist political elites excluded the Ottoman past and Islam as inconsistent with modernity. This in turn has indicated the obvious weaknesses and limitations of Kemalism as the founding ideology of Türkiye.

A greater emphasis upon secularism, Westernization and suppression of alternative ideologies and identities at the expense of Islam, the Ottoman history and ethnic minorities, primarily the Kurds, have revealed the contentious, divisive and flawed character of the Kemalist discourse. For that reason, from its inception, the secular republican regime and Kemalism have increasingly been challenged and contested by alternative discourses and groups. After the one-party system came to an end led by the Kemalist CHP, new alternative political and ethnic forces reemerged. While being loyal to Atatürk’s legacy, these forces

promoted different discourses and perspectives. Excessively marginalized and swept under the rug, different ideologies such as Islam, Ottomanism and Kurdish ethnonationalism experienced their resurgence. Although the Kemalist regime with the support of the Turkish army has endeavored to maintain the secular regime intact, the hegemony of Kemal-

ism in Turkish politics has been eroded. In particular, the emergence of the AKP led to erosion of the dominant role of Kemalism. Even before the advent of the AKP, other political parties had invoked Islam and neo-Ottomanism to address the deep divisions, reevaluate the Kemalist regime and effectuate meaningful changes in Turkish society.

References

- Adak, S. (2020). Expansion of the Diyanet and the politics of family in Turkey under AKP rule. *Turkish Studies*, 22(2), 200–221. <https://doi.org/10.1080/14683849.2020.1813579>
- Ahmad, F. (2008a). *From empire to republic: Essays on the late Ottoman Empire and modern Turkey* (Vol. 1). Arion Publishing.
- Ahmad, F. (2008b). *From empire to republic: Essays on the late Ottoman Empire and modern Turkey* (Vol. 2). Arion Publishing.
- Alaranta, T. (2008). Mustafa Kemal Atatürk's six-day speech of 1927: Defining the official historical view of the foundation of the Turkish Republic. *Turkish Studies*, 9(1), 115–129. <https://doi.org/10.1080/14683840701814042>
- Aydin, M. (2000). Determinants of Turkish foreign policy: Changing patterns and conjunctures during the Cold War. *Middle Eastern Studies*, 36(1), 103–139.
- Bora, T. (2015). Türk sağının üç hali: Milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık. *Birikim Yayınları*.
- Coşkun, B. (2023, January 12). Erdoğan rediscovers Kemalism. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/sada/2023/01/erdogan-rediscovers-kemalism>
- Ege, A. (2022). Foreign policy as a means of the AKP's struggle with Kemalism in relation to domestic variables. *Turkish Studies*, 23(4), 554–575. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2066527>
- Foss, C. (2014). Kemal Atatürk: Giving a new nation a new history. *Middle Eastern Studies*, 50(5), 826–847. <https://doi.org/10.1080/00263206.2014.913574>
- Hanioglu, Ş. (2001). *Preparation for a revolution: The Young Turks, 1902–1908*. Oxford University Press.
- Hanioglu, Ş. (2011). *Atatürk: An intellectual biography*. Princeton University Press.
- Kutay, A. (2020). A historical analysis of the AKP in power: Hegemony, predominance, and interregnum. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 123(1), 55–73.
- Morin, A., & Lee, R. (2010). Constitutive discourse of Turkish nationalism: Atatürk's Nutuk and the rhetorical construction of the "Turkish people." *Communication Studies*, 61(5), 485–506. <https://doi.org/10.1080/10510974.2010.515895>
- Öktem, K. (2025). Turkish supremacy and its discontents: Minorities and majorities in the Turkish Republic. In P. Dinç & O. S. Hünler (Eds.), *The Republic of Turkey and its unresolved issues* (pp. 19–36). Palgrave Macmillan.
- Taşpınar, Ö. (2008). Turkey's Middle East policies: Between neo-Ottomanism and Kemalism. *Carnegie Endowment for International Peace*.
- Tokdoğan, N. (2024). *Neo-Ottomanism and the politics of emotions in Turkey: Resentment, nostalgia, narcissism* (J. W. Day, Trans.). Palgrave Macmillan.
- Ufuk Haksever, O. (2024). Review of *Post-post-Kemalism: Türkiye çalışmalarında yeni arayışlar*, edited by İlker Aytürk and Berk Esen. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 21(83), 111–114.
- Uzer, U. (2018a). Glorification of the past as a political tool: Ottoman history in contemporary Turkish politics. *Journal of the Middle East and Africa*, 9(4), 339–357. <https://doi.org/10.1080/21520844.2018.1539063>
- Uzer, U. (2018b). The revival of Ottomanism in Turkish foreign policy: "The world is greater than five." *Turkish Policy Quarterly*, 16(4), 29–36.
- Uzer, U. (2020). Conservative narrative: Contemporary neo-Ottomanist approaches in Turkish politics. *Middle East Critique*, 29(3), 275–290. <https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1770444>
- Valiyev, O. (2025). Discussing the "New Türkiye" in the context of strengthening the state. *Insight Turkey*, 1–19. <https://doi.org/10.25253/99.2025273.14>
- Yavuz, M. H. (2016). Social and intellectual origins of neo-Ottomanism: Searching for a post-national vision. *Die Welt des Islams*, 56, 438–465.
- Yavuz, M. H. (2019). Understanding Turkish secularism in the 21st century: A contextual roadmap. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(1), 55–78. <https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1576367>
- Yavuz, M. H., & Öztürk, A. E. (2019). Turkish secularism and Islam under the reign of Erdoğan. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(1), 1–9. <https://doi.org/10.1080/14683857.2019.1580828>
- Yilmaz, E., & Bilgin, P. (2005). Constructing Turkey's "Western" identity during the Cold War: Discourses of the intellectuals of statecraft. *International Journal*, 61(1), 39–59. <https://doi.org/10.2307/40204128>
- Yilmaz, I. (2021). Kemalism's undesired citizens. In *Creating the desired citizen: Ideology, state and Islam in Turkey* (pp. 72–88). Cambridge University Press.

Zürcher, E.-J. (2005). Ottoman sources of Kemalist thought. In E. Özdalga (Ed.), *Late Ottoman society: The intellectual legacy* (pp. 14–27). Routledge Curzon.

Zürcher, E.-J. (2010). *The Young Turk legacy and nation building: From the Ottoman Empire to Atatürk's Turkey*. I.B. Tauris.

Information about author:

Zhumatay Gabit (corresponding author) – candidate of historical sciences, Professor of Narxoz University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: gabit.zhumatay@narxoz.kz).

Автор туралы мәлімет:

Жұматай Ғабит Бекенұлы (автор-корреспондент) – Нархоз Университетінің профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты (Алматы, Қазақстан, e-mail: gabit.zhumatay@narxoz.kz).

Сведения об авторе:

Жұматай Ғабит Бекенұлы – кандидат исторических наук, профессор Университета Нархоз (Алматы, Казахстан, e-mail: gabit.zhumatay@narxoz.kz).

*Received August 1, 2025
Accepted February 18, 2026*

Сунок Мионг^{1*} , Асунсьон А. Лопес-Варела²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

²Мадридский университет Комплутенсе, Мадрид, Испания

*e-mail: okmyong@gmail.com

ИСТОРИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ О ХОН БОМ ДО, ЛИДЕРЕ КОРЕЙСКОЙ АРМИИ НЕЗАВИСИМОСТИ: «НАЦИОНАЛЬНЫЙ ГЕРОЙ» ИЛИ «КОММУНИСТИЧЕСКИЙ СОРАТНИК»?

Хон Бом До считается легендарным героем корейского движения за независимость, но о нем сохранилось мало записей, что оставляет открытым вопрос о том, почему он стал членом Российской революционной армии. В южнокорейском обществе его идеологическое наследие находится в центре исторических дебатов, связанных с его политической идеологией: одни считают его героем движения за независимость, другие – пособником коммунистов. Данное исследование проливает свет на борьбу Хона за независимость и его идеологический путь, отраженные в корейской литературе «Исторический роман Хон Бом-до». Этот роман, основанный на боевом дневнике Хона и мемуарах его боевых товарищей, был написан бывшим советским корейским писателем Ким Сэ-илем в позднесоветский период. В заключение, Хонга привлекла коммунистическая идеология всеобщего равенства и передовое российское оружие, и он принял поддержку Ленина и вступил в Русскую революционную армию, когда Корейская армия независимости была на грани роспуска в северной пограничной зоне Корейского полуострова. Но прежде всего решающей причиной его поездки в Россию было то, что он считал это единственным способом продолжить борьбу за национальную независимость в сложных и динамичных международно-политических изменениях, происходивших в то время на Дальнем Востоке. Результаты этого исследования идеологического пути Хона через коллективную память дадут важный ключ к смягчению споров и конфликтов по поводу истории корейского движения за независимость.

Ключевые слова: Хон Бомдо, борьба за независимость Кореи, идеологическое путешествие, советский исторический роман, историческая память.

Soon-ok Myong^{1*}, Asuncion A. Lopez-Varela²

¹ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

² Complutense University of Madrid, Madrid, Spain

*e-mail: okmyong@gmail.com

Historical memory of Hong Beom-Do, leader of the Korean Independence Army: 'National hero' or 'Communist collaborator'?

Hong Beom-do has been considered a legendary hero of the Korean independence movement, but few records remain about him, leaving open the question of why he became a member of the Russian Revolutionary Army. In South Korean society, his ideological legacy is at the center of historical debates surrounding his political ideology: some define him as a hero of the independence movement, others as a communist collaborator. This study sheds light on Hong's independence struggle and his ideological journey as reflected in Korean literature Historical novel Hong Beom-do. The novel based on Hong's battle diary and the memoirs of his veteran comrades, was written by former Soviet Korean writer Kim Se-il during the late Soviet period. In conclusion, Hong was attracted by the communist ideology of equality for all and the advanced Russian weaponry, and he accepted Lenin's support and joined the Russian Revolutionary Army when the Korean Independence Army was on the verge of disbandment in the northern border area of the Korean Peninsula. But above all, the decisive reason he went to Russia was that he judged it to be the only way to continue the struggle for national independence in the complex and dynamic international political changes in the Far East at the time. The results of this study on Hong's ideological journey through collective memory will provide an important clue to alleviating the debate and conflict over the history of the Korean independence movement.

Keywords: Hong Beom-do, Korean Independence Struggle, Ideological journey, Soviet historical novel, historical memory.

Сунок Мионг^{1*}, Асунсьон А. Лопес-Варела²

¹ Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

² Комплютенс Мадрид университеті, Мадрид, Испания

*e-mail: okmyong@gmail.com

Корей тәуелсіздік армиясының көшбасшысы Хонг Беом-Доның тарихи мұрасы: «ұлттық қаһарман» ба, әлде «коммунистік серіктес» пе?

Хонг Беом-До Кореяның тәуелсіздік қозғалысының аты аңызға айналған қаһарманы болып саналады, бірақ ол туралы жазбалар аз, оның неліктен Ресей революциялық армиясына қосылды деген сұрақ ашық қалды. Оңтүстік Корея қоғамында оның идеологиялық мұрасы оның саяси идеологиясы төңірегіндегі тарихи пікірталастардың орталығында: біреулер оны тәуелсіздік қозғалысының батыры деп санаса, басқалары оны коммунистік әріптес деп санайды. Бұл зерттеу Корей әдеби еңбегінде «Хонг Беом-Доның тарихи романында» көрсетілгендей, Хонгтың тәуелсіздік үшін күресі мен оның идеологиялық сапарына жарық түсіреді. Хонгтың жауынгерлік күнделігі мен оның жолдастарының естеліктеріне негізделген романды бұрынғы кеңестік корей жазушысы Ким Се-ил кеңес дәуірінің соңында жазған. Ақырында, Хонг Лениннің қолдауын қабылдап, Корей Тәуелсіздік армиясы Корей түбегінің солтүстік шекаралық аймағында таралу алдында тұрғанда, Ресейдің революциялық армиясына қосылып, жалпыға бірдей теңдік пен дамыған орыс қаруының коммунистік идеологиясына тартылды. Бірақ бәрінен бұрын оның Ресейге сапарының шешуші себебі сол кездегі Қиыр Шығыста болып жатқан күрделі және қарқынды халықаралық саяси өзгерістер жағдайында ұлттық тәуелсіздік үшін күресті жалғастырудың бірден-бір жолы деп санауы болды. Хонгтың ұжымдық жады арқылы идеологиялық саяхатын зерттеудің нәтижелері Кореяның тәуелсіздік қозғалысының тарихына қатысты пікірталастар мен қақтығыстарды шешуге маңызды бағыт-бағдар береді.

Түйін сөздер: Хонг Беом-До, Кореяның тәуелсіздік күресі, идеологиялық саяхат, кеңестік тарихи роман, тарихи есте сақтау.

Введение

Хон Бом До известен как знаковая фигура, оставившая заметный след в истории корейского движения за независимость. Тем не менее, в корейской академической среде его биография испытывает нехватку фактических данных и документальных свидетельств, из-за чего она изобилует преданиями и легендами. Поэтому в южнокорейском обществе, в зависимости от точки зрения на его идеологическую идентичность, он является либо героем движения за независимость, либо пособником коммунистов.

15 августа 2021 года, в День независимости, правительство Мун Чжэ Ина организовало торжественную церемонию репатриации останков Хон Бом До, которого считают «лидером борьбы за независимость», из его могилы в Кызылорде (Казахстан) в Южную Корею. После этого национального события в академических кругах продолжают споры о политической идеологии Хон Бом До в период его борьбы за независимость. Споры вокруг истории Хона хорошо отражены в различных корейских СМИ (New Daily, 16 августа 2021; Pannmike, 16 августа 2021; Donga Ilbo, 25 августа 2021). Политический и идеологический конфликт в Корее тесно связан с Корейской войной, которая произошла

в условиях холодной войны, разделением Северной и Южной Кореи, последовавшим за войной, и острой системной и идеологической конкуренцией между двумя Кореями, которая продолжалась даже после окончания холодной войны.

Это исследование поможет восполнить некоторые недостающие исторические факты о Хонге, раскрывая общий опыт и воспоминания борцов за независимость, изображённых в историческом романе. Хотя роман представляет собой реконструкцию с элементами вымышленного, он тщательно воссоздаёт повседневный боевой опыт и действия Хонга и его бойцов, а также контекст их идеологического пути, основанный на боевых дневниках и мемуарах. Это делает его весьма ценным для корейского движения за независимость.

Обзор литературы

Существующие исследования рассматривали данные повествования исключительно как идеологически адаптированную советскую литературу, ориентированную на советского читателя. Иными словами, хотя история Хон Бом До и представлена как исторический роман, она в то же время является политическим произведением. Изображение главного героя как героя ко-

рейского народа и Советского Союза отражает стремление автора защитить советскую систему (Im, 2014: 247; 2018: 262). Однако такая интерпретация, которая рассматривает роман исключительно сквозь политико-идеологическую призму, игнорирует исторический фон и всю сложность движения за независимость Кореи в контексте национального кризиса и меняющейся международной обстановки того времени. Данное исследование акцентирует внимание на контексте повествования и на значении воспроизводства коллективной памяти с позиции советской корейской диаспоры, а не через окраску советской идеологии.

Данное исследование сфокусировано на коллективной памяти бойцов, которые сражались вместе с ним в приграничье за национальную независимость. Коллективная память стала важной темой исследований в гуманитарных и социальных науках за последние три десятилетия, поскольку она позволяет понять идентичность, политическое поведение и националистическую идеологию группы в прошлом (Saint-Laurent & Obradović 2019). Другими словами, она отражает идеалы, ценности и поведение различных социальных групп в ответ на исторические события (Hirst et al. 2018).

Французский философ и социолог Морис Хальбвакс ввел понятие коллективной памяти в своей книге «Коллективная память» (1950). Согласно его теории, коллективная память формируется в процессе общения и взаимодействия членов группы и неразрывно связана с формой их группового сознания. С такой точки зрения, коллективная память об общем опыте Хон Бом До и его товарищей воплощает их особую идентичность. Данное художественное повествование, будучи историческим романом о Хон Бом До, функционирует, согласно Лопес-Вареле (2013: 105), как переходное пространство, которое передает эмоциональные переживания жизни посредством исторических свидетельств.

Изучение повседневного опыта, образа жизни и их трансформаций следует включать в исторические исследования, уделяя при этом особое внимание маргинализированным группам (Woo 1999: 825). Повседневная жизнь представляет собой область, где восприятие и опыт индивидов и групп соприкасаются с социальной реальностью (Ludtke 1989/2020: 18). Другими словами, это сфера, в которой проявляются действия отдельных людей и групп, а не работа макросоциальных структур. Поэтому её анализ может при-

вести к пониманию социальной структуры той или иной эпохи (Kwon 2024: 297).

Методология

В исследовании освещается политический и идеологический путь Хонга, отраженный в пятитомном историческом романе «Хон Бом-до» (1989-1990) советского корейского писателя Ким Се-иля. С этой целью авторы провели индуктивный анализ идеологической линии и дискурса Хонга в повествовании романа, начиная с его ранних шагов как апостола справедливости, его развития как антияпонского националиста, его последующего стремления к международной солидарности и, наконец, его включения в состав Советской революционной армии.

В исследовании освещается политический и идеологический путь Хонга, отраженный в пятитомном историческом романе «Хон Бом-до» (1989-1990) советского корейского писателя Ким Се-иля. С этой целью авторы провели индуктивный анализ политического дискурса на протяжении всего романа, повествующего о борьбе Хонга за независимость, начиная с его ранних шагов в качестве апостола справедливости, его становления как антияпонского националиста, его последующего стремления к международной солидарности и, наконец, его включения в состав Советской революционной армии.

Результаты и обсуждение

Эксплуататорская структура общества и чувство справедливости Хонга.

Повествование о Хоне раскрывает становление и эволюцию убеждений главного героя, от его юности и взросления до момента, когда он стал частью советского общества. Пережив бедность и невзгоды в годы своего формирования, Хон начал видеть мир в чёрно-белых тонах. В итоге он ощутил себя «апостолом справедливости», чьё предназначение – осуждать агрессоров и противостоять силам зла в период кризиса на его родине.

Низкий социальный статус и плохие материальные условия стали для Хон Бом До той движущей силой, что изменила его судьбу. Он с юных лет терпел крайнюю нужду и выживал в условиях эксплуататорского общественного строя. Несчастья его родителей были вызваны произволом привилегированных слоёв общества. Хон был закалён для выживания, а его

чувство справедливости зародилось в ответ на преследования и несправедливость. Врождённый талант к боевым искусствам также способствовал превращению его в героического воина. В юности он учился патриотизму на примере праведных мастеров, которые сражались с японцами и спасали страну во время семилетней Имджинской войны (1592–1598). Со временем, благодаря развитию морали, личностному росту и оттачиванию военных навыков, Хон стал ещё более сильным воином.

Хон прославился как «праведный воин», противостоявший внешним захватчикам, которые ввергли его страну в кризис. Когда Япония установила контроль над Чосоном, он организовал добровольческие отряды, их численность выросла до нескольких тысяч человек. Согласно официальной японской статистике (Kim 1990a: 25), в 1920-е годы корейцы провели 1651 партизанскую операцию против японцев в Маньчжурии. Отряд Хона вёл партизанскую войну преимущественно в труднопроходимой горной местности на севере Чосона приграничном регионе, который японцам было сложно контролировать. Его победы в битвах при Понгодоне и Чхонсанни, одержанные в совместной операции с генералом Ким Джва Джином, стали знаковым событием в истории борьбы Кореи за независимость.

Все, кто был рядом с Хоном, это бедные и угнетённые люди, которые добровольно стали солдатами в борьбе против Японии. У каждого была своя история: кого-то изгнали землевладельцы, других толкнул на этот путь голод – это были нищие крестьяне и шахтёры. Среди национальных лидеров, ведущих антияпонскую борьбу, истинными патриотами считались не богачи, жаждавшие личной выгоды и власти, а простой народ. Для Хона несправедливость также заключалась в суевериях и феодальных обычаях, в рамках которых женщин эксплуатировали, покупали и продавали, словно рабынь. Основной трудностью для Хона являлось финансовое обеспечение его войск. Вооружение и боеприпасы преимущественно добывались в качестве трофеев в сражениях, однако их количество было недостаточным, что вынуждало солдат вступать в бой без надлежащего оснащения. Поскольку отряд состоял из добровольцев, вся ответственность за его финансирование лежала на плечах Хона как командира. Источниками средств служили как добровольные пожертвования, так и грабежи, целями которых становились лица, ра-

нее угнетавшие членов отряда, коррумпированные чиновники, состоятельные люди и сторонники японцев.

Борьба Хона и его цели определялись его личными убеждениями о справедливости. Он противостоял не только японской армии, но и коррумпированной элите, китайским бандитам, наёмникам и русским белогвардейцам. Своим моральным долгом он также считал защиту семей своих бойцов, которым угрожали японские расправы. Его чувство справедливости разделяло людей на сторонников «священной» борьбы за спасение страны и «злодеев», мешающих ей. На этом основании он и оправдывал применение насилия.

Увлечение Хонга идеологией русской революции и борьбой за независимость.

Споры об идеологических взглядах Хона вызваны его вступлением в Русскую революционную армию. Он увидел, что цели революционного режима – национальное освобождение и общество без коррупции – совпадают с его собственными ценностями и миссией. Столкновение с русскими партизанами, спасавшимися от Белой армии, укрепило Хона во мнении, что Русская революционная армия станет его соратником в борьбе за справедливость. В ходе боев с японцами в Маньчжурии и у горы Пэкту, он спас шестерых преследуемых царскими солдатами партизан, которые оказались большевиками. Они провели в расположении отряда Хона около года, обучая корейцев русской военной тактике и делясь свежей информацией о мировой обстановке, большевиках и Коминтерне (Kim 1989c: 183).

Бойцы Хона переняли у русских партизан обращение «товарищ». Этот термин означал всеобщее равенство, что было немыслимо в феодальном обществе Чосон. Даже к Ленину, главе режима, обращались так же, и иной титул, подобный королевскому, счел бы он оскорблением. Этот опыт стал для Хона откровением, показав ему тот идеальный общественный строй, о котором он мечтал. От командира русских партизан Хон получил новый пулемёт «Максимка», что стало настоящей сенсацией для корейских бойцов. Это оружие немедленно решило проблему нехватки современного вооружения, с которой они столкнулись в битве при Понгодоне. Пулемёт, получивший прозвище «5-я рота», сыграл решающую роль в битве при Чхонсанни, когда отряд Хона был на грани поражения, и привёл его к победе.

Несмотря на успехи, положение на маньчжурской границе осложнялось из-за жесточайших атак японцев на корейские деревни. Столкнувшись с истощением ресурсов, нехваткой оружия и большими потерями, Хон увидел единственный выход в том, чтобы уйти в Россию. Он рассчитывал присоединиться к Революционной армии и, получив новое оружие, возобновить борьбу. Предложение Ленина о союзе и финансировании, прозвучавшее на фоне массового движения за независимость в Корее, подтолкнуло корейские отряды из Маньчжурии и Китая к переходу в российское Приморье. Однако их планы рухнули после катастрофической неудачи объединения в городе Свободный.

Включение отряда Хона в состав Русской революционной армии и завершение борьбы за независимость.

Попытка объединить корейские отряды независимости в городе Свободный обернулась трагедией и провалом. Единство так и не было достигнуто из-за внутренних распрей между лидерами иркутской и шанхайской фракций. Иркутский «Батальон Свободы, Чаю» уже являлся частью Красной армии, где командиром был русский, а его заместителем – кореец. Сахалинская добровольческая армия, представлявшая Шанхайскую фракцию, направилась в город Свободный для объединения с батальоном «Чаю». Поскольку город находился под контролем Революционной армии, все корейские солдаты получили приказ сдать оружие. Отряд Хона, прибывший туда ранее, выполнил это распоряжение. Однако Сахалинская армия отказалась подчиниться, после чего была окружена батальоном «Чаю» и внезапно атакована кавалерией русского командира.

Эта трагедия в Свободном стоила жизни примерно 100 корейским солдатам, а выживших пленных отдали под суд революционного правительства. Хотя Хон и его люди не участвовали в инциденте напрямую, он до последнего пытался убедить командиров приостановить разоружение, чтобы избежать кровопролития. Несмотря на то, что его предложение отклонили, Хон твёрдо заявил, что его отряд не будет участвовать в столкновениях между соотечественниками. В конце концов ему удалось получить от корейского заместителя командира обещание не нападать на другую сторону. Таким образом, посредничество Хона помогло избежать более крупных

потерь, предотвратив бои между корейскими солдатами.

Этот инцидент нанёс непоправимый урон репутации и всем достижениям, которые армия независимости создавала годами. Вскоре после этого, в рамках советской политики по стабилизации Дальнего Востока, 4-тысячное корейское подразделение было полностью распущено. Хон отправился в Россию, искренне веря, что революционный режим создал идеальное общество и что союз с ним лучший способ продолжить борьбу. Однако этот шаг в итоге полностью лишил его и влияния, и мечты.

Детали того, что пришлось пережить Хону разоружение его подразделения и отстранение от командования, на что он пошел ради великого объединения, долгое время оставались неизвестными в Южной Корее и даже среди других корейских групп. Также в тени оставались его усилия по предотвращению братоубийственного столкновения. Теперь же эта сложная история, полная конфликтов и взаимодействий между Красной армией, подчинённым ей Батальоном Свободы, шанхайской фракцией и отрядом Хона, была воссоздана во всех подробностях.

Заключение

Советские корейцы воспринимали историческую фигуру Хон Бом До как героя анти-японского сопротивления и революционера. В Южной Корее, однако, его память разделилась: его считают как национальным героем, так и пособником коммунистов. Анализ романа «Хон Бом До», который основан на боевых дневниках и воспоминаниях, позволил реконструировать коллективную память Добровольческой армии независимости, раскрывая их общую идеологию и историю борьбы на приграничных территориях в период национального кризиса.

Восстановление исторической памяти позволило советским корейцам, пострадавшим от сталинских репрессий, возродить чувство национальной гордости и самосознания. Тем не менее, разрыв связей с Южной Кореей после японской колонизации привел к тому, что в их общем мемориальном наследии стали проявляться существенные различия. Историческая значимость боевого духа Хона, который был привержен демократии, правам человека и миру, находит отражение в современных призывах Южной Кореи интегрировать историю советских корей-

цев в общенациональную. И хотя объединение корейских отрядов провалилось, что осложнило достижение независимости, их борьба была ценна своей ориентацией на общечеловеческие идеалы: освобождение родины от агрессоров, избавление от коррупции и эксплуатации, а также построение общества равных.

В связи с этим, мемориальный нарратив настаивает, что историю армии независимости нельзя упрощать до антикоммунистической риторики. Гораздо важнее сосредоточиться на тех ценностях, которыми они руководствовались. Восстановление этой общей памяти поможет преодолеть исторический раскол между двумя

корейскими общинами и, в соответствии с Целями устойчивого развития ООН, станет шагом от конфликта к гармонии.

Благодарность, конфликт интересов

Данные исследования были извлечены из исторического романа о Хон Бом До, который публиковался в советско-корейской газете «Ленин-кичи» в течение четырех лет в 1960-х годах, а также из пяти книг, изданных в Южной Корее в 1989 и 1990 годах. Мы хотим выразить свою благодарность профессорам Ин-о Чан и Айгерим Беляловой за помощь в получении пяти книг.

References

- Benjamin, W. (2008). *Das Passagen-Werk* (The passage work, Vol. 5; S.-m. Choi, Trans.). Seoul: Gil. (Original work published 1982)
- Hirst, W., Yamashiro, J. K., & Coman, A. (2018). Collective memory from a psychological perspective. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(5), 438–451.
- Im, H.-m. (2014). An odyssey to “look for another hometown” and the armed struggle against Japan of the marginal man. *The Society for Korean Language & Literature*, 42(1), 261–283.
- Im, H.-m. (2018). A study on a political fiction for systems advocacy through the medium of Hong Beom-do: Focusing on artistic acumen as reflected in the novel Hong Beom-do. *Wonkwang Journal of Humanities*, 19(3), 243–268.
- Kang, H. (2021, June 23). Goryeoin-ui yeoksa-neun uri-ui yeoksa-da [The history of Koreans in the Russian Empire is our history]. *Kyunghyang Shinmun*. Retrieved August 15, 2025, from <https://www.khan.co.kr/article/202106232151005>
- Kim, Y.-B. (1999). A study on Maurice Halbwachs’ sociology of memory. *Social Science Research Review*, 6(3), 556–594.
- Kim, S.-I. (1989a). *Yeoksa soseol Hong Beom-do* [Hong Beom-do: A novel of historical record] (Vol. 1). Seoul: Jesam-munhagsa.
- Kim, S.-I. (1989b). *Yeoksa soseol Hong Beom-do* (Vol. 2). Seoul: Jesam-munhagsa.
- Kim, S.-I. (1989c). *Yeoksa soseol Hong Beom-do* (Vol. 3). Seoul: Jesam-munhagsa.
- Kim, S.-I. (1990a). *Yeoksa soseol Hong Beom-do* (Vol. 4). Seoul: Jesam-munhagsa.
- Kim, S.-I. (1990b). *Yeoksa soseol Hong Beom-do* (Vol. 5). Seoul: Jesam-munhagsa.
- Kwangju Ilbo. (2021, August 22). Yet Soryeon Hanin-deul-ui yeoksa-reul uri yeoksa-ro poyong-haeya [The history of Koreans in the former Soviet Union must be embraced as our history]. Retrieved September 15, 2022, from <http://www.kwangju.co.kr/article.php?aid=1660559400742242007>
- Kwon, N. H. (2024). The search for the study of everyday life in the Joseon Dynasty. *Institute of Youngnam Culture Research*, 28, 293–320.
- Ludtke, A. (2020). Alf Ludtke’s study of everyday life and stubbornness (*Alltagsgeschichte*, 1989; S. Chung-Gi, Trans.; Y.-j. Lee, Ed.). *Critical Review of History*, 18, 382.
- Lopez-Varela, A. (2013). The itineraries of memory: Textual hybrids and intersubjective experiences. In C. Andras & C. Sigmirean (Eds.), *In-between difference and diversity: Studies of cultural and intellectual history* (pp. 88–111). Sibiu: Astra Museum.
- New Daily. (2021, August 16). Doklib-gun yuin-haksal ‘Jayusi chambyeon’-e gadam... Hong Beom-do ‘chinso goerye’ nonlan [Participation in the massacre of independence army: controversy over Hong Beom-do as Soviet collaborator]. Retrieved August 15, 2025, from <https://www.newdaily.co.kr/site/data/html/2021/08/16/2021081600057.html>
- Pannmike. (2021, August 16). Doklib-gun haksal gongmo-han gongsanjuija Hong Beom-do yuhae Daejeon Hyeonchungwon imsi anchi [The communist who conspired the massacre of independence army and Hong Beom-do’s remains temporarily at Daejeon Memorial]. Retrieved August 15, 2025, from <https://www.pennmike.com/news/articleView.html?idxno=46801>
- Saint-Laurent, C., & Obradovic, S. (2019). Uses of the past: History as a resource for the present. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 53(1), 1–13.
- Song, P. (2021, August 25). Bolsheviki Hong Beom-do-ege bachin choego ye-u [Highest honor paid to Bolshevik Hong Beom-do]. *Donga Ilbo*. Retrieved August 15, 2025, from <https://www.donga.com/news/Opinion/article/all/20210824/108741073/1>
- Woo, I.-s. (1999). Joseon sidae saenghwal-sa yeongu-ui hyeonhwang-gwa gwaje [Current state and tasks of research on everyday life in Joseon Dynasty]. *History Education Journal*, 23–24, 825–885.

Сведения об авторах:

Мионг Сунок (корреспондентный автор) – PhD, доцент корееведения, департамент Дальнего Востока, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (e-mail: okmyog@gmail.com).

А. Лопес-Варела Асунсьон – PhD англо-американской культуры и литературоведения, доцент, факультет филологии Мадридского университета Комплутенсе (e-mail: alopezva@ucm.es).

Information about authors:

Myong, Soon-ok (corresponding author) – PhD in Philosophy, Associate Professor of Korean Studies, Department of Far East. Al-Farabi Kazakh National University (e-mail: okmyog@gmail.com).

López-Varela, Asunción A. – PhD in Anglo-American Culture and Literary Studies, Associate Professor, Faculty of Philology. Complutense University of Madrid (e-mail: alopezva@ucm.es).

Авторлар туралы мәлімет:

Мионг Сунок (корреспондент-автор) – философия ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Қиыр Шығыс кафедрасының корейтану кафедрасының доценті (e-mail: okmyog@gmail.com).

Лопес-Варела Асунсьон А. – ағылшын-американ мәдениеті және әдебиеттану ғылымдарының докторы, Мадрид Комплутенс университетінің филология факультетінің доценті (e-mail: alopezva@ucm.es).

Поступила 30 октября, 2025 год

Принята 13 августа, 2025 год

3-бөлім
ШЫҒЫС ДЕРЕКТАНУЫ

Section 3
ORIENTAL SOURCE STUDIES

Раздел 3
ВОСТОЧНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

A.E. GebremMariam Holy Trinity University, Addis Ababa, Ethiopia
e-mail: andexermi@gmail.com**THE TEXTUAL TRADITION OF THE ETHIOPIC VITA
OF SAINT MARK THE EVANGELIST:
THE MEDIUM RECENSION IN FOCUS**

The Ethiopic Vita of Saint Mark the Evangelist represents a rich textual tradition that indicates the complex processes of translation, transmission, and adaptation within the Ethiopian Christian literature. This study aims to describe the textual history of the Gəʿəz Acts of Saint Mark the Evangelist whose life traces back to the 1st century CE. His Vita, on which this study is focused, is supposed to be composed in Greek and translated into Gəʿəz in the 4th century CE. The text written in Gəʿəz is preserved in seven extant manuscripts entitled, “Gädlä Marəqos”, which commonly deals with the combat and martyrdom of the Saint. Through analyzing key textual features and comparing different manuscript versions, the study explores how the Ethiopic tradition has shaped the historical narration of Saint Mark to reflect its textual tradition. Hence, collected from different Churches and Monasteries, the witnesses are said to be the main sources of the data used for this article. On the basis of the data collected from the manuscripts, the textual tradition of the text has been described in detail qualitatively. Besides, the sources of the text, the narrative structure and the text arrangement have been displayed in their respective order. Based on the text tradition, the hypothetical relations of the witnesses to their ancestor could be formulated as: $\Omega = \alpha (A + \gamma (E_1 + E_2) + \beta (\delta (\epsilon (B + F) + C) + D))$. This article may help to have a wide range of understanding towards the Ethiopian engagement in the early Christian traditions along with the role of translation in preserving and transforming hagiographical texts.

Keywords: textual transmission, Mark the Evangelist, conjunctive error, stemma codicum, manuscript tradition.

А.Е. ГебремМариам

Қасиетті Үштік университеті, Аддис-Абеба, Эфиопия
e-mail: andexermi@gmail.com**Әулие Марк Евангелисттің эфиопиялық
«Вита» мәтіндік дәстүрі: орта нұсқаға назар**

Әулие Марк Евангелисттің эфиопиялық Vita мәтіні эфиопиялық христиан әдебиетіндегі аударма, таралу және бейімделу үдерістерінің күрделілігін көрсететін бай мәтіндік дәстүрді білдіреді. Бұл зерттеу біздің заманымыздың I ғасырына жататын Әулие Марк Евангелисттің Gəʿəz тіліндегі Істерінің мәтіндік тарихын сипаттауды мақсат етеді. Осы зерттеудің негізгі нысаны болып табылатын оның Vita мәтіні бастапқыда грек тілінде жазылып, біздің заманымыздың IV ғасырында Gəʿəz тіліне аударылған деп есептеледі. Gəʿəz тілінде жазылған мәтін «Gädlä Marəqos» деп аталатын жеті сақталған қолжазбада кездеседі және негізінен әулиенің күресі мен азап шегуін баяндайды. Негізгі мәтіндік ерекшеліктерді талдау және әртүрлі қолжазба нұсқаларын салыстыру арқылы зерттеу эфиопиялық дәстүрдің Әулие Марктың тарихи баянын өз мәтіндік дәстүріне сәйкес қалай қалыптастырғанын көрсетеді. Осылайша, әртүрлі шіркеулер мен монастырьлардан жиналған куәліктер осы мақаланың негізгі дереккөздері болып табылады. Қолжазбалардан жиналған деректер негізінде мәтіндік дәстүр сапалық тұрғыда егжей-тегжейлі сипатталады. Сонымен қатар мәтіннің дереккөздері, баяндау құрылымы және мәтіннің орналасуы өзара ретімен көрсетіледі. Мәтіндік дәстүрге сүйене отырып, куәліктердің түпнұсқамен гипотетикалық байланысы келесідей түрде ұсынылады: $\Omega = \alpha (A + \gamma (E_1 + E_2) + \beta (\delta (\epsilon (B + F) + C) + D))$. Бұл мақала эфиопиялықтардың ерте христиан дәстүрлеріне қатысуын, сондай-ақ агиографиялық мәтіндерді сақтау мен түрлендірудегі аударманың рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: мәтіндік трансмиссия, Марк Евангелист, конъюнктивті қате, кодекстердің елтаңбасы, қолжазба дәстүрі.

A.E. ГебремМариам

Университет Святой Троицы, Аддис-Абеба, Эфиопия

e-mail: andexermi@gmail.com

Текстуальная традиция эфиопской «Вита» святого Марка Евангелиста: в фокусе средняя редакция

Эфиопская «Вита» святого Марка Евангелиста представляет собой богатую текстуальную традицию, отражающую сложные процессы перевода, передачи и адаптации в эфиопской христианской литературе. Настоящее исследование направлено на описание текстуальной истории Гә'әз-ского Деяния святого Марка Евангелиста, жизнь которого восходит к I веку н. э. Его Vita, являющаяся объектом данного исследования, предположительно была составлена на греческом языке и переведена на Гә'әз в IV веке н. э. Текст на языке Гә'әз сохранился в семи дошедших до нас рукописях под названием «Gädlä Marqos», которые в основном повествуют о борьбе и мученической смерти святого. Анализируя ключевые текстуальные особенности и сопоставляя различные рукописные версии, исследование показывает, каким образом эфиопская традиция сформировала историческое повествование о святом Марке в соответствии с собственной текстуальной традицией. Таким образом, рукописные свидетельства, собранные из различных церквей и монастырей, являются основными источниками данных для данной статьи. На основе материалов, извлечённых из рукописей, текстуальная традиция рассматриваемого текста подробно описывается с качественной точки зрения. Кроме того, представлены источники текста, его нарративная структура и композиционное расположение в соответствующем порядке. Исходя из текстуальной традиции, гипотетические отношения рукописных свидетелей с их архетипом могут быть сформулированы следующим образом: $\Omega = \alpha (A + \gamma (E1 + E2) + \beta (\delta (\epsilon (B + F) + C) + D)$. Данная статья способствует более глубокому пониманию участия Эфиопии в раннехристианских традициях, а также роли перевода в сохранении и трансформации агиографических текстов.

Ключевые слова: текстуальная трансмиссия, Марк Евангелист, конъюнктивная ошибка, герб кодексов, рукописная традиция.

1. Introduction

The life of Saint Mark the Evangelist traces back to the 1st century AD, but it is unlikely to find out an author who narrates his life before the end of the 4th century. Saint Mark was born in Cyrene, one of the Five Western Cities (Pentapolis) from his parents belonged to the tribe of Levites of Jews, around the beginning of the 1st century CE¹. The Apostle Mark is the author to whom the second Gospel is traditionally ascribed, and the place, period and language he composed his Gospel were different from the other Evangelists. Accordingly, he is regarded as one of the Four Evangelists and of the Seventy-Two Disciples in the Ethiopian Orthodox Church. His Acts which is supposed to have been composed a few hundred years after his death is the focus of this

study, considering the textual history of the Гә'әз manuscript text.

The Ethiopic (Гә'әз) literature can be classified into three parts: (1) direct translation, (2) adaptive works and (3) 'original' writings. The direct translation includes texts of which original sources are other Christian literature, like Greece, Syria and Egypt.² The short Acts of St Mark the Evangelist, along with the Bible, the Monastic Rule³ of Pachomius, the Book of Enoch and Jubilees etc. are estimated to have been translated from Greek into Гә'әз after the Axumite Christianization. The adaptive works incorporate the foreign sources as that of the direct translation but adapted into Ethiopic milieu.⁴ For instance, the following text is included in

² From the point of view of literary history, the Axumite period may be referred to as the Greek one, whereas the period from 1270-1770 might be of Arabic (Getatchew Haile 2014, 736b; Amsalu Tefera 2011, 1).

³ It is a treatise composed by Abba Pachomius, an Egyptian monk, and is used as a main governing rule of most monasteries in Ethiopia; cf. Sergew Hable Sellasie 1972, 120 and Tadesse Tamrat 1972, 108.

⁴ The Miracles of Mary (*Tä'ammärä Maryam*), which were translated from Arabic into Гә'әз during the 15th century, might be taken as an example, for it contains several Miracles the settings of which are in Ethiopia.

¹ ... (ወ)በመዋዕሊሆሙ፡ ለሐዋርያት፡ አመ፡ ተካፈልዋ፡ ለኩሉ(ለ)፡ ምድር፡ ከፈሎ፡ ለቅዱስ፡ ማርቆስ፡ ለብሔረ፡ ግብጽ፡ ... ውእቱኬ፡ ቅዱስ፡ ማርቆስ፡ ቀደመ፡ ወበጽሐም፡ ቀሬኔ፡ ሀገረ፡ ጳጌጠጳሊስ፡ እስመ፡ ውእቱ፡ ብሔረ፡ ፍጥረቱ፡ ... *when the Apostles, in their days, divided all (parts of) the Earth, St Mark received the land of Egypt ... Now St Mark came first to and reached Cyrene, a city in Pentapolis, for it was his native land ...* (Lusini 2009, 31/37); cf. Budge 1899, 257; 1901, 309; 1928, 845; Evetts 1904, part I, P. 136; Getatchew Haile 1981, 124/129.

the single-text MSs of the Acts of St Mark: “ወበጽሖ፡ ዕፃሁ፡ ለቅዱስ፡ ማርቆስ፡ ወንጌላዊ፡ ለዕለ፡ ግብጽ፡ ወኖባ፡ ወኢትዮጵያ፡ ወ፩፡ አህጉር፡ ዘምዕራብ፡...And the lot of St Mark the Evangelist fell upon Egypt, Noba, Ethiopia, and the Five Western Cities ...” (Andualem 2023, 29; 2025, 87a). Here the name Ethiopia is likely to be added by the Ethiopian scribes when rewriting and adapting the vorlage. The ‘original’ texts incorporate hagiographies homilies, miracles, effigies⁵ etc. composed or compiled by the Ethiopian clergy (Tadesse Tamrat 1972, 2 and Kaplan 2012, 642a-642b).

2. The Gəʿəz Acts of St Mark the Evangelist

The Gəʿəz Acts of Saint Mark the Evangelist are preserved in three principal textual groups, conventionally designated as the Short, Medium, and Long recensions. The Short recension is transmitted primarily within multiple-text manuscripts, where it appears alongside other hagiographical or apocryphal works, whereas the Medium and Long recensions are preserved in single-text manuscripts devoted exclusively to the Acts of Saint Mark (Andualem 2021, 32).

Despite the substantial differences in length, narrative expansion, and textual arrangement among these recensions, they are not independent compositions. Rather, they share a number of common narrative motifs, thematic elements, and structural features, which indicate a clear genealogical relationship and a shared underlying tradition. These recurring leitmotifs, such as the apostolic mission of Mark, his preaching in Egypt and the Pentapolis, his conflict with pagan authorities, and the account of his martyrdom, function as connective threads linking the three recensions. The presence of these shared elements suggests that the Medium and Long recensions developed through processes of expansion, adaptation, and recompilation based on earlier textual forms, rather than through entirely separate lines of transmission.

When a text is found larger than the other dealing with the same issue in its volume, there can be

⁵ Also known as, ‘Image, Mälkä’ is one of the genres of Gəʿəz literature, which is a kind of short poem consisting of rhythmical prayers attributed to Saints, Angels etc. It is typically composed of five rhymed verses raising each body parts of the religious figure. However, it may also personify other ecclesiastical elements like *Mälkäʿa Mäsqäl* that is composed personifying the body of the subject Mäsqäl (the Holy Cross). It often starts with the words “Sälam lä..., Salutation to...” (Merasha Alehegne 2017, 122).

high probability that it may include more stories. This has been observed in the case of the Acts of SME, for the texts have been categorized under short, medium and long recensions. There is a big difference among the short, medium and long recensions in both volume and content wise; even the miracles they contain are quite different. Nevertheless, there are stories or events that all the recensions share regardless of the way they are described. Some important issues shared by all recensions have been exemplified in the table under.

Table 1 – Leitmotifs among the Different Recensions

Leitmotifs	The Short Recension ⁶	The Medium Recension ⁷	The Long Recension ⁸
Preaching in different cities	PP. 124/129	[96] ⁹	Ch. 195
Showing Miracles	PP. 124/129	[97]	Ch. 197
Entrance to Alexandria	PP. 124/130	[98]	Ch. 194
Ordaining Clergies	PP. 126/131	[109]	Ch. 196
Church Establishment	PP. 126/132	[117]	Ch. 200
Combat	PP. 127/132	[122]	Ch. 198
Covenant	PP. 128/133	[124]	Ch. 198
Martyrdom	PP. 128/134	[128]	Ch. 199

2.1.1 The Text in Multiple-text MSs

As to Getatchew Haile (1981, 118), the text of the short recension of the Gəʿəz Acts of St Mark the Evangelist is found in three recensions in different multiple-text MSs: (1) in the Gəʿəz Synaxarium entry for St Mark in the Ethiopian Orthodox Church on the Month of Miyaziya 30th, (2) in Gädlä Ḥawarəyat (the apocryphal Acts of the Apostles), for instance, in CI¹⁰, ff.116a-119b, which is found in British library, and is edited and translated by Budge (1899, 257-264 and 1901, 309-318 respectively), and (3) in Gädlä Qəddusan (the Acts of the Saints), such as

⁶ The text is found in multiple text Ms, Gädlä Qəddusan, and it is edited and translated by Getatchew Haile (1981)

⁷ Edited (reconstructed) and translated by Andualem Ermas (2021)

⁸ This text is not edited and translated yet; no any scholarly study is undertaken on it..

⁹ The numbers indicate the paragraph where the referred text is located.

¹⁰ It is the code given to the MS by the cataloguer Wright 1887, 50.

in EMLL 1763, ff. 224r-227r, which is edited and translated by Getatchew Haile (1981, 124-134). Besides, it is available in a MS located in an Italian library, Pistoia, Bibl. ioteca Forteguerriana (Martini etiop. n. 5, ff. 82–89). This is what Lusini (2009, 31-42) uses for edition and translation comparing with two Greek texts, i.e. Patrologia Graeca, CXV, coll. 164-169 (Vat. Gr. 881) and Acta Sanctorum, Aprilis, III, pp. XLVI-XLVIII (Vat. Gr. 866).

2.2 The Texts in Separate Mss

The texts of the Acts of St. Mark the Evangelist, situated in separate manuscripts, are of two

types in size and content. In content, the texts narrate the combat and martyrdom of the Saint in different ways, and in size, they can be classified as medium and long. Even the miracles included in each group are totally different. The text of the medium group is preserved in seven separate Mss, and the long one in nine extant witnesses. In addition, unlike the medium group, the reading in the long one is divided by 202 parts (kəfl), so the text of each group is likely to be of different antecedents (Andualem 2021, 32-33). The Metadata of the Mss in both recensions are summarized in the table under:

Table 2 – The Metadata of the Mss

Sig.	Location	Size in cm.	Shelf Mark/ Code	Quire/ Folio	Year	Material
I	The Medium Recension					
A	Institute of Ethiopian Studies (IES) AAU	14x12	IES -2160	9/85	19 th	Parchment
B	Mänbärä Ləʿul St Mark Church, nearby AAU	14x12	EMML 87	8/75	20 th	Parchment
C	Mänbärä Šäbaʿot Holy Trinity Cathedral (AA)	14x12	EMML 1208	4/66	19 th	Paper
D	Däbrä Šähay St Mark Church (East Goğğam)	14x12	UNESCO 6/38	7/53	19 th	Parchment
E1	ʿAddiʿAbun Täklä Haymanot (Təgray, ʿAdwa)	14x12	AATH- 072	11/72	19 th	Parchment
E2	ʿAddiʿAbun Täklä Haymanot (Təgray, ʿAdwa)	14x12	AATH- 071	15/136	20 th	Parchment
F	Sälla Dəngay StMark Church (Tägulät, N. Šäwa)	14x12	08	6/63	20 th	Paper
II	The Long Recension					
G	Mänbärä Ləʿul St Mark Church, nearby AAU	32x27	EMIP 1317	17/125	19 th	Parchment
H	Däbrä Šähay St Mark Church (East Goğğam)	32x27	UNESCO 6/7	21/185	20 th	Parchment
I	Däbrä Šähay St Mark Church (East Goğğam)	32x27	189	29/465	19 th	Paper
J	Däbrä Šähay St Mar Church (East Goğğam)	32x27	431	20/182	19 th	Parchment
K	Däbrä Šähay St Mark Church (East Goğğam)	32x27	430	20/182	20 th	Parchment
L	Däbrä Šähay St Mark Church (East Goğğam)	32x27	UNESCO 6/6	23/165	20 th	Parchment
M	National Archives and Library Agency (NALA)	32x27	UNESCO 2/56	*/278	20 th	Paper
N	National Archives and Library Agency (NALA)	32x27	612	32/299	20 th	Parchment
O	Däbrä Šəge St Maryam Church (Šäwa, Sälale)	32x27	EMML 7338	*/300	20 th	Paper
	Mänbärä Mängəšt St Mark Church (Männagäša)	32x27	EMML 6350	28/262	20 th	Parchment

As displayed in the above table, the text has been transmitted in different forms across separate Mss, with evidence showing its preservation in both the medium and the long recensions. Each version reflects a particular stage in the process of textual

transmission, where scribes and communities either expanded, or reshaped the material to suit their historical and theological contexts. While the long recension incorporates additional elaborations and interpretive layers, the medium version offers a more

concise yet still comprehensive form of the text. For the purpose of this scholarly article, I have chosen to focus specifically on the medium recension, since it provides a stable and representative version of the tradition without the later interpolations that characterize the long version.

3. The Textual History of the Acts

The hypothesis about the Acts of St Mark the Evangelist composition might be related to the episcopate George of Cappadocia who used to persecute and mock the non-Arian Christians and the pagans in the second half of the 4th century (around 357-361 AD). George was one of the leaders of Arianism¹¹, so that he was appointed a bishop of Alexandria after the exile of Athanasius I¹² (326-373). The episode about him reveals a striking similarity to the narrative structure of St Mark's Acts, which is devoted to the last hours of the martyr. George was assaulted by a pagan mob and was put in jail for one night. The following day, he was bound to a camel and dragged around the town until he died, and finally, his body was cremated and his remains were thrown into the sea by the pagans whom he persecuted (Atiya 1991, 300; Lusini 2003, 5-7; Coptic 1995, 332. We could see texts with similar contents from the Acts of St Mark below:

ወሶበ፡ ሙስዮ፡ ወደይዎ፡ ውስተ፡ ቤተ፡ ሞቅሕ፡ ... And when it was night, they cast him into prison ... (A (f. 49v_a), B (f. 41r_b), C (f. 39v_b), D (f. 22v_c), E₁ (f. E42v_b), E₂ (f. 59r_b), F (f. 33r_b)). ወበሳኒታ፡ አውጽኦ፡ እምቤተ፡ ሞቅሕ ... ወአምጽኡ፡ አልሀምተ፡ ጽሙዳነ፡ ወአሠሩ፡ ሐብለ፡ በቀልት፡ ዘውስተ፡ ክሃዱ፡ ኀበ፡ አርባት፡ ወአስሐብዎ፡ ውስተ፡ ኩላ፡ ሀገር። And on the next day, they brought him out of the prison ... and they brought two tied cows and bound a cord of mule in his neck to the yoke and dragged him throughout the city (A (f. 50v_b), B (f. 42v_a), C (f. 41r_a), D (f. 24r_c), E₁ (f. 43v_b), E₂ (f. 61r_b), F (f. 34r_b))¹³. ወሶበ፡ ነጸሩ፡ አረማውያን፡ ከሙ፡ አዕረፈ፡ ማርቆስ፡ ወንጌላዊ፡ አንደዱ፡ እሳተ፡ ዐቢዮ ... ከሙ፡ ያውዕዩ፡ ሥጋሁ። And when the heathens saw that Mark the Evangelist had rested ... they kindled a great fire to cremate his flesh (A (f. 51r_b), B (f. 43r_a), C (f. 41v_a), D (f. 24v_a), E₁ (f. 44r_b), E₂ (f. 61v_b), F (f. 34v_b)). Accordingly, the Acts of St Mark the Evangelist might be composed after the

¹¹ It was a heretical doctrine derived originally from a priest of the church of Alexandria named 'Arius' around AD 270-336.

¹² He was the 20th Archbishop of Alexandria, and he was sent into exile repeatedly for fighting against Arianism.

¹³ Cf. Budge 1928, 487; 1899, 262 and 1901, 316); Getatchew Haile 1981, 128/133 and Lusini 2009, 35/46).

death of George, who has a similar tragic end, in the Greek language around 360 CE.

In this view, Lusini (209, 47) speculates that the apocryphal Acts of St Mark could be translated from Greek into Gəʿəz in the last years of the reign of 'Ezana¹⁴, between 360 and 370.¹⁵ The text is likely to play a great role in the affirmation of the Alexandrian territorial sovereignty over the whole North of Africa. The Acts asserts this view as follows: እስሙ፡ ውእቱ፡ ቀደሙ፡ ውስተ፡ ኩላ፡ ብሔር፡ ግብጽ፡ ወሊብያ፡ ወመርሚርቄ፡ ወአሞንያቄ፡ ወጳንጠጳሊስ፡ ... for he, first of all came to all cities of Egypt, Libya, Marmarica, Ammoniac and Pentapolis ... (Getatchew Haile 1981, 124/129).¹⁶ Hence, the apocryphal document could be sent to Aksum to consolidate the pro-Alexandrian choice of King 'Ezana. The translation of the Acts into Gəʿəz may also indicate the growing influence of the Alexandrian political and religious lobby at the Aksumite court in the second half of the 4th century (Lusini 2003, 5-7; 2009, 35/41-42; Taddeesse Tamrat, 1972, 22-23).¹⁷

Getatchew Haile (1981, 117-118) indicates that the text containing the brief life of St Mark is likely to be transmitted through different multiple-text manuscripts, such as the Acts of Saints (ገድላ፡ ቅዱሳን, Gädlä Qəddusan), directly translated from Greek, the apocryphal Acts of the Apostles (ገድላ፡ ሐዋርያት, Gädlä Hawaryat) and the Book of the Saints of the Ethiopian Church (ስንክሳር, Sənkəsar), both could be translated from Arabic into Gəʿəz. As for the text in the separate manuscripts, particularly the medium group on which this study focuses seems to be recompiled based on the short Acts in the medieval period. Some indications have been examined here:

(1) There are sections dealing with issues related to the medieval time stories:

- ... አባ፡ ሚካኤል፡ ወአባ፡ ገብርኤል፡ ጸሐፊ፡ ከሙ፡ ይእቲ፡ እኅተ፡ በርናባስ፡ እሙ፡ ለማርቆስ። ... Abba Mika'el and Abba Gäbrə'el have written that the

¹⁴ He was an Aksumite ruler (325/30?-365/70?) and famous for his conversion to Christianity. He is attested by ancient sources of three categories, i.e. literary, epigraphic, and numismatic evidence; cf. Hahn, 2014, 478b-480b.

¹⁵ This was the time when the King of Aksum established a closer religious connection with the ECOC, thus the Acts could be used as a milestone in the process of establishing Alexandrian religious institutions on Ethiopian soil (Lusini 2003, 5-7).

¹⁶ Cf. Lusini 2009, 31/37; Budge 1928, 486; 1899, 257 and 1901, 309; Evetts 1904, Part I, P. 142

¹⁷ Aksum reached the height of its glory as the main military partner of the Byzantine Empire in the early 6th century, when South Arabia had also been under the Aksumite control for some decades; cf. Bausi 2014, 39; Sergew Hable Selassie 1972, 92-95.

mother of Mark is Barnabas’s sister ((A (f. 24r_a), B (f. 18r_a), C (f. 18r_a), D (f. 10r_c), E₁ (f. 10r_b), E₂ (f. 27v_b), F (f. 14v_a)). These two fathers (Abba Mikael and Abba Gäbrä’el) could be the Egyptian Metropolitans who were sent together into Ethiopia in medieval time, specifically during the days of ase Zär’a Ya’əqob (1434-1468), for they are well known in the Ethiopian medieval literature.

- ወለማርቆስ፡ በልሳነ፡ ሮማይስጥ፡ ዘአፍርንጊ፡ ... And Mark’s (writing) was in the language of the Romans, of the Afrāngi ... ((A (f. 29r_b), B (f. 23r_a), C (f. 22r_a), D (f. 13r_b), E₁ (f. 25r_a), E₂ (f. 34v_a), F (f. 18r_b)). ወበጊዜሃ፡ ወጠነ፡ ጽሑፈ፡ ወንጌሉ፡ ቅዱስ፡ ... በልሳነ፡ ሮማይስጥ፡ ዘአፍርንጊ፡ ... And at that time, he started writing his Holy Gospel... in the tongue of the Romans of the Afrāngi ... ((A (f. 45v_a), B (f. 37v_a), C (f. 36r_a), D (f. 20r_c), E₁ (f. 39v_a), E₂ (f. 54r_a), F (f. 30r_a)). The term ‘Afrāngi’, the plural form of ‘Fārānge’, is the Ethiopic designation for foreigners, and it was originally the name of Franks (men of the Roman religion) borrowed from Arabic into Ethiopic in medieval times (Pankhurst 2014, 492a-493b).

(2) The name ‘Ethiopia’ is mentioned in several parts of the text of the medium group, but absent in the short one. Some examples have been given as follows:

- ወሶበ፡ ርእዮ፡ ለብጹዕ፡ ማርቆስ፡ ከሙ፡ ፈጸሙ፡ ዘንተ፡ ሥርዓተ፡ ሤሞ፡ ህዮንቴሁ፡ ላዕለ፡ ግብጽ፡ ወኖባ፡ ወኢትዮጵያ፡ ... And when he saw the blessed Mark as he fulfilled these criteria, he ordained him in his place, upon Egypt, Noba, Ethiopia ... ((A (f. 25v_b), B (f. 20r_a), C (f. 19v_a), D (f. 11v_b), E₁ (f. 31v_b), E₂ (f. 30r_a), F (f. 16r_a))

- ወሃይማኖቶሙኒ፡ ለሰብአ፡ ግብጽ፡ ወኢትዮጵያ፡ ከሙ፡ ሃይማኖተ፡ ሙላእክት፡ ... And the faith of the people of Egypt and Ethiopia is like the faith of Angels ... ((A (f. 32v_b), B (f. 25v_a), C (f. 24v_a), D (f. 14v_b), E₁ (f. 38r_a), E₂ (f. 39r_a), F (f. 0v_a)).

- ወሰብአ፡ ግብጽ፡ ወኢትዮጵያ፡ ውሉዳ፡ ለማርቆስ፡ ዩኤግግ፡ ለኢየሱስ፡ በዋሕድና፡ ... ወእምድሃረዝ፡ ይቤሉ፡ ሰብአ፡ ግብጽ፡ ወኢትዮጵያ፡ ወሰብአ፡ ሮምያ፡ ለምንት፡ ንጻባእ፡ እንዝ፡ አኃው፡ ንሕነ፡ በክርስቶስ፡፡ And the people of Egypt and Ethiopia, the children of Mark, believe Jesus in harmony... And then, the people of Egypt and Ethiopia, and the people of Rome say, “Why do we quarrel since we are friends in Christ? ((A (f. 37r_b), B (f. 30r_a), C (f. 28v_a), D (om), E₁ (f. 31v_b), E₂ (f. 45r_a), F (f. 23v_b))

(3) Unlike the Actse of other foreign Martyrs and Saints venerated in the Ethiopian Orthodox Church, the Ethiopic Acts of Saint Mark the Evangelist is found in three recensions: short, medium and long. This is rarely common to find such textual versions in the Ethiopic hagiographic tradition. In addition, the text in the long group asserts that St Mark was the Archbishop of both Egypt and Ethiopia: “ማሪ፡ ማርቆስ፡ ወንጌላዊ፡ ርእሰ፡ ሊቃነ፡ ጳጳሳት፡ ዘግብጽ፡ ወዘኢትዮጵያ ... Mari Mark the Evangelist, the Archbishop of Egypt and Ethiopia ... (G (f. 61v_a), H (f. 25r_b), I (f. 53v_a), J (f. 55r_a), K (f. 19v_a), L (f. 40r_b), M (f. 48v_b), N (f. 45v_a), O (f. 39r_a))”. We cannot find such expression in the first vorlage, which is supposed to be composed in Greek, and this indicates the broader Christian tradition of the text through which it was developed and adapted.

4. Textual Arrangement

According to the seven witnesses dealing with the combat and martyrdom of St Mark the Evangelist, the text can be divided into 12 major themes based on each event it narrates. As it is displayed in the following table, the main content that each section covers is indicated by the folio references of each manuscript.

Table 3 – Textual Arrangement of the Mss
The Manuscript with Its Folio, Referring the Section

No.	Theme	A	B	C	D	E	F	G
1	Introductory Prayer	Ff.1r–2rb	Ff.1r–2ra	Ff.1r–2ra	Ff.1r–1va	Ff.1r–1vb	Ff.1r–2va	Ff.1r–1vb
2	The Story of Salvation: From the Annunciation to the Ascension	Ff. 2rb–20rb	Ff. 2ra–14vb	Ff. 2ra–15ra	Ff. 1va–8vb	Ff. 1vb–16vb	Ff. 2va–23va	Ff. 1vb–11vb
3	The Apostles Divided the World and Preached Accordingly	Ff. 20rb–27rb	Ff. 14vb–21ra	Ff. 15ra–20va	Ff. 8vb–12rb	Ff. 16vb–23ra	Ff. 23va–31vb	Ff. 11vb–16vb
4	The Names of the Four Evangelists and Their Symbols	Ff. 27rb–31va	Ff. 21ra–24va	Ff. 20va–23va	Ff. 12rb–14ra	Ff. 23ra–27ra	Ff. 31vb–37va	Ff. 16vb–19va

Continuation of the table

No.	Theme	A	B	C	D	E	F	G
5	The Greatness of Egypt and Its Ecclesiastical Relation With Ethiopia	Ff. 31va–39ra	Ff. 24va–31ra	Ff. 23va–29vb	Ff. 14ra–16rb	Ff. 27ra–33rb	Ff. 37va–46vb	Ff. 19va–24va
6	The Preaching of Saint Mark in Egypt and the Five Western Cities	Ff. 39ra–45rb	Ff. 31ra–37rb	Ff. 29vb–35vb	Ff. 16rb–20rb	Ff. 33rb–39rb	Ff. 47ra–53vb	Ff. 24va–29vb
7	Saint Mark the Evangelist Composed His Gospel in Bärqa and Rome	Ff. 45rb–47rb	Ff. 37rb–39ra	Ff. 35vb–37vb	Ff. 20rb–21rb	Ff. 39rb–41ra	Ff. 53vb–56rb	Ff. 29vb–31rb
8	The Return of Saint Mark to Alexandria and His Combat Against the Heathens	Ff. 47rb–50va	Ff. 39ra–42rb	Ff. 37vb–40vb	Ff. 21rb–24ra	Ff. 41ra–43vb	Ff. 56rb–60vb	Ff. 31rb–34ra
9	The Martyrdom of Saint Mark the Evangelist in Alexandria at the Hands of Pagans	Ff. 50va–53ra	Ff. 42rb–45ra	Ff. 40vb–43va	Ff. 24ra–26rc	Ff. 43vb–45va	Ff. 60vb–64ra	Ff. 34ra–36rb
10	Rules Set by Saint Mark the Apostle Regarding the Feast of the Resurrection	Ff. 53ra–61vb	Ff. 45ra–53vb	Ff. 43va–51va	om.	Ff. 45va–52va	Ff. 64va–76rb	Ff. 36rb–43va
11	Rules Laid by the Holy Apostles Regarding the Feast of the Nativity	Ff. 61vb–66rb	Ff. 53vb–59ra	Ff. 51va–55rb	om.	Ff. 52va–55va	Ff. 76va–83rb	Ff. 43va–48ra
12	The Miracles of Saint Mark (Tä'ammärä Marāqos)	Ff. 67vb–81rb	Ff. 59ra–73va	Ff. 55rb–63va	Ff. 27rb–38rc	Ff. 55va–72va	Ff. 83va–105ra	Ff. 48ra–60ra

5. Conjectures

The text under study, the Gəʿəz Acts of SME, is supposed to be edited with the Neo-Lachmannian method. To construct the stemma codicum, the conjunctures/monogenetic errors attested in the seven MSs of Gädlä Marāqos have been notified from the text and classified under two main categories: Archetype and Sub-archetype errors. This is done by showing the section where the archetype and sub-archetype errors are located. The archetype text has been represented by a Greek capital letter omega (Ω), whereas the sub-archetype texts have been indicated by small Greek letters (α, β, γ, δ and ε). The stemma codicum, which shows the genealogical relation of the witnesses, has been built based on the archetype and sub-archetype errors found in the witnesses.

5.1 Monogenetic Errors

(1)

- ወኢያብዐለ፡ ቦቱ፡ ሐዋርያ፡ ማርቆስ፡ ትንሣኤ፡ ቅድስተ፡ እስመ፡ ከማሁ፡ ኮነ፡ እግዚአብሔር፡ በይጵቲ፡ ዕለት፡ ውስተ፡ መቃብር። And St Mark the Apostle did not celebrate the Holy Easter on it, for his Lord was in grave like him: A (f. 58v_b), B (f. 50v_a), C (f. 48v_a), E₁ (f. 50r_a), E₂ (f. 72r_b), F (f. 40v_b) and om. D.

- This sentence attests that St Mark did not feast the Holy Resurrection on some other days (but he

did on Sunday, the 23rd of Nesan, before the day of the end of his testimony). Nevertheless, the word ‘ከማሁ’ makes the sentence irrational because of the following reasons.

If it is to say he did not feast before that, on Saturday, the word ‘ከማሁ’ makes it false because Mark was alive on that day; he was not in a grave on that day.

If it is to say he did not feast after that, on Monday, again the word ‘ከማሁ’ makes it false because Jesus was already resurrected on Sunday; he was not in a grave on that day.

Here, as one can understand the case, the obscure reading shared by all testimonies shows that the witnesses were derived from a common archetypal text.

5.2 Sub-archetypes

5.2.1 Sub-archetype [α] and [β]

This sub-archetype is established based on the following variant shared by AE₁E₂ in one hand and BCDF on the other. Different variants that could affect the coherence and meaning of the sentences might be occurred in the process of copying the MSs. A few variants have been examined as follows to classify the witnesses into two groups.

- ወበሰኒታ፡ ወርኅ፡ እምዘኮነ፡ ዝንቱ፡ And in the next month after it took place: A (f. 3r_b).

- ወበሰድስ፡ ወበርጎ፡ (sic) እምዘኮነ፡ ዝንቱ፡ And in the sixth month after it took place: E₁ (f. 4r_a).

- ወበ... (er.) ወርጎ፡ እምዘኮነ፡ ዝንቱ፡ And in ... month after it took place: E₂ (f. 3v_b).

- ወበታሥእ፡ ወርጎ፡ እምዘኮነ፡ ዝንቱ፡ And in the ninth month after it took place: B (f. 3r_a), C (f. 3r_a), D (f. 2r_c), F (f. 2v_a).

Based upon the statement given, we can assume that the hypothetical sub-archetype [α], from which the MSs AE₁E₂ depended, had a difficult reading, for the MSs preserve the text differently unlike the witnesses BCDF, which seem preserve the text similarly.

5.2.2 Sub-Archetype [α] = A+ [γ]

As stated under, different variants shared by MSs E₁ and E₂ but differently in other witness A, have been remarked. This situation implies that the MSs E₁ and E₂ were copied from a common ancestor that is different from that of the MS A is derived. Accordingly, the sub-archetype [γ] is established based on the following variant.

- ወጸርሑ፡ ኩሎሙ፡ ሠራዊተ፡ መላእክቲሁ፡ ... እንዘ፡ ይብሉ፡ ድልው፡ ዮሐንስ፡ ወልደ፡ መቃርዮስ፡ ተክል፡ ሐዲስ፡ ዘማርቆስ፡ ወንጌላዊ፡ ንጉሥ፡ ወኩሉ፡ ሕዝብ፡ ይሰምዑ፡ ዘንተ፡ ቃላተ፡ ... And all His troops of Angels cried... saying John the son of Macarius, the new converted of Mark the Evangelist; the King and all people were listening that word: E₁ (f. 62v_a) E₂ (f. 97r_a).

- ወጸርሑ፡ ኩሎሙ፡ ሠራዊተ፡ መላእክቲሁ፡ ... እንዘ፡ ይብሉ፡ ድልው፡ ዮሐንስ፡ ወልደ፡ መቃርዮስ፡ ተክል፡ ሐዲስ፡ ዘማርቆስ፡ ወንጌላዊ፡ ወሀለዉ፡ ንጉሥ፡ ወኩሉ፡ ሕዝብ፡ ይሰምዑ፡ ዘንተ፡ ቃላተ፡ ... And all His troops of Angels cried... saying John the son of Macarius, the new converted of Mark the Evangelist, and the King and all people were listening that word: A (f. 76r_a).

The former expression seems likely to lose an important word that is included and underlined in the second expression. Due to this variant, we can deduce that the MSs E₁ and E₂ are copied from one common ancestor that is different from that of A.

5.2.3 Sub-Archetype [β] = [δ] + D

In the following readings, a variant shared by BCF and differ in other MS D has been found, and this sub-archetype is established based on the variant displayed below.

- ወእመሰ፡ ተንጉሉ፡ በጌንድዮቶሙ፡ ይቤ፡ እግዚእ፡ ኢየሱስ፡ And if they vanished due to their delaying, said the Lord Jesus: B (f. 11r_a), C (f. 11r_b), F (f. 8v_b).

- ወእመሰ፡ ተንጉሉ፡ በጌይዮቶሙ፡ ይቤ፡ እግዚእ፡ ኢየሱስ፡ And if they vanished due to their fleeing, said the Lord Jesus: D (f. 6r_a).

On the basis of this variant, we can deduce that the witnesses BCF were copied from a lost MS. This implies that there was a conjectural MS [δ] from which MSs BCF were copied, which MS D was not belonged to. In other words, MS D was derived from a different source that MS [δ] was not belonged to.

5.2.4 Sub-Archetype [δ] = [ε] + C

Some variants shared by BF, but different in witness C, have been found in different sections, so this sub-archetype is established based on the following variant:

- ለቡኬ፡ ኦ፡ ፍቁር፡ ከሙ፡ ዘበቱ፡ ንዋይ፡ ክቡር፡ ያነብሮ፡ ውስተ፡ መዝገብ፡ ዕሙቅ፡ ወኅበ፡ ፀወን፡ ምጡቅ፡ ከሙ፡ ጸላዒ፡ ወይሰይም፡ ቦቱ፡ ኣቃቤ፡ ምእመነ። O the beloved ones, behold that someone who owns overvalued treasure puts it in a secret storehouse and into a high fortress, for an enemy [...] and appointed a loyal guard upon it: B (f. 27r_a), F (f. 21v_a).

- ለቡኬ፡ ኦ፡ ፍቁር፡ ከሙ፡ ዘበቱ፡ ንዋይ፡ ክቡር፡ ያነብሮ፡ ውስተ፡ መዝገብ፡ ዕሙቅ፡ ወኅበ፡ ፀወን፡ ምጡቅ፡ ከሙ፡ ኢይርከቦ፡ ጸላዒ፡ ወይሰይም፡ ቦቱ፡ ኣቃቤ፡ ምእመነ። O the beloved ones, behold that someone who owns overvalued treasure puts it in a secret storehouse and into a high fortress not to be found by an enemy and appointed a loyal guard upon it: C (f. 25v_b).

The first expression seems that it lacks something in the underlined part that is likely correct in the witness C, in the second expression. This phenomenon implies that there was a hypothetical MS [ε] from which the descendants B and F could be copied. Accordingly, we can draw that the witnesses BF could be derived from a common ancestor.

6. The Family and Its Stemma Codicum

In the process of editing texts based on several witnesses, the editor may not consider the MSs that are obviously copies of extant manuscripts (eliminatio codicum descriptorum) (Macé, et al. 2015, 342). However, according to the archetype and sub-archetype errors (innovations) mentioned above, there is no way to do that. Hence, all the witnesses will be considered, and their hypothetical relationship might be proposed in two ways: The hypothetical family and the Stemma Codicum. The former shows the chronological relationship of the witnesses with the archetype texts in a mathematical formula, whereas the latter indicates the genealogical relationship of the family in the figure (Macé, et al. 2015, 337). Accordingly, the family and the bipartite Stemma Codicum can be formulated as follows:

6.1 The Family Relationship

- $\Omega = \alpha + \beta$
- $\alpha = A + \gamma$
- $\gamma = E_1 + E_2$
- $\beta = \delta + D$
- $\delta = \varepsilon + C$
- $\varepsilon = B + F$

$$(\Omega = \alpha (A + \gamma (E_1 + E_2) + \beta (\delta (\varepsilon (B + F) + C) + D))$$

6.2 The Stemma Codicum

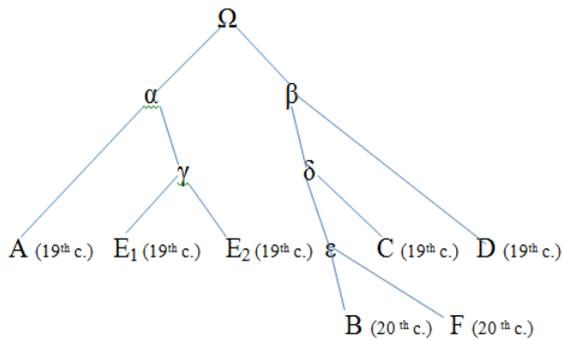

Figure 1 – The Stemma Codicum

As shown above, the hypothetical family tree, constructed based on shared innovations, indicates a closed tradition and vertical transmission of the text since it is free of contamination. Besides, there is no MS to be eliminated (elimination codicum descriptorum) since there is no extant witness (antigraph) from which one or more exemplars (apographes) are derived.

Conclusion

The textual transmission of the Gəʿəz *Acts* of Saint Mark the Evangelist reflects the relationship

between textual translation, transmission and adaptation within the Ethiopian Christian literature. According to the textual transmission of the text, the *Acts* of Saint Mark the Evangelist preserved in multiple text manuscripts, is supposed to be originally composed in Greek language and translated into Gəʿəz in the second half of the 4th century. However, the text preserved in separate manuscripts, considered in this study, is likely to be recomplied later on the bases of the Greek vorlage in the latter time, so that Arabic could be the language in which the text is compiled. The textual analysis and textual variations in the manuscript traditions, such as linguistic features, and localized interpretations point to an active scribal culture that preserved and reformed the textual narration over time. Besides, the Ethiopic *Acts* of St Mark the Evangelist can be considered as a witness to reflect the textual transmission and translation of the Ethiopian Christian literature, for a broader understanding of the religious and literary history of the country. Moreover, the names Abba Mikaʿel and Abba Gäbräʿel mentioned in the text were the Egyptian Metropolitans who had been nominated to Ethiopia during the time of Emperor Zärʿa Yaʿəqob. This implies that the text was under adaptation through various times. Accordingly, this study may show the complicated transformation and translation of the hagiographical texts in the early Christian traditions.

Actsabbreviations

- EMML = Ethiopian Manuscript and Microfilm Library
- F = folio
- CE = Common Era
- IES = Institute of Ethiopian studies
- Ms/s = Manuscript/s
- UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

References

- Amsalu Tefera. (2011). *Dərsanä Şəyon: Philological inquiries, critical edition and annotated translation* (PhD dissertation). Addis Ababa University.
- Andualem Ermias. (2021). *The Gəʿəz Acts of Saint Mark the Evangelist: Critical edition and annotated translation* (Unpublished PhD dissertation). Addis Ababa University.
- Andualem Ermias. (2023). Tradition on Saint Mark the Evangelist in the Ethiopian Orthodox Church. *International Journal of Humanities, Art and Social Studies*, 8(1), 29–38.
- Andualem Ermias. (2025). A comparative discussion among the Gəʿəz Acts of Saint Mark the Evangelist: The short recension in multiple-text manuscripts. *Journal of Oriental Studies*, 113(2), 86–93.
- Budge, E. A. W. (1899). *The contending of the Apostles* (Vol. 1: The Ethiopic version). Oxford University Press.
- Coptic Synaxarium. (1995). St George Publishing.
- Evetts, B. (1904). History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria (Part 2: Peter I–Benjamin I [661 AD]). *Patrologia Orientalis*, 1, 383–518.

- Gädlä Marəqos (UNESCO 2/56). National Archives and Library Agency (NALA). 08 (located in Däbrä Ḥaruyan Sälla Dəngay St Mark Church, Tägülät–North Šäwa).
AATH-071 (located in ‘Addi Abun Täklä Haymanot, Təgray–Adwa).
AATH-072 (found in ‘Addi Abun Täklä Haymanot, Təgray–Adwa).
EMIP 1317 (located in Mänbärä Lə‘ul St Mark Church, Addis Ababa).
EMML 1208 (found in Mänbärä Šäba‘ot Holy Trinity Cathedral, Addis Ababa).
EMML 1763 (ff. 224r–227r).
EMML 6350 (found in Mänbärä Mängəóst St Mark Church, Männagäša–West Šäwa).
EMML 7338 (found in Däbrä Şəge St Mary Church, Šäwa Sälale).
EMML 87 (found in Mänbärä Lə‘ul St Mark Church, near Addis Ababa University).
IES-2160 (located in the Institute of Ethiopian Studies, Addis Ababa University).
NALA 612 (located in the National Archives and Library Agency).
UNESCO 6/6 (located in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).
UNESCO 6/7 (found in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).
Getatchew Haile. (1981). A new Ethiopic version of the Acts of St. Mark (EMML 1763, ff. 224r–227r). In *Miscellanea II*.
Kaplan, S. (2012). Hagiographies and the history of medieval Ethiopia. In *Languages and cultures of Eastern Christianity: Ethiopian (The Worlds of Eastern Christianity, 300–1500, Vol. 4, pp. 371–388)*. Routledge.
Lusini, G. (2003). Ethiopia in the 4th century: The apocryphal Acts of Mark between Alexandria and Aksum. *Università degli Studi di Napoli “L’Orientale”*.
(2009). *Gli Atti apocrifi di Marco*. Università degli Studi di Napoli “L’Orientale”.
- Macé, C., et al. (2015). Steps towards an edition. In *Comparative Oriental Manuscript Studies (COMSt): An introduction* (pp. 328–362).
Mersha Alehegne. (2015). Regularity and uniformity in the Ethiopian hagiographical tradition: A particular focus on narrating the childhood of saints. *Aethiopica*, 18, 1–18.
Sergew Hable Selassie. (1972). *Ancient and medieval Ethiopian history to 1270*. United Printers.
Tadesse Tamrat. (1972). *Church and state in Ethiopia, 1270–1527*. Oxford University Press.
Zena Marəqos, DM 189 (located in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).
DM 430 (located in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).
DM 431 (found in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).
UNESCO 6/38 (located in Däbrä Şəḥay St Mark Church, East Goğğam).

Information about author:

Andualem Ermias GebremMariam – PhD, Associate Professor, Department of Philology, Holy Trinity University (Addis Ababa, Ethiopia, e-mail: andexermi@gmail.com).

Автор туралы мәлімет:

ГебремМариам Андулем Эрмиас – PhD, қауымдастырылған профессор, Филология кафедрасы, Қасиетті Үштік университеті (Аддис-Абеба, Эфиопия, e-mail: andexermi@gmail.com).

Сведения об авторе:

ГебремМариам Андулем Эрмиас – PhD, ассоциированный профессор, кафедра филологии, Университет Святой Троицы (Аддис-Абеба, Эфиопия, e-mail: andexermi@gmail.com).

*Received April 30, 2025
Accepted February 18, 2026*

МАЗМҰНЫ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім Шығыс филологиясы	Section 1 Oriental philology	Раздел 1 Восточная филология
Р.С. Мухитдинов, Е. Берікболұлы Әл-Фарабидің «Китаб макалат әр-рафиға фи усул илм әт-табиға» трактатына теолингвистикалық талдау («нәфс» бөлімі негізінде)		4
А.С. Шарыпова, Н.Б. Сапарбаева, Г.К. Кортабаева Особенности синхронного перевода с листа (на примере китайско-русской языковой комбинации)		14
А. Мукажанова, Г.Б. Думан, А. Құрманәлі Түрік телехикаяларының жоғары оқу орындарында түрік тілін оқыту үдерісіне ықпалы		29
2-бөлім Шығыс елдерінің тарихы мен саясаты	Section 2 History and politics of the countries of the East	Раздел 2 История и политика стран Востока
G. Zhumatay The kemalist discourse and a paradigm shift in Turkish politics		42
Сунок Мионг, Асунсьон А. Лопес-Варела Историческое наследие о Хон Бом До, лидере корейской армии независимости: «национальный герой» или «коммунистический соратник»?		52
3-бөлім Шығыс деректануы	Section 3 Oriental source studies	Раздел 3 Восточное источниковедение
А.Е. Gebremariam The textual tradition of the Ethiopic vita of Saint Mark the Evangelist: the medium recension in focus		60

Мақаланың мазмұнына автор жауапты.
За содержание статей ответственность несет автор.